

a falu

2012. tavasz

XXVII. évfolyam

Megjelenés minden évszakban

› Elemzés – tervezés –
fejlesztés – vidék

› Területi vízgazdálkodás
Magyarországon:
szélsőségek és
földhasználat

› Fenntarthatóság
alulnézetben –
a fenntartható kistérség
modellje

› Szemléletváltás
a közösségi szintű uniós
fejlesztéspolitikában

a falu

2012. tavasz

XXVII. évfolyam

Megjelenés minden évszakban

› Elemzés – tervezés –
fejlesztés – vidék

› Területi vízgazdálkodás
Magyarországon:
szélsőségek és
földhasználat

› Fenntarthatóság
alulnézetben –
a fenntartható kistérség
modellje

› Szemléletváltás
a közösségi szintű uniós
fejlesztéspolitikában

Szerzők

Csatári Bálint	elnök Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat
Dinya László	általános és stratégiai rektorhelyettes egyetemi tanár Károly Róbert Főiskola
Eperjesi Tamás	vidékfejlesztési igazgató Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet
Erdős Balázs	osztályvezető Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet
Finta István	tudományos munkatárs MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Hajdú Zoltán	tudományos tanácsadó MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Mezőszentgyörgyi Dávid	főigazgató Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet
Ónodi Gábor	intézeti igazgató SZIE MKK Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet
Páliné Keller Csilla	elnökségi tag Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat
Somlyódy László	MTA rendes tagja, egyetemi tanár Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Szörényiné Kukorelli Irén	tudományos tanácsadó MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont

Orfalu

József Attila

HATÁR

*Dongó ődöng az erdő szélénél.
Harkály kopog, gyík ragyog. Marha bög.
S tovaringatja fodrosan a szél
a tűnődve zümmögő időt.*

*Gyúrt, sárga táj, az égi mellig ér,
muharmező, kemény kötény, nehéz -
mi van benne? Amott fut egy kis ér
s itt ház ül. Kisfia, az ól, idenéz.*

*Poros a víz, nincs kedve kéklenni.
Zörrenő fák közt pikkelylik az út -
és gomolygón új korunk vénjei,
kik elhagyták az omladó falut.*

*Hátha kenyér nő idegen igán.
Lassan ügetnek, barnák s csontosak.
Csöpp cökmőkjuk gunnyaszt a taligán.
Fönn felhők lágy batyui bomlanak.*

*S sziszeg a por, rájuk locsog a sár -
na, ki ad nektek munkát, kenyeret? ...
Tétova szunyog sír és a határ
száraz szemekkel magába mered.*

A FALU

Szerkesztő bizottság:
megalakulás alatt

Örökös tiszteletbeli szerkesztő:
Pócs Gyula

Felelős szerkesztő:
Csuták Máté

Felelős kiadó:
Mezőszentgyörgyi Dávid

Nemzeti Agrárszaktanácsadási,
Képzési és Vidékfejlesztési Intézet
1223 Budapest Park utca 2.
Telefon: 06-1 362-8100
E-mail: afalu@nakvi.hu
www.agrarlapok.hu

ISSN 0237-4323

Megjelenik minden évszakban

A belíveken Horváth Anikó
képei láthatók.

Tartalom

- 5** **Csatári Bálint**
A kapocs
- 7** **Mezőszentgyörgyi Dávid**
Elemzés – tervezés –
fejlesztés – vidék
- 17** **Somlyódy László**
Területi vízgazdálkodás
Magyarország: szélsőségek
és földhasználat
- 29** **Dinya László**
Fenntarthatóság
alulnézetben – a fenntartható
kistérség modellje
- 41** **Eperjesi Tamás, Erdős Balázs**
Az IKSZT program, mint a
közösség, a művelődés,
a közösségi művelődés új
eszközrendszere

47**Finta István**

Szemléletváltás a közösségi szintű uniós fejlesztéspolitikában – a LEADER program szemszögéből

73**Páliné Keller Csilla**

A vidékfejlesztés az életünk – a MNVH LEADER szakoszályának jövőtervei

57**Szörényiné Kukorelli Irén**

Az életképes vidék és az életminőség

79**Ónody Gábor**

Falvak a jövő nyomában

65**Hajdú Zoltán**

Történeti és elméleti adalékok az új járási reformhoz: a közigazgatási reformer lehetősége és felelőssége

89**Csatári Bálint**

Vidék – Fejlesztés – Politika
Könyvismertetés
Kovács Teréz: Vidékfejlesztési politika c. szakkönyvéről

93**Összefoglalás
Summary**

Az **A falu** szerzői és lektorai – a folyóirat újraindítása óta – díjazás nélkül végzik a munkájukat, ezzel járulnak hozzá a fenntartásához. A megjelent írásművek ezért csak a szerző, illetve a Kiadó hozzájárulásával használhatók fel.

A kapocs

Valami különös késztetést éreztem arra, hogy megírjam az átalakuló *A falu* c. folyóirat ez évi első. Az Agroinform kiadónál megjelent legutóbbi, 2011. őszi-téli szám még a folyóiratot másfél évtizede felelősen szerkesztő **Pócs Gyula** neve alatt jelent meg, a Csáki Csaba akadémikus által vezetett 10 tagú szerkesztő bizottság tagjainak a feltüntetésével. S nem jelezte semmi, hogy jelentős változások következnek be a lap sorsát illetően. A falu kiadásának jogai a Vidékfejlesztési Minisztérium Vidékfejlesztési, Képzési és Szaktanácsadási Intézetéhez kerültek, míg a folyóirat szellemi – tartalmi gondozásának feladatait a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat Elnökségének és Tanácsának minősített kutatóiból rövidesen felkérendő szerkesztő bizottság veszi át.

Az előző szerkesztő bizottság egyik tagjaként és az alakuló új érintetteként kötelességemnek tartom, hogy *A Falu* több mint száz rendszeres szerzőjének, s talán több ezer, a vidéket szerető és annak jövőjéért aggódó, gondolkodó olvasója nevében is köszönetemet fejezzem ki a véglegesen nyugállományba vonuló eddigi felelős szerkesztőnek, Pócs Gyulának. Ez a folyóirat az Ó áldozatos, kitartó és hűséges munkálkodása révén vált az elmúlt másfél évtizedben a magyar vidékről szóló sokoldalú tudáskészlet alapjait megteremtő és azt folyamatosan megújítani szándékozó igazi szakmai-tudományos fórummá. Pócs Gyula különleges „kapocs személyiség” volt ezen a poszton. Aki semmivel nem pótolható, több évtizedes újságírói, szerkesztői és szervezői tapasztataival – s mindig ép-

pen a szükséges mértékben – összekötötte a múltat a jelenel. Kapocs lehetett emiatt a különböző generációk között. De a legszorosabb értelmében kapocs volt az európai és a magyar vidékekről különböző nézeteket valló alkotók, szerzők, tudósok, politikusok, gyakorlati szakemberek között, akiknek írásait gondozta. Kapocs volt a főváros és a vidék e téren talán mégis fellelhető együttműködésében. Kapocs a különböző vidéki tájaink között, a jó gyakorlatok felismerésében és felelős közlésében. Ha kézbe veszem a különböző számokat mindig eszembe jut Pócs Gyula alakja, ahogy szerényen, csendben, feltűnés nélkül megjelenik a különböző vidéki rendezvényeken, tudományos falu- és tanyakonferenciákon, és felelős szerkesztői munkálkodása nyomán már a következő számban olvashatóvá váltak a legújabb és legérdekesebb eredmények. Ahogy ő kapocsként helyesen gondolta: a vidékért felelősséget viselő politikusok, tudósok, szakemberek, értelmiségiek számára egyaránt.

Köszönjük ezt a munkát, s reméljük, hogy „örökös tiszteletbeli felelős szerkesztőként” még lesz kedve és ideje kapcsolatot tartani velünk. Számítunk rá, s mindazokra, akik e másfél évtizednyi szerkesztői munkálkodása révén az Ó különös és a vidékeink számára nélkülözhetetlen kapcsolati hálójában vannak és velünk is együtt szeretnének majd dolgozni. A magyar vidékért, tájainkért, földünkért, környezetünkért, természeti értékeinkért, élelmünkért, településeinkért, kultúránkért, a jövőnkért...

Csatári Bálint

Elemzés – tervezés – fejlesztés – vidék

Mezőszentgyörgyi Dávid

Talán kicsit szokatlan a cím, de szándékos sorrendet és felépítést takar. Azt már sokan és sokféleképp megfogalmazták, hogy Magyarország nem létezik vidék nélkül. Az is bizonyos, hogy a vidék élhetőbbé tétele fejlesztési programokat igényel. A fejlesztés ugyanakkor nem képzelhető el alapos tervezés nélkül. A tervezés viszont kizárólag helyes elemzésekre támaszkodhat. A felsoroltak nagyon logikusnak tűnnek, megvalósításuk azonban igen nagy feladat és felelősség. Ahhoz, hogy vidékeink 2014 után is sikeresek legyenek, a fenti lépéseket pontosan be kell tudni tartani.

A Közös Agrárpolitika reformjának iránya

Az Európai Unió a 2014–2020-as költségvetési időszakára vonatkozó KAP tervezetét 2011. október 12-én mutatta be a Bizottság Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Főigazgatósága.

Egyértelművé vált, hogy bizonyos tagállamok kikényszerítették a KAP-kiadások visszafogását, emiatt a 2013-as névleges értéken fagyasztották be a mezőgazdaságra és vidékfejlesztésre szánt jövőbeli uniós pénzügyi kereteket. A KAP megújításának

fő célja, hogy az EU gazdasági stratégiájának végrehajtását segítse, a versenyképesség, a fenntarthatóság és a hatékonyság növelésének irányelvei mentén.

A tervezet szerint 317 milliárd euró szánnak a közvetlen kifizetésekre és a mezőgazdasági kiadásokra, 101 milliárdot pedig a vidékfejlesztésre. Mezőgazdasági válság esetére 2,8 milliárd eurós céltartalékot tennének félre, az élelmiszer-ellátás biztonságát 2,5 milliárd euró szavatolná (szükség esetén mindkét összeget megnövelhetnék), a legrászorultabbakat pedig 2,8 milliárd euróból segítenék. Kutatásfejlesztésre 5,1, az Európai Globalizációs Alapra pedig 2,8 milliárd euró jutna (1. táblázat).

A hagyományosnak mondott piaci támogatások csökkentése mellett erősödne a vidékfejlesztésre fordítható források összege. A Bizottság egyfelől az „aktív gazdálkodók” fogalmának közösségi meghatározásával megszüntetné azt a helyzetet, hogy a nem mezőgazdasági tevékenységgel hasznosított területek is részesülhessenek a támogatásból, másfelől 150 ezer euró felett a támogatás mértéke fokról fokra kisebb lenne hektáronként, a maximálisan egy gazdálkodó részére kifizethető támo-

1. táblázat
A 2014–2020-as időszakra vonatkozó uniós
kölségvetésre tett bizottsági javaslatok

A KAP tervezett finanszírozása (milliárd EUR)	
I. pillér –Közvetlen kifizetések és piaci kiadások	317,2
II. pillér – Vidékfejlesztés	101,2
I. és II. pillér összesen	418,4
Élelmiszer-biztonság	2,5
Leginkább rászoruló személyek megsegítése	2,8
Céltartalék mezőgazdasági válság esetére	3,9
Európai Globalizációs Alap	2,8
Az élelmiszer-biztonságra, a biológiai alapú gazdaságra és a fenntartható mezőgazdaságra vonatkozó kutatás és innováció	5,1
További támogatások összesen	17,1
A 2014–2020-as időszakra javasolt kölségvetés összesen	435,5

Forrás: „Az Európa 2020 stratégia kölségvetése” című bizottsági közlemény, COM(2011) 500 végleges, II. rész.

gatási mérték felső határa pedig 300 ezer euró lesz.

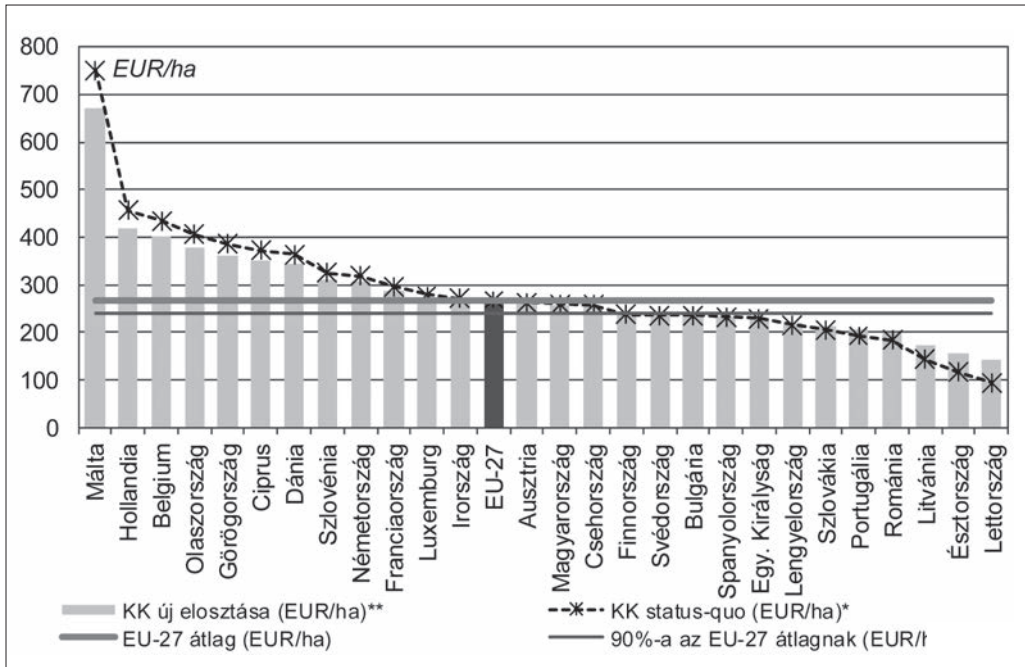
Az ún. közvetlen kifizetésekből bizonyos országok számára szintén kevesebb jutna. A Bizottság igyekezett kiegyenlíteni a korábbi különbségek mértékét. Fontos, hogy a számításoknál az uniós átlag 90 százalékát vették alapul, s amelyik ország ennél többet kap, az a különbség egyharmadával alacsonyabb, amelyik kevesebbet, az a különbség egyharmadával magasabb összegre számíthat majd (1. ábra).

Az EU 2020-as célkitűzései alapján több pénzt fordítanak mezőgazdasági kutatásra és fejlesztésre, továbbá a KAP ún. zöldítésére. Az országokénti keretek 30 százalékát környezetvédelmi intézke-

désekhez kötnék, így lehívásukhoz egy gazdaságon belül legalább háromféle növényt kellene termesztetni, valamint a gazdaság területének egy részét pihentetni, minimum 7%-át pedig ökológiai célra kellene használni (pl. zöldséghálózat biztosítása). Elkülönített források állnak majd rendelkezésre a fiatal gazdák támogatására is. Egy új és különleges elem is megjelenik a tervezetben. A három hektárnál kisebb gazdaságokra külön támogatási rendszer áll fel. Ebbe csak 2014-ben lehet belépni, utána viszont bármikor fel lehet hagyni vele. Birtokmérettől függetlenül 500–1000 euróra és egyszerűbb adminisztrációra számíthatnának a rendszerben, amelyre az összes támogatás maximum 10 százalékát lehet fordítani.

A vidékfejlesztési rendszer is átalakul majd. Itt a pontos támogatási számok még nem ismertek, de lényegi változás lesz, hogy a vidékfejlesztési támogatások „egy keret alá kerülnek” a strukturális alapokkal. A rugalmasság biztosítása érdekében megszűnne a ma érvényes „tengelyszerű” felosztás, és a tagállamok egy húsz intézkedésből álló csomagból válogathatnának, amin belül tematikus alprogramokat lehetne majd kialakítani. A LEADER – a jelenlegi ÚMVP IV-es tengely – több alap által támogatott program lenne, azaz bevonnák például az Európai Szociális Alapot és az Európai Regionális Fejlesztési Alapot is ebbe a sajátosan felépülő támogatási rendszerbe.

Magyarország és az Európai Unió partnerségi szerződésekben rögzítenék majd, hogy milyen célokat szeretnének elérni, amivel egyrészt olyan előfeltételek, mint az innovációs tevékenység fokozása, másrészt esetlegesen szankciók is járnának. Az Európai Bizottság külön teljesítési tartalékot zárolna, aminek a kifizetését előre rögzített feltételekhez kötné (2. ábra).

Forrás. Európai Bizottság

1. ábra

A jelenlegi kifizetési szintek és az EU-átlag 90%-a közötti különbség csökkentése 1/3-dal 2020-ig

A 2014–20-as évek közös agrárpolitikájának programjait meghatározó tíz pont

- **A növekedés és a munkahelyteremtés fellendítésére hatékonyabb jövedelemtámogatás.** Általános jövedelemtámogatásban csak az aktív termelők fognak részesülni. A jövedelemtámogatás üzemenként 150 ezer euró éves összeg fölött csökkenni fog, felső összeghatára 300 ezer euró lesz, és figyelembe fogja venni az üzemek teremtette munkahelyek számát is. A jövedelemtámogatás, a tervek szerint, moderáltabban kerül felosztásra a termelők, a régiók és a tagállamok között, így igazságosabb, egyszerűbb és célzottabb rendszer jöhet létre.
- **Hatékonyabb és gyorsan aktivizálható válságkezelési eszközök.** A gyakori áringadozások miatt hatékonyabb és gyorsabban reagáló biztonsági eszközöket kíván bevezetni az EU a válságoknak leginkább kitett mezőgazdasági értékesítési csatornák esetében, és szorgalmazza a biztosítások, kárenyhítési és kockázati alapok létrehozását.
- **A fenntarthatóság és az ökológiai rendszerek megóvása érdekében „zöld” kifizetések.** A mezőgazdasági ágazat ökológiai fenntarthatóságának növelése és a termelők jövedelem kiesésének ellensúlyozására a közvetlen kifizetések 30%-át a természeti erőforrások optimális hasznosítását szolgáló eljárásokra kell fordítani. Egyszerűen megvalósítható és ökológiailag célra-

Forrás: Európai Bizottság

2. ábra

A vidékfejlesztés új szerkezete

vezető eljárásokról van szó: a növénytermesztés diverzifikálása, az állandó legelők fenntartása, az ökológiai tartalékok és a tájak megővése.

- **A kutatási és innovációs tevékenység kiemelt támogatása.** Az agrárkutatás és innováció költségvetését kétszeresére kívánják emelni, amellyel elérhető, hogy a kutatási eredmények gyorsan alkalmazhatók legyenek a gyakorlatban. Itt lehetőség nyílik a tudásátadás és a termelők körében történő tanácsadás minőségének javítására, valamint a gazdálkodók számára fontos alkalmazott kutatási projektek támogatására.
- **Versenyképesebb és kiegyensúlyozottabb értékesítési láncok kialakítása.** Az elsődleges termék előállításban részt vevő termelők értékesítési láncai igen kezdetleges formában lelhetők fel, ezért jelentős

a kiszolgáltatottságuk. A mezőgazdasági termelők pozíciójának megerősítése érdekében a termelői és ágazati szervezetek támogatására, valamint a termelők és a fogyasztók közötti rövid értékesítési csatornák kialakítására célzott támogatások fognak rendelkezésre állni.

- **Az agrár-környezetvédelmi intézkedések előtérbe helyezése.** Ösztönöznék fogják az országos, regionális és helyi szintű agrár-környezetvédelmi kezdeményezéseket. Ennek érdekében a vidékfejlesztési politika hat prioritása közül kettő az ökoszisztémák védelme-helyreállítása és az éghajlatváltozás elleni küzdelem, illetve az erőforrások hatékony felhasználása lesz.
- **A fiatal gazdálkodók induló tevékenységének támogatása.** Mivel a mezőgazdasági termelők kétharmada 55 évesnél

idősebb, a munkahelyteremtés előmozdítására és a fiatal nemzedékeknek a mezőgazdasági ágazatban történő elhelyezkedésére való ösztönzésére a kezdők részére új támogatást vezetnek be, amelyet 40 éven aluli termelők igényelhetnek, a tevékenységük megkezdését követő első öt évben.

- **A munkahelyteremtés és vállalkozói aktivitás támogatása a vidéki térségekben.** Külön intézkedéscsomag áll rendelkezésre a vidéki térségek gazdasági tevékenységének serkentésére és a helyi fejlesztési kezdeményezések ösztönzésére. A mikro-vállalkozási programokra 70 ezer euró összeghatárig öt éven keresztül nyújtott támogatási csomag kerül bevezetésre. Ezen felül a gazdaságfejlesztési tevékenység fokozására a LEADER helyi akciócsoportok e tevékenységét is kiemelten támogatják majd.
- **A hátrányos helyzetű térségek fokozottabb támogatása.** A vidéki térségek elnéptelenedésének elkerülése és gazdaságának megőrzése érdekében a tagállamoknak lehetőségük lesz a kedvezőtlen természeti adottságú területek termelőinek kiegészítő kompenzációval való fokozott támogatására. Ez a támogatás hozzáadódik a vidékfejlesztési politika keretében már igényelhető támogatásokhoz.
- **A KAP egyszerűbbé és hatékonyabbá tétele.** A főleg igazgatási többletfeladatok kiküszöbölése érdekében a KAP több mechanizmusa, így különösen a kölcsönös megfeleltetés szabályai és az ellenőrzési rendszerek egyszerűsödnek, anélkül, hogy hatékonyságuk csökkenne. Egyszerűbbé válnak a kistermelőknek nyújtott támogatások, üzemenként évente 500–1000 euró összegű átalány kifizetés kerül bevezetésre. A mezőgazdasági tevékenységgel felhagyó kistermelőket arra fogják

ösztönözni, hogy földjeiket olyan mezőgazdasági üzemekre ruházzák át, amelyek gazdaságaik szerkezetátalakítását tervezik.

A tervezési program

A 2014–2020 közötti időszakra vonatkozó európai uniós társfinanszírozású vidékfejlesztési program és halászati operatív program előkészítésére és megalkotására a Vidékfejlesztési Minisztérium kiemelt projektet kíván indítani. Ennek keretében a VM VKSZI jogutódként létrejött Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet (NAKVI) illetékes egysége, mint programiroda fog közreműködni. Többek között előkészíti és kidolgozza a programalkotás teljes folyamatát szabályzó Projekt Indító Dokumentumot, megalkotja a programalkotáshoz szükséges, szakmai irányelvekre épülő belső eljárásrendeket, ügyrendeket, valamint a kapcsolódó szakmai dokumentumokat. Felméri továbbá a működéshez szükséges feltételeket és elkészíti a programalkotáshoz kapcsolódó döntés-előkészítő és tájékoztató anyagokat. A NAKVI kidolgozza az egyes munkacsoportok ügyrendjét, működésüket segíti, illetve szakmailag koordinálja, valamint ellátja feladataihoz kapcsolódó adminisztratív és szervezési teendőket.

A programalkotási feladat elvégzését az iroda munkacsoportok együttes működésével kívánja megvalósítani. Egy adott, meghatározott vidékfejlesztési témában létrehozott munkacsoport biztosítja a programalkotási folyamathoz szükséges szakmai háttérrel. Ezek a munkacsoportok a jelenlegi tervek szerint következők:

- Környezetminőség és természeti erőforrások munkacsoport
- Fenntartható agrárszerkezet- és termeléspolitika munkacsoport
- Erdészeti munkacsoport

- Hozzáadott érték-növelés, minőségrendszerek és élelmiszerbiztonság munkacsoport
- Helyi közösség és társadalmi kohézió, helyi gazdaságfejlesztés munkacsoport
- K + F és innováció, tudásátadás, képzés munkacsoport
- Kultúra és vidéki örökség munkacsoport
- Pénzügyi rendelkezések, jövedelemstabilizálás és kockázatkezelés munkacsoport
- Monitoring és értékelés munkacsoport
- Állami támogatások munkacsoport
- Technikai segítségnyújtás munkacsoport
- Általános tervezés, intézmények, eljárásrendek, egyszerűsítés munkacsoport
- Halászati munkacsoport

Munkacsoportok dolgozzák ki az EMVA rendelet 9. pontjának megfelelő programfejezeteket, a halászati operatív program fejezeteit, továbbá, ahol releváns, a munkacsoport területéhez tartozó helyzetelemzést és stratégiát, illetőleg a programokban foglalt intézkedéseket. A munkacsoportok tesznek továbbá javaslatot a programok szerkezetére, az EMVA esetében különös tekintettel a tematikus alprogramok kidolgozásának lehetőségére. A programok lebonyolítását lehetővé tevő intézményi struktúrák kialakítására, az eljárásrendekre és azok lehetséges egyszerűsítésére, különös tekintettel a LEADER helyi akciócsoportokra, a kifizető ügynökségre, az irányító hatóságra, a monitoring bizottságra, és a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózatra szintén a munkacsoportok tesznek javaslatot. Az előzetes feltételrendszer (pl. az ex ante kondicionalitások) meglétének

ellenőrzése, hiányuk esetén az elérésükhöz szükséges intézkedések megtétele, valamint a programok indikátorainak kidolgozása, együttműködésben a Partnerségi Szerződésben érintett tárcákkal és szervezetekkel, különös tekintettel a Közös Monitoring és Értékelési Keretben (KMÉK) foglaltakra ugyancsak a munkacsoportok feladata.

Hogyan segíti az MNVH a tervezést?¹

A Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat szervezeti működését tekintve mind horizontálisan, mind vertikálisan építkezik, és elsősorban információs szolgáltatásokat nyújtva segíti a sokoldalú magyarországi vidékfejlesztést, illetve annak nemzetközi beágyazottságát (2. táblázat).

A fenti vázlatos táblázat azt jelzi, hogy az MNVH alulról építkező szervezetrendszerében öt szintet lehetséges létrehozni, természetesen tekintettel a regionális különbségekre, a hagyományokra, s az e szerint is adódó vidéki táji, települési, kulturális különbségekre, igényekre, lehetőségekre.

Az alapszintet a falusi, kisvárosi települési csoportok aktív tagjai képezik, akik egyben regisztrált tagjai az MNVH-nak is. Feladatuk a vidéki területeket érintő különböző témákban helyi fejlesztési csoportok, közösségek működtetése, s ahol van, ott kapcsolódnak az IKSZT-khez, a teleházakhoz, a könyvtárakhoz, a községi és kisvárosi művelődési intézményekhez, az iskolákhoz. Ötleteiket az önkormányzattal összefogva az MNVH támogatási kereteiből meg is valósíthatják.

A második, a kistérségi, táji, járási szint átalakulóban van. A MNVH elsősorban a

1 A fejezet a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat Elnöksége által többször megtárgyalt és 2012. február 21-i ülésén elfogadott, illetve a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat Tanácsa 2012. március 1-i ülésén támogatott A Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat 2012–2013. évi Cselekvési Tervének szövegű átemelésével készült.

Az MNVH hálózata

VM	VM VKSZI	MNVH Állandó Titkárság	MNVH Elnökség				INFORMÁCIÓRENDSZER
			MNVH Tanács		Országos szervezetek	MTA, egyetemek, főiskolák	
	I. t. szakosztály	II. t. szakosztály	III. t. szakosztály	IV. t. szakosztály	MUT, FATOSZ, Hangya, stb.		
Speciális vidéki térségek		nemzeti parkok, vízügyi, környezetvédelmi szervezetek, stb.					
Megyei vidékfejlesztési csoportok	agrárkamarák		terepi szakemberek, MNVH találkozási pontok		építészek,		
Térségi-táji szerveződésű vidékfejlesztési csoportok	felvásárlók, vidékmenedzserek	kistérségi szervezetek	térségfejlesztők, szaktanácsadók,	LEADER HACS			
Vidéki településfejlesztési csoportok	agrárvalalkozók, falugazdászok	gazdák, őstermelők,	civilek, népművelők, falu- és tanya-gondnokok, pedagógusok,	polgármesterek, falu-fejlesztők,			

LEADER HACS-okra építve, s feltehetően azok megváltozó területi kereteinek kialakítását és megerősítését segítő, az adott tájban, vidéki térségben elhelyezkedő települések különböző vidékfejlesztőinek olyan szakmai-vidéki tájfejlesztői összefogását támogatja, amelyek segítik meghatározni mind a jövőbeli földrajzi kereteket, mind a településközi együttműködésekkel, összefogással hatékonyabban megold-

ható integrált, területi hatású vidékfejlesztési feladatok körét.

A harmadik szinten a megyéknek – a várhatóan hozzájuk telepítendő területfejlesztési feladataikkal együtt – a vidékfejlesztésben betöltött szerepe is megnövekszik. Ezért az MNVH a Megyei Önkormányzatokkal szorosan együttműködve ezen a szinten tartja lehetségesnek ún. terepi szakemberek² alkalmazását, akik

2 Olyan diplomával rendelkező professzionális vidékfejlesztő szakember, akinek van telephelye (iroda), de tevékenysége és munkaideje nagy részét a szükséges vidéki területeken történő konkrét vidékfejlesztési feladatok szervezésére, valamint kapcsolatépítésre fordítja partnereinek bevonásával.

folyamatosan segítenék és összefognák a megyékben működő települési és térségi vidékfejlesztési csoportok tevékenységét. Rendezvényeket, képzéseket szerveznének, folyamatosan biztosítanák a szükséges új ismeretek, vidékfejlesztési tudásalapok és információk áramlását, a létrehozandó Magyar Vidékfejlesztési Információs Rendszer ezen integrációs szintjének működését, adatokkal, információkkal való feltöltését, az MNVH fontos alapfeladataként meghatározott legjobb gyakorlatok terjesztését.

Következő, sajátos, illetve speciális szinten a vidékeken, területi illetékességüket tekintve sajátosan szerveződő nemzeti parkok, vízügyi igazgatóságok (Duna, Tisza, Balaton, stb.) fontos rurális fejlesztési és tervezési kereteit lehet megjeleníteni, ha ezt vidékfejlesztési szakmai indokok igénylik. Hasonló jellegű MNVH keretek adhatók meg a határmenti falusi-kisvárosi vidékek országhatáron átnyúló fejlesztési-együttműködési lehetőségeit illetően, ami a következő évek egyik kiemelt európai fejlesztési iránya is lesz.

A negyedik szint a jogszabályi keretek által létrehozott MNVH szakosztályok szintje. Az MNVH és annak Elnöksége – a Tanács ezen szakosztályokhoz kötődő szakembereinek aktív támogatásával és együttműködésével – szakmai munkájának és szervezési feladatainak jelentős hányadát ezen a szinten kívánja elvégezni.

A három területi típusú, alulról építkező, vertikálisan összeépülő hálózati szint tevékenységét, illetve a különböző szinteken regisztrált és aktív tagokat, vidékfejlesztőket a szakosztályok „horizontálisan”, az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap társfinanszírozásában megvalósuló Nemzeti Vidékfejlesztési Program fejlesztési-finanszírozási pillérei szerint tematizálva fogják össze. Minden szakosztályt két elnökségi tag vezet.

Az I.–IV. szakosztályok az Elnökség által jóváhagyott programok szerint elsősorban az MNVH Tanácsában helyet foglaló szakemberekkel, illetve az aktív részvételre jelentkező regisztráltakkal együtt érik el közös céljaikat, valósítják meg feladataikat.

Az ötödök szint az MNVH Elnöksége és Tanácsa, amelyek a 36/2010. (XI. 30.) VM rendelet szerint működnek.

Az Elnökség – képviselőiben és felhatalmazásával az Elnök és a Főtitkár – az MNVH horizontális szervezeti struktúrájához illeszkedve folyamatos együttműködést folytat a magyar vidékért felelősen tevékenykedő, országos szervezettségű szakmai, civil és tudományos szervezetekkel, egyetemekkel és főiskolákkal. Azok képviselőivel legalább két évente áttekintik a lehetséges közös integrált vidékfejlesztési feladatokat, megtervezik a lehetséges és közösen megszervezendő országos szintű rendezvényeket, a megjelenésre szánt fontos kiadványokat, a vidéken élők széles társadalmi csoportjai számára szükséges képzéseket, amelyeket konkrét, az Elnökség által is jóváhagyandó, a finanszírozást is előírányzó megállapodásokban rögzítenek. A Tanács tagjai e tekintetben is kitüntetett, kezdeményező, javaslattevő szereppel bírnak.

Különlegesen fontos az MNVH és a magyar vidék jövője szempontjából is a tudomány és a felsőoktatás. A Tanács keretei között e célból megalakul az MNVH Tanácsa Tudományos és Felsőoktatási Tagozata, amely kiemelten foglalkozik majd a vidék problémáinak szakmai-tudományos vetületeivel, illetve magas szintű szakemberellátásának kérdéseivel.

Mind a vertikális, mind a horizontális felépítés tekintetében döntő fontosságú lesz a folyamatosan fejlesztendő MAVIFIR, azaz egy közös és viszonylag egységes megjelenésre törekvő Magyar Vidékfej-

lesztési Információs Rendszer. (Alapjai az mnvh.eu és a vkszi.hu honlapokon már ma is működnek.)

Záró gondolatok

A fentiekből világosan látható, hogy a helyzet elemzése nélkül nem lehetséges megfelelő tervezés, ebből adódóan a valódi igényeket kielégítő vidékfejlesztés sem. Már megkezdődött az a munka, amely megpróbálja a fentebb sorolt követelményeket teljesíteni, ugyanakkor az is teljesen egyértelmű, hogy összefogás nélkül ez nem tud majd megvalósulni.

A 2014-től meghirdetett programok alapvető feltétele – azon túl, hogy az európai uniós vidékfejlesztési stratégiában megfogalmazott célokat teljesítse – az, hogy azok valóban „hasznosak” legyenek. Ennek három feltétele van: a társadalmi, a gazdasági és a szakmai-szakupolitikai hasznosság. Ha ezek közül bármelyik is sérül, az jelentősen rontja a programok megvalósításának hatékonyságát. Az is

kijelenthető, hogy a tervezés során nem elegendő pusztán a hagyományosan az agrárágazat képviselőjeként vagy vidékfejlesztőként számon tartott szervezetekkel és intézményekkel egyeztetni és konzultálni, hanem szükség van a vidékfejlesztés széles értelemben vett minden érintett szereplőjének bevonására, még akkor is, ha nem köthető szorosan az agráriumhoz vagy az előző programhoz, hiszen az Európai Unió által megadott irányelvek alapján komplex programokat kell kidolgozni a többi finanszírozási alappal együtt.

A legfontosabb, hogy a tervezés és vidékfejlesztés komplexitását megteremtjük, s ennek során a hatékonyságot és a hasznosságot mindig szem előtt tartjuk. Éppen ezért bízunk benne, hogy azok a szervezetek, szakemberek, akik ebben a folyamatban részt vesznek, nem csak munkaként, hanem hivatásuként – hovatovább küldetésükként – is tekintenek erre a nemes, de sok nehézséggel és felelősséggel járó feladatra.

Területi vízgazdálkodás Magyarországon: szélsőségek és földhasználat

Somlyódy László

Bevezetés

Magyarország a Föld egyik legzártabb medencéje legmélyén helyezkedik el, ahová a vizek leperszerűen három irányból érkeznek, és délre távoznak. Ez az **unikális tulajdonság** alapvetően befolyásolja a készleteket, a szélsőségek alakulását és a vízzel való gazdálkodás egészét.

A készletek 95%-a külföldről érkezik: az alvízi jellegből származó kitettségünk nagy. Az egy főre jutó vízkészlet közel 12 000 m³/fő/év, az egyik legmagasabb érték a kontinensen. „Víz nagyhatalom” lennénk? Aligha. A vízbőség ugyanis a kis vízfolyás-sűrűség miatt csak a nagy folyók közvetlen környezetében érvényes. Ténylegesen a hazai lefolyás alapján csupán mintegy 600 m³/fő/év készlettel rendelkezünk (ennél sokkal kedvezőtlenebb a helyzet az Alföldön, a Homokhátságon vagy a Nyírségben). Ez az egyik legkisebb érték a kontinensen. A felszíni vizek kihasználtsága ma a kritikus augusztusi körülmények között átlagosan 30% körüli. A képet azonban árnyalja, hogy az öntözött terület nagysága a jelenlegi 100 000 ha-ról (a teljes termőterület 1,8%-a) 3–5-szörösére nőhet, továbbá, hogy az éghajlatváltozás egyaránt kedvezőtlen

nül érinti a készleteket és az öntözési igényeket. Ugyanakkor a felszín alatti vizek kihasználtsága az Alföldön már ma is igen magas, 70% körüli, de az éghajlati hatások miatt a készletek a beszivárgás visszaesése révén akár a felére is csökkenhetnek, ami **konfliktusokhoz** vezethet és veszélyt jelenthet az ivóvízellátás szempontjából is.

A területi egyenlőtlenség nagy időbeli változással párosul. Nagy folyóink vízjárása az országon kívüli hidrometeorológiai körülményeknek megfelelően szélsőséges: a Duna és a Tisza jellemző kisvízi hozama a belépésnél 570 m³/s és 45 m³/s, míg a legnagyobb árvízi hozam 10 000 m³/s, illetve 3 500 m³/s feletti. A csapadék évszakos változása nagy: az őszi és tavaszi sokszor károsan fölös vízzel jár. Az ország jelentős részén, így elsősorban a készletek szempontjából inséges Alföldön a lefolyástalan, vagy elöntésnek kitett területek aránya igen nagy. **Az árvízen túl az aszály és a belvíz** egyaránt kulcskérdés.

A készletek kiegyensúlyozatlan volta, a szélsőségek és a vízzel való gazdálkodás egyéb jellemvonásai (éghajlatváltozás, az EU víz stratégiájának, az ún. Víz Keretirányelvnek /VKI/ alkalmazása, a vízi közművek kérdése, az intézményi prob-

lémák és egyebek) konfliktusokat eredményeznek és fontos stratégiai kérdéseket vetnek fel. Ezek átfogó elemzését végezte el az **MTA Köztisztviselési Stratégiai Programja** keretében Somlyódy és munkatársai. Módszertani alapul nyolc szakterületre (készletek és igények, vízminőség-szabályozás, árvízvédelem, területi vízgazdálkodás, települési vízgazdálkodás, intézményi rendszer, éghajlatváltozás és EU VKI) kimunkált SWOT analízis (S – erősségek, W – gyengeségek, O – lehetőségek és T – kockázatok) szolgált. Ennek keretében azonosították a lehetőségeket és a kockázatokat, a felmerülő főbb kérdéseket és az ezekből származó feladatokat. Utóbbiakat fontosságuknak megfelelően rangsorolták, és megvalósításukat azonnali, rövid-, közép- és hosszútávú cselekvéseket megkülönböztetve ütemezték. A főbb eredményeket a „*Magyarország vízgazdálkodása: helyzetkép és stratégiai feladatok*” c. nemrégiben megjelent kötet ismerteti (Somlyódy 2011a). Jelen tanulmány – szövegszerűen is – alapvetően ennek összefoglaló fejezetére (Somlyódy 2011b) épít. Célja a jelenlegi helyzetből kiindulva a szélsőségekkel és a területi vízgazdálkodással kapcsolatos főbb stratégiai feladatok felvázolása, amelyek különösen a Tisza völgyében és az Alföldön játszanak kiemelt szerepet. A területi vízgazdálkodás (TRVG) a hagyományos felosztás szerint tartalmazza a belvizekkel történő gazdálkodást, az öntözést, a hegy- és dombvidéki vízrendezést és a vizes élőhelyek vízforgalmának szabályozását, továbbá szoros kapcsolatban van az árvízvédelemmel. A TRVG szintere lényegében a településeken kívül van és mint ilyen szoros kapcsolatot mutat (vagy kellene mutatnia) a **földhasználattal**.

Árvízvédelem: jelenlegi helyzet

Az ország közel negyedét kitevő mélyebb területeket árvizek fenyegetik. Na-

gyobb árvíz a Dunán 10–12, a Tiszán 5–6 évente fordul elő. Időtartamuk a nagy folyók felső szakaszán 5–20 nap, a középső és alsó szakaszokon 15–120 nap. A mellékfolyók és azok felső szakaszai heves vízjárásúak. A kiváltó tényezők eltérők: tavaszi áradás, téli csapadék, téli hótakaró olvadás, tavaszi csapadék és mellékfolyók árvizei. Az elmúlt bő évtizedre visszatekintve 1998–2001., 2002., 2006. és 2010. volt árvizek által súlyosan fenyegetett esztendő (1. ábra). Az 1998. őszi és az 1999. tavaszi áradás két egymást követő, szélsőséges hidrológiai esemény volt, míg a 2006. és a 2010. évi nagy vizeket a dunai és a tiszai árvizek egybeesése jellemezte, ami veszélyes visszaduzzasztáshoz vezetett a Tiszán.

A hazai folyók árterülete mintegy 150 ártéri öblözetre tagozódik. Ezek területi megoszlása a Duna- és Tisza-völgye között közelítően 1:3, világosan kiemelve az utóbbi árvízvédelmi jelentőségét. A töltésrendszer alapja a 20. század elejére kialakult (a teljes Tiszára vonatkozó, „integráló” szemléletű szabályozási terv Vásárhelyi koncepcióján alapult). Az árterületek az ország teljes területének 23%-át teszik ki, ami a legnagyobb arány Európában. Árvizek által fenyegetett a mezőgazdasági területek harmada, közel 3 millió ember, mintegy 700 település és áttételesen a nemzeti jövedelem 30%-a.

A védműveket általában a 100 évenként előforduló jégmentes árvíz okozta igénybevételre méretezik. Itt súlyos dilemmát jelent az a felismerés, hogy az emberi beavatkozások hatásai – éghajlatváltozás, hullámtéri feliszapolódás, a területhasználat változásai stb. – következtében a statisztikák nem-stacionérek, így valójában nem rendelkezünk egységes tervezési koncepcióval. A felsorolt tényezők játszanak közre abban is, hogy a korábbiakban észlelnél mindig előfordulnak legnagyobb árvízszintek (LNV), amelyek a töltések folyama-

tos emeléséhez és a védekezési előírások módosulásához vezettek.

Az árvízvédelem a 20. században és az elmúlt évtizedekben is sikeres volt, annak ellenére, hogy a töltéseknek csak 60%-a felel meg a biztonsági követelményeknek. **A helyzet a legkedvezőtlenebb a Tisza-völgyben**, ahol az arány 52%. A következmény a magas védekezési költségek és károk. Az elmúlt 10–12 év költsége valamivel 50 milliárd Ft felett volt, a helyreállítás pedig 30 milliárd Ft-ba került. A károk ugyan részletesen nem ismertek, de a 2001-es és 2006-os rekordévek 60, illetve 40 milliárd Ft becsült értékei jó iránymutatók. Figyelembe véve a kisebb árvizeket is, a vizsgált időszak **kára** valószínűleg elérte a **150 milliárd Ft**-ot. Az árvízvédekezés országos kiépítése a biztonsági és a kockázati tényezőktől függően mintegy 250–350 milliárd Ft beruházást igényelne (ennek legalább 60%-a a Tisza-völgyre fordítandó). Ezzel a védekezési költségek és a kár is jelentősen mérsékelhető lenne, gyors megtérülés mellett.

Az LNV-k és a töltések emelkedését jelentő „ördögi kör” egyértelműen a megoldás **fenn nem tarthatóságára** utalt. A kiutat a szakma a nagyvízi meder vízszállításának fokozásával és szükségtározók beléptetésével képzelte el. Ennek az eredménye lett az új Vásárhelyi terv (VTT): a legszükségesebb hullámtéri beavatkozásokkal és a tározási lehetőségekből kiválasztott 10–14 tározóval¹, 1,5 milliárd m³ árvíz-tömeg visszatartásával, a Tisza hazai hossza mentén mintegy 1 m-es vízszintcsökkentés érhető el azon árvíz esetében, amely a jelenlegi statisztikai értékelés szerint egy ezrelékes valószínűségű. A VTT azonban kidolgozása és megvalósítása során sajnálatos

módon több torzuláson ment keresztül, és eddig csupán két tározó készült el, további kettő pedig építés alatt van.

Az árvízvédelem említett SWOT elemzése számos kérdést vet fel (*keretes szöveg*). Ezeknek egy része a szélsőségek és a területhasználát integrálásával függenek össze.

Kérdések az árvízvédelem területén

Hogyan kezeljük együtt az árvizet, a belvizet, az aszályt és a földhasználatot?

- Hogyan tartható az árvizek egy része (és az értékes területekről levezetett belvizek) tározókban és hogyan használhatóak öntözésre, halászatra, ami javítja a mikroklímát és a vizes élőhelyek arányát?
- A változó statisztikák mellett hogyan történjen az árvízi méretezés?
- Hogyan történjen a VTT felülvizsgálata?
- Hogyan vonható be a társadalom a tervezés és a megvalósítás folyamatába?

Területi vízgazdálkodás: jelenlegi helyzet

Az ország síkvidékén (>40 000 km²) fennáll a **belvíz** megjelenésének a veszélye, amely nemzetközi összehasonlításban is unikális problémát jelent. A belvíz károkat okoz a növénytermesztésben, a talajvíz megemelkedése következtében a lakott településeken és az épületekben, valamint a közlekedési létesítményekben is. A belvízzel borított terület a szabályozások hatására (mintegy 42 000 km földmedrű csatorna, amelynek nagyobb része ma is állami tulajdonban van) az 1940-es

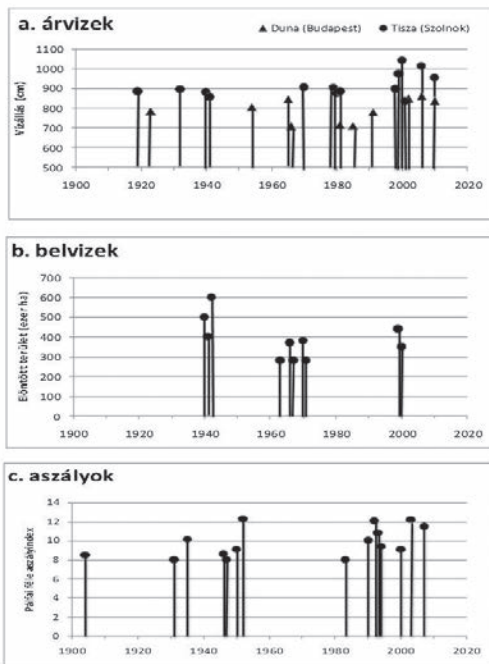
¹ Elárasztást lehet, hogy csak 20–30 évente kapnak, ami természetesen felveti az érintett föld kezelésének, művelésének a kérdését, és azt is, hogy előntés esetén milyen hatásokkal kell számolnunk (például vízművelés vonatkozásában). További kérdés az EU VKI-nak történő megfelelés.

éveket követően ötödére csökkent. A pozitív megítélést alapvetően megváltoztatta az 1999. évi nagy belvíz: az elöntött terület ismételen közel 500 000 ha volt. Az okok sokrétűek voltak: a felbomlott mezőgazdasági nagyüzemek területén lévő csatornák elhanyagolt volta, a rekonstrukció és a karbantartás általános elhanyagolása, mindezek miatt a vízszállító képesség csökkenése, a megelőzés hiánya és így tovább.

Aszályról akkor beszélünk, ha a gyökérzóna nedvességtartalma tartósan a növényzet minimális vízigényét sem tudja kielégíteni. Az aszályt elsősorban a természetett növényekkel összefüggésben definiálhatjuk, a természetes növényzet a szárazabb időszakra a szárazságtűrő fajok felé való eltolódással válaszol. Az aszály szintén **az Alföldet és a Tisza vidékét sújtja**, ahol az evapotranspiráció akár több is lehet, mint a csapadék. Például az 1984–1996 közötti 13 évből a párolgás mértéke 7-ben érte el vagy haladta meg a csapadék mennyiségét.

A mezőgazdasági termelés növelésére és az aszálykárok elhárítására szolgál az **öntözés**. A főművekkel kiépített, állami tulajdonban lévő öntözőcsatornák hossza közel 1100 km, amihez adódnak a belvizek elvezetésére is alkalmas, 3000 km hosszúságú, kettős működésű csatornák. Utóbbiak használatát az teszi lehetővé, hogy a belvízvédekezés és az öntözés igényei időben eltolva jelentkeznek. Például az Alföldön valamely év – mint a 2000. is – egyszerre lehet ár- és belvíz sújtotta és aszályos is (1. ábra). Az öntözésre berendezett terület 1995-ben 300 000 ha körüli volt (az 1970-es években még meghaladta a 400 000 ha-t), jelenleg ennek mintegy harmadán öntöznek. Az öntözés kb. kétharmadát főművek biztosítják (például a tiszalöki vagy a békésszentandrás vízlépcsők és azok elosztó csatornáit), amelyek a belvízcsatornákkal együtt az ország délkeleti részén

1. ábra

Szélsőségek alakulása (Somlyódy és mts 2010)
(a) Árvizek: nem jeges árvizek, amelyek tetőző vízállása meghaladta Budapesten a 700 cm-t, Szolnokon a 800 cm-t, (b) Belvizek: évek, amikor az elöntött terület 250 000 ha feletti volt, (c) Aszály: évek, amikor a Pálfai-index 8 feletti.

mesterséges vízgyűjtőrendszert hoztak létre.

Az öntöző- és belvízelvezető rendszereket az '50-es évektől kezdve fejlesztették ki. Ezeket nagyobb léptékben kezdték el kiépíteni, mint amilyen mértékben a mezőgazdaság arra felkészült volna. A gazdálkodás színvonala nem volt elsődleges kritérium. A fejlesztések jelentős részben gyenge termőképességű területeket és gyenge színvonalú üzemeket érintettek. A kiépített rendszerekre egyaránt jellemző a **rekonstrukció és a karbantartás hiánya**, a vízszállító képesség nagyfokú csökkenése, valamint az, hogy a **rendszer pazarló**, hiszen a jelenlegitől alapvetően eltérő tulajdonviszonyokra és birtokszer-

kezetre tervezték. Igazából tisztességes állapotfelméréssel sem rendelkezünk, mi működik és mi nem, holott kiterjedt infrastruktúráról és nagy vagyonról beszélhetünk.

A sokféle szélsőségre vonatkozó megállapítást néhány adattal támasztjuk alá (1. ábra). Az elmúlt bő évtizedre visszatekintve 1998–2001., 2002., 2006. és 2010. volt árvizek által súlyosan fenyegetett esztendő (nem ritkán belvízzel párosulva – 1998., 1999., 2010.), három év pedig erősen aszályos volt. Ugyanazt az évet gyakran két ellentétes jellegű szélsőség jelenléte jellemezte. Ahogyan már láttuk, a szélsőségek szempontjából az Alföld és a Tisza-völgy jelenti a kritikus területet.

Az belvíz és az aszály – az árvizekhez hasonlóan – rapszodikusán előforduló, statisztikus jelenség, amelyekre az okozott károk és a költségek (beruházási, fenntartási és védekezési) összegét kívánjuk – lehetőleg együttesen – minél alacsonyabb szinten tartani. Ez azonban legfeljebb elvi törekvés, mivel az egyes események és a károk módszeres kiértékelése mindmáig nem történt meg. Nagyságrendileg a következő tételek említhetők.

Az elmúlt 10–12 év belvíz **védekezési költsége** 16 Mrd Ft volt. 200 000 ha és 300 000 ha közötti előntések általában ötévenként fordulnak elő és 10–20 Mrd Ft körüli kárt okoznak. A meglévő belvízelvezető rendszer fenntartása – szemben a mai 0,5–2 Mrd Ft-tal – átlagosan évi 4–5 Mrd Ft-ot igényelne.

A fenntartási költségek kevésbé, de az okozott kár jelentősen csökkenthető lenne a **belvizek visszatartásával**, a leginkább veszélyeztetett területeken pedig a szántóföldi művelés felhagyásával. A belvízrendezés stratégiai átgondolása alapvető jövőbeni feladat, amelyet a mezőgazdaság és a területhasználat lehetséges változásaira alapozva, az árvízvédelemmel, az ön-

tözéssel és a természetvédelemmel összefüggésben célszerű elvégezni.

A növekvő szélsőségek miatt ma már szinte minden második év aszályos, 15–20 Mrd Ft kárral, de például a 2003-as extrém **aszálykárt** mintegy 100 Mrd Ft-ra becsülték. Az átlagos kár – hasonlóan az árvizekhez – mintegy 20 Mrd Ft évente. Az aszály elleni intézkedések egyelőre elhanyagolhatók, ezért védekezésről és ennek költségeiről alig beszélhetünk.

A fenti becslések azt mutatják, hogy a szélsőségeket kezelő jelenlegi rendszer erősen **alulfinanszírozott** és ezért **pazarló**: a beruházási illetve fenntartási költségekkel való fukarkodás jelentősen növeli a védekezési költségeket és a károkat egyaránt. Az egymást folyamatosan felülmúló rekord-

Kérdések: területi vízgazdálkodás

- Hogyan alakítható ki alkalmazkodó föld-víz stratégia?
- Hogyan vehető figyelembe, hogy egy ilyen stratégia függ a mezőgazdaság átalakulásától, az EU VKI-től, további EU irányelvektől, a vidékfejlesztéstől, a foglalkoztatástól és az éghajlatváltozás szélsőségeket erősítő, bizonytalan hatásaitól?
- Hogyan biztosítható az értékes területek védelme és az értéktelen szántók konverziója, ami a talaj vízháztartását is javíthatja, csökkentheti az eróziót és a nem-pontszerű szennyezéseket? Hogyan tartható az árvizek egy része és az értékes területekről levezetett belvizek tározókban és hogyan hasznosíthatók öntözésre, halászatra, ami javítja a mikroklimát és a vizes élőhelyek arányát?
- Az informatika korszerű eszközeire alapozva hogyan valósítható meg a vízgazdálkodás, a területhasználat stb. kulcsfontosságú integrált tervezése?

események (klímaváltozás?), a növekvő védekezési költségek és károk számos kérdést vetnek fel (*keretes szöveg*) és arra figyelmeztetnek, hogy a korábbinál hatékonyabb, rugalmasabb és fenntartható szabályozási módszereket lenne kívánatos alkalmazni.

Kritikus térségek és szélsőségek

A vízzel kapcsolatos – itt nem teljes körűen tárgyalt – problémák többsége szuperponálódva **az Alföldön és a Tisza-völgyben** jelentkeznek (2. ábra): a folyószabályozás hiányosságai, árvizek, belvizek, aszályérzékeny területek, szárazodás, szűkös készletek, a Dunántúlnál gyengébb minőségű felszíni és felszín alatti vizek, az arzénkérdés stb.

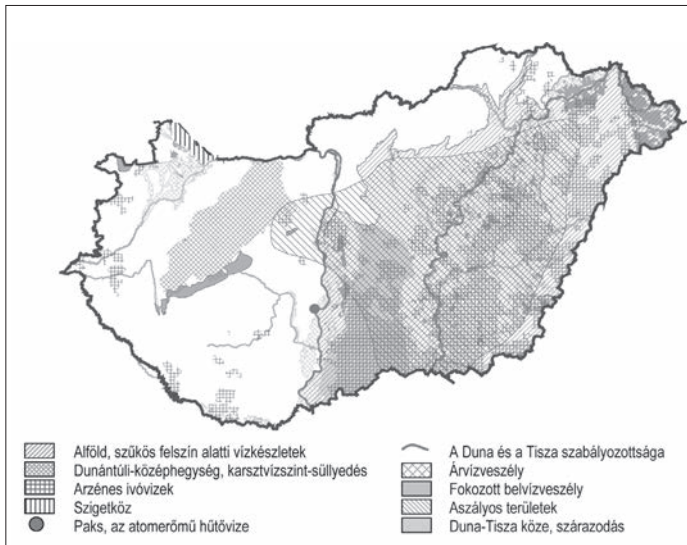
A kihívásokat négy további kérdés bonyolítja: a mezőgazdaság és vidékfejlesztés ismeretlen fejlődési pályája, az éghajlatváltozás kevésbé feltárt hatásai, az EU VKI implementálásával összefüggő bizonytalanságok és a különböző jellegű szélsőségek hatásai. Az elmúlt 110 év szélsőségeit,

a megfigyelések alapján a 2. ábrában foglaltuk össze. Tényszerűen állapítjuk meg, hogy az 1901-től napjainkig tartó időszak 24 jelentős árvizéből 13 az utóbbi húsz évben fordult elő. Ez egyértelmű változásnak tekinthető a teljes 110 év viszonylatában, de az éghajlati hatások tekintetében legfeljebb spekulálni tudunk. Az aszályos évek gyakoriságára hasonló képet kapunk. A belvízi elöntések alakulása eltérő, hiszen ez nem tisztán természeti-hidrologiai jellemző. Alakulását befolyásolja a belvízelvezető rendszerek állapota és üzemeltetése.

A koncepció-váltás szükségessége

A hazai vízgazdálkodás felvázolt diagnózisa különböző jellegű és mélységű problémákra hívja fel a figyelmet. **Először** az elmúlt húsz év eredményeként kialakult **intézményi válságot** említjük, ami nem képezi a jelen dolgozat tárgyát (lásd Somlyódy 2011b). **Másodszor**, feltűnő, hogy **még mindig a vizek gyors levezetése a meghatározó**, holott napjainkban

szinte minden érv a visszatartásra és a tág értelemben vett tározásra ösztönözne. Itt elégséges a készletek helyenként már ma is magas kihasználtságára utalni. Ahogy már szó volt róla, a helyzet több ok miatt csak romlani fog: egyik oldalon az **ökológiai „vízigény”** és az **éghajlatváltozás** várható hatása miatt a hasznosítható készletek csökkenni fognak, a másik oldalon pedig, szintén éghajlati hatások következtében, nőnek az igények. Vagyis a készletek kihasználtsága

2. ábra

Jelentős vízgazdálkodási problémák (Somlyódy 2011b)

nő, illetve vízhiány léphet fel, ami főként tározással kompenzálható.

Az öblítéses toalettnek – a 16. század találmánya és a 19. század technológiája – köszönhetően már háztartási szinten is megvalósítjuk a használt vizek, illetve a szennyező- és tápanyagok gyors eltávolítását. A megoldás következménye a drága és komoly földalatti vagyont képviselő csatornahálózat, a nagy rekonstrukciós igények, amelyek forrásképzése többnyire hiányzik, a költséges szennyvíztisztítás, a nyílt víz- és anyagforgalom és ezek áthelyeződése nagyobb léptékekre, folyókra, tavakra és felszín alatti vizekre, majd a beltengerekre. A nyitott anyagforgalom következménye a különböző káros anyagok nem csekély emissziója és az általuk előidézett vízminőségi problémák: a monitorozott hazai vízfolyásoknak csupán 12 %-a és a tavak 30 %-a felel meg az EU VKI szerint értelmezett jó állapotnak. A vizek gyors levezetése jellemzi az árvíz- és belvízvédelmet is, ami szintén drága rekonstrukciót igénylő infrastruktúrával rendelkezik.

Harmadszor, hiányzik a szűkebb értelemben vett integráció: nem vagyunk képesek a „sok víz–kevés víz” kérdést okosan kezelni, azaz a belvizeket és az árvizeket tárolni és száraz, aszályos időszakban hasznosítani. Legalább ilyen baj a mennyiség és a minőség elkülönült kezelése vagy a monitoring rendszerek (éghajlati, hidrológiai, vízminőségi, területhasználati stb.) integrálásának a hiánya. A felsorolást folytathatjuk a fragmentált tervezési gyakorlattal. Napjainkban egyre gyakrabban emlegetett felismerés, hogy a vizek a vízgyűjtők tükörképét mutatják, mégsem alakult ki még a 21. század informatikai rendszereinek a birtokában sem az integrált tervezés, ami kifejezné ezt az alapvető igazságot. Az elmondottak következménye, hogy gyakran az egyes, összefüggő

területek szakpolitikai sincsenek köszönő viszonyban egymással.

Negyedszer, az eddigi tulajdonságok nem ösztönöznek elővigyázatos stratégiák kimunkálására sem, és ezért például minden bizonnal nehézségek merülnek majd fel az éghajlatváltozásra történő alkalmazkodásban. Mindezekon túl, nem tud a gazdaságosság elve érvényesülni a vízgazdálkodásban, az üzleti lehetőségek kihasználása korlátozott, a társadalmi teherherviselés pedig a kívánatosnál nagyobb.

Összefoglalóan, a gyors vízlevezetésen alapuló vízgazdálkodási stratégia nem fenntartható. Nem fenntartható, mivel eredménye az egyre jobban elavuló vízi infrastruktúra, a nyitott víz- és anyagforgalom a településeken, a befogadóiban és a földeken, a süllyedő talajvízszintek és az emelkedő legnagyobb árvízi szintek, az ökológiai szemlélet megvalósításának hiánya, és a felsorolás távolról sem teljes.

Valami újra van tehát szükségünk, nem csak nálunk, de sok más országban is. Azonban valóban újról kell-e beszélnünk? Nem, és itt Kvassay (1875) látnoki szavait idézzük: *„Utódaink útja és a mi eddigi utunk egymással homlokegyenest ellenkeznek: mi a folyók szabályozásával azok vizét gyorsan levezetni törekedtünk, addig unokáink gáttakkal fogják azokat torlasztani és az országban visszatartani. Lehetőleg sokat és nagy területeket öntözni”*. Persze napjainkban a tározás különböző megoldásairól beszélünk: mesterséges tározók, mélyen fekvő területek, holtágak, talaj, felszín alatti terek, és a célok között nem csupán az öntözés szerepel.

Úgy tűnik, hogy egy új alapú vízgazdálkodás megalapozásához a vízgyűjtő-gazdálkodási terv – az EU VKI fő gyakorlati eszköze – megvalósításához kapcsolódva (VKKI 2010) – divatosan megfogalmazva – három összefüggő **reform** kidolgozása szükségeltetik: települési-, területi- és intézményi reform. A következőkben a

TRVG szakterületről és az ehhez tartozó stratégiai feladatokról szólnak.

A területi vízgazdálkodás reformja

A TRVG célja szolgáltatások nyújtása és a kockázatok csökkentése. Feladatai (1. táblázat) megoszlanak a vidékfejlesztés, a mezőgazdaság és a vízgazdálkodás között. A TRVG-nek többszörösen „mozgó célponthoz” kell igazodnia, mivel a vidékfejlesztés, a mezőgazdaság és a területhasználat jövőbeni igényei ismeretlenek és az éghajlatváltozás bizonytalanságai tovább bonyolítják a kérdést. Nyilvánvaló, hogy a TRVG alapvetően foglalkoztatási és társadalmi kérdés is.

A TRVG területe tehát több tényező miatt rendkívül összetett. Így említhető a feladatok tisztázatlan megosztottsága az érintett tárcák között, a különböző jellegű szélsőségek jelenléte, az éghajlatváltozás hatása, a jelenlegi birtokviszonyok igényeit nem tükröző, részben ismeretlen (állapotú) infrastruktúra (árvíz, belvíz és öntözés), a közigazdasági és támogatási rendszer hiányosságai és mindazok a vonatkozó kérdések, amelyeket már korábban feltettünk.

Az 1. táblázat valóban bonyolult képet mutat: uralkodnak a tartósan magas prioritású feladatok, azaz határozott, jól koordinált, **évtizedes léptékű cselekvési terv** nélkül aligha lehetséges az elmozdulás.

1. táblázat

A területi vízgazdálkodás stratégiai feladatai (Somlyódy 2011b)

A – azonnali, R rövid távú (2–3 éven belüli), K – közép távú (5 éven belüli),

H – hosszú távú (15–20 éven belüli) cselekvés; 1 – magas-, 2 – közepes-, 3 – átlagos prioritás

Feladatok	Prioritás			
	A	R	K	H
1. Összehangolt árvíz, belvíz, aszály stratégia. A területhasználat, a mezőgazdaság és a vízgazdálkodás integrációja		1	1	1
2. Intézményfejlesztés: az állam regionális szervezete(i), víztársulatok és gazdálkodók. Tulajdonviszonyok, jogok, köteleességek, felelősségek, érdekeltségek.		1	1	1
3. Infrastruktúra és védelmi képességének felmérése, vagyoneértékelés és gazdálkodás			1	1
4. Teljes költségmegtérülés a szolgáltatásban, díj- és forrásképzés. Rekonstrukció		3	2	2
5. A VTT felülvizsgálata	1	1	1	1
6. Árvíz- és belvízvédelmi kockázati tervek, méretezési módszerek	1	1	1	
7. Védőművek kiépítésének szintre hozása		1	1	1
8. Természetes tározási helyek kijelölése. Árvízcsúcs csökkentő állandó tározók. Zápörtározók		2	2	
9. A biztosítási rendszer átalakítása a megelőző érdekében. Kárbecslési módszerek		2	2	
10. Agrár-környezetvédelmi intézkedések: művelési ág- és mód váltás erózió-, belvíz- és nitrát-érzékeny területeken		2	1	2
11. Vízvisszatartás talajban, természetes mélyedésekben, tározókban, mederben: vizes élőhelyek, a mezőgazdasági vízszolgáltatás biztonságának növelése		1	1	1
12. Víztakarékos öntözési technológiák, a gyakoribb aszályokhoz alkalmazkodó növénytermesztés és agrotechnika		3	2	2

Utóbbi előfeltétele több magas költséget igénylő teendő elvégzése is: rekonstrukció, árvízi védőművek kiépítése, a VTT felülvizsgálata és szükség esetén módosítása, agrár-környezetvédelmi intézkedések és így tovább.

A közgazdasági háttérre jelenleg az jellemző, hogy *a ráfordítások és a díjak is esetlegesek*, egymással ritkán vannak összefüggésben (Ungvári 2009). Más szóval a felhasználó valójában nem tudja megítélni, milyen szolgáltatást (öntözés, belvízelvezetés és halászat) mennyiért vesz igénybe. Így aligha van kényszerítve, hogy például vízhiányos területen áttérjen szárazságtűrő fajok tenyésztésére, más helyen történő termesztésre vagy tevékenység-váltásra (falusi turizmus vagy valami más). Az elmondottakból következik, hogy **az első, legsürgetőbb stratégiai feladatot a vagyoneértékelés → díjképzés → forrásképzés → rekonstrukció és fejlesztés → vagyongazdálkodás → szolgáltatás lánc megtervezése** jelenti.

A **második lépésnek a koncepcióalkotásnak** kell lenni. Itt abból indulunk ki, hogy a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés a jövőben a mainál jobban igazodik a természeti adottságokhoz, és ennek megfelelően alakítja ki a földhasználat rendszerét, és a vízzel való integrált gazdálkodást. Az **új koncepció** – helytől függően – többféleképpen érintheti a TRVG mai gyakorlatát:

- i. a belvizes területeken az elöntések gyakorisága szerint kialakított zónarendszert követve, a belvizekhez jobban igazodó művelési formák (víztűrő növények termesztése stb.) terjedhetnek el,
- ii. az aszályra hajlamos térségekben előtérbe kerülhet, különösen az éghajlat szárazodása esetén a szárazságtűrő növényi kultúrák termesztése és a különféle vizek helybeni megőrzése,

iii. indokolt lehet területek kivonása az intenzív gazdálkodásból, az agrár-ökológiai adottságok mérlegelése alapján (a belvizes területek jelentős részén ma főlegesen folyik intenzív mezőgazdálkodás, amit a torz támogatási rendszer tart fenn),

iv. a mélyen fekvő területek természetes tározóként hasznosíthatók mindhárom szélsőség kezelésére, és

v. mindez célszerűen együtt járhat művelési mód- és ág-váltással, ami az agrár-környezetvédelmi intézkedések és a nem-pontszerű szennyezések szabályozásának a kulcsa.

A TRVG szolgáltatásait a változásokhoz indokolt igazítani. Itt különös hangsúlyt kap a **vízvisszatartás** különböző lehetőségeinek feltárása, különösen olyan természetes tározókban, ahol a felfogott ár- és belvizek később öntözésre hasznosíthatók – ez a **harmadik kiemelt feladat**. Az árvíz, belvíz és öntözés feladatait – ahogyan már említettük – a korszerű vízgazdálkodásban kell **integrálni**, hiszen ezek általában egy helyen, de időeltolással jelennek meg, azaz a víz visszavezetését oldjuk meg a vízhiányos tájba. Differenciált, megfizethető rendszerekre van szükség széles érdekcsoportok megegyezése alapján, azért, hogy a szolgáltatások ára a gazdálkodók számára megfizethető, a termelés egésze pedig a vízhasználattal együtt a piac által is elismerten gazdaságos legyen.

A TRVG tevékenysége csak integrált megközelítésben tervezhető. A terület-használat és a vízszolgáltatások, a föld és a víz harmonizált használatát segítő **tervezési módszer** azonban jelenleg nem áll rendelkezésre. Kidolgozása a **negyedik legsürgetőbb feladat**. A tervezés alapja a területhasználatot és a vizek használatát/visszatartását/elvezetését harmonizáló, a földeket rangsoroló valamely **földhasz-**

nálati zónarendszer. Ennek ismeretében lehet értékelni a ma meglévő szolgáltatási (belvízi és öntözési hálózati) rendszereket, majd lehet dönteni arról, mely rendszerek fenntartása és fejlesztése lehet indokolt, hol lehet szükség újjak kiépítésére, és melyek azok, amelyekre várhatóan nem lesz igény, vagy használatuk nem gazdaságos. A döntés nem könnyű, mert annak komoly szociális kihatásai vannak. A tervezés során célszerű figyelembe venni az éghajlat változását, ami különösen a **Duna-Tisza közti hátság**on, a **Nyírségben és a Hajdúságban** okozhatja a természeti adottságok lényeges változását és a vizek fogyatkozását. A fejlesztés infrastruktúráinak mérnöki tervezésében támogatni célszerű az innovatív – energia- és anyagtakarékos, a természeti környezetet óvó – technológiákat, az ökológiai alapú, termőhelyi adottságokhoz és fenofázishoz igazodó öntözési módokat (1. táblázat).

Az ötödik feladat: szükség van a **jelenlegi intézmények olyan módosítására**, amelyben a regionális fejlesztés, a terület gazdái és az üzemeltetők markánsan jelennek meg. Tisztázni kell a birtok- és tulajdonviszonyokat, a vízhálózatok elkülöníthető elemeinek tulajdoni és kezelői jogát, a tulajdonokhoz kapcsolódó jogokat és köteleességeket a különböző szinteken (állami, önkormányzati, társulati, üzemi, magán), egyértelművé kell tenni a felelősséget és az érdekeltséget.

Árvizek

A hatodik kapcsolódó feladat – az elmondott gondolatmenetet követve – **az árvízi védekezés koncepcionális megújítása.** A jelenlegi rendszer tartalékai kimerültek, az LNV-k fokozatosan emelkednek és a magas védekezési, helyreállítási stb. költségek alapvetően pazarló stratégiához vezet. A **paradigmaváltás** a hasznot nem

hozó védekezést a veszteségek közé állítja, ami a kockázat – a jövőbeni veszteségek várható értéke – alakítója. Ebben a szemléletben a védekezés haszna az elkerült kár, azaz a kockázat csökkentése révén a legolcsóbban kívánunk biztonságot „vásárolni”. Gazdasági értelemben a stratégia hatékonysága a kockázatsökkentéshez mért beruházási és fenntartási költségek jelenértékével mérhető.

A jelenlegi árvízvédelmi rendszer képességeit javítani kell. Ez – az elmondottak tükrében is – elsősorban **tározás** révén valósítható meg. A VTT tervezési, megvalósulási tapasztalatai alapján is újszerű és integrált megközelítés szükséges. Az alap az egyének és gazdaközösségek, települések személyes érdekeltsége, a tározás és a területhasználat konfliktusának minimalizálása lehet. Az árvízvédelem állami feladat marad, a biztosítás pedig az egyén döntési körébe tartozik. Országos léptékű kockázatkezelési tervet (1. táblázat) kell készíteni (ez EU előírás), amely a fenyegetettség (éghajlatváltozás, hullámtéri feliszapolódás és a nagyvízi meder levezető képességének romlása, a területhasználat változásai stb.) és a lehetőségek (tározási alternatívák, töltéserősítések, nagyvízi meder karbantartása) számbavételével megjeleníti a kockázatokat és ezek kezelésére intézkedéseket javasol. Ennek keretében célszerű feltárni a természetes tározási helyeket, amelyek agrár-ökológiai szempontból is szóba jöhetnek, használatuk által csökkenthető a belvízi fenyegetettség is, és hozzájárulnak a térségi vízkészletek növekedéséhez.

Öntözés

Az öntözés a TRVG következő neuralgikus területe. A területfejlesztési tervek hiánya miatt az alábbiakban azt vesszük számba, hogy az ország egyes részein a

szabad készletek mekkora területek öntözésére elégségesek².

- Az Alföldön a szabad felszín alatti vízkészlet elhanyagolható.
- A Dunántúl nem hegyvidéki területein mintegy 1100 millió m³ szabad vízkészlettel rendelkezünk. Ez 180–210 ezer ha öntözésére elegendő.
- A Tisza vízgyűjtőjén a szabad felszíni vízkészlet 93 m³/s. Ebből az egyelőre bizonytalanul ismert ökológiai célokra fenntartandó készlet levonását követő maradék mintegy 120–140 ezer ha öntözésére ad lehetőséget.
- A Duna-völgyben a Ráckevei-(Soroksári-) Dunából (RSD) rendelkezésre álló szabad készlet 50–60 ezer ha-nak felel meg. Ugyanez a Kis-Rába rendszerben 20–25 ezer ha.

A szabad vízkészletekből, újabb tározók és átvezetések nélkül tehát **további 400 ezer ha** körüli szántóföldi öntözés valósítható meg. Ha ebből az intenzív öntözésre 80 ezer ha-t feltételezünk kétszeres vízigénnyel, akkor a szántóföldi területekre mintegy 240 ezer ha marad. Ezek a területek a nyilvántartás szerint jelenleg öntözött területekkel együtt (kb. 30 ezer ha intenzív és 70 ezer ha szántóföldi) a távlati igények (150, illetve 500 ezer ha) közel kétharmadát teszi ki.

A jelentős külföldről származó készletek lehetővé teszik az ország vízzel jól ellátott térségeiben vízigényes növények termesztését. A Duna, a Dráva és a Mura vízkészlete gyakorlatilag **korlátlan fejlesztést** tesz lehetővé, azt sokkal inkább a piaci viszonyok és a vízszolgáltatás megfizethetősége dönti el.

Az **éghajlatváltozás** – mint hajtóerő –

felelősíti az öntözés és vízkészlet-gazdálkodásunk érzékeny pontjait: (i) A szélsőségek fokozódnak, ez csökkenti a hasznosítható készleteket, és növeli a külföldről érkező vizekkel szembeni kiszolgáltatottságunkat; (ii) a tározás és a vízátervezés jelentősége nő. A kisvízfolyásokon tározás nélkül gyakorlatilag nem lesz felhasználható készlet a nyári időszakban, ugyanakkor a tározás egyébként sem kedvező hidrológiai feltételei romlanak; (iii) Jelentősen növekedhet az öntözés és a halastavak vízigénye. Tovább nehezül a kívánatos öntözéses gazdálkodásra való átállás; (iv) az Alföldön a hasznosítható felszín alatti vízkészletek akár 50%-kal csökkenhetnek (lásd korábban is). (v) Várhatóan nő a vízhiányos területek nagysága, főként a Dunántúli-középhegység karsztterületein, az Északi-középhegységben és az Alföldön, a nagy folyóktól távol eső területeken. A vízhiány konfliktusokat szül, korlátozásokhoz, illetve illegális vízhasználatokhoz vezet, növeli az átvezetések és a tározás jelentőségét.

Belvíz

A belvíz készletet és kockázati tényezőt jelent. Utóbbi sok szállal kapcsolódik az árvizekhez. Ugyanakkor a belvízrendezés szolgáltatás, hasonlóan az öntözéshez. A belvízgazdálkodás kérdéseivel itt kiemelten nem foglalkozunk: arra a már elmondottak értelemszerűen vonatkoznak (lásd az 1. táblázatot).

A **TRVG egészére** vonatkozó megállapításunk az, hogy az új követelményeknek megfelelő átalakítása és a hivatkozott cselekvési terv megvalósítása időigényes,

² Az öntözhető terület becsléséhez hektáronként átlagosan 175–200 mm/év tényleges vízigénnyel számolhatunk. Az intenzíven öntözött területekre 300–350 mm/év vehető figyelembe, tehát ezek a területek gyakorlatilag kétszeresen számítanak. 1000 ha szántóföld öntözésére felszín alatti vizekből 1,75–2 millió m³ víz van szükség, ugyanez a vízmennyiség a szükséges kisvízi hozamokban kifejezve 0,35–0,4 m³/s.

ütemét a pénzügyi források is meghatározzák. Az átállás folyamatában is szükséges kielégíteni a mezőgazdaságnak, a vidéknek a vízhez kötődő meglévő igényeit, a fölös vizek elvezetését, a

vízellátást, a vízviSSzatartást, a hiányzó vizek előállítását és így tovább. A feladatok maradéktalan ellátása többféle ok, mindegyik előtt az alulfinanszírozás miatt sokféle gondot okoz.

Kitekintés

A vízgazdálkodás a 21. században sokkalta **bonnyolultabb** problémákat vet fel, mint bármikor korábban. Bizonytalanságok sokaságával szembesülünk: éghajlatváltozás, globalizáció, a változó és ismeretlen igények stb. Kérdések sokasága adódik: ismereteink kielégítők-e az EU vízpolitikája által célként meghatározott jó ökológiai állapot definiálására? Megtudjuk-e mondani, mi az ökológiai állapot és a megteendő intézkedések kapcsolata? Vagy a Tisza-völgyre gondolva, hogyan is kellene „a kevés víz–sok víz” kérdését a területhasználat és a vízgazdálkodás **integrálásával** okosan kezelni, tudva, hogy „a víz az őt körülvevő terület vagyis a vízgyűjtő tükörképe”? Hogyan tervezzünk és cselekedjünk, amikor éppen a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés jövőbeni alakulása, azaz a „tükör” maga ismeretlen? Képes lesz-e a hazai vízgazdálkodás mára legyengült szervezete a nagyszámú, megfogalmazott feladatot kezelni és a megoldást koordinálni?

Kérdések sokasága. És egy megállapítás: napjainkban joggal gyakran hangoztatott álláspont, hogy **változó világunkban** a vízgazdálkodási problémák kiváltó okai egyre inkább politikaiak, társadalmiak, intézményiek, a döntéshozással, a finan-

szírozással függenek össze, stb., azaz a **hagyományos vízgazdálkodáson kívüliek**. Ebből adódóan a megoldások is „kívül” keresendők – a 21. század vízgazdálkodásának alapvetően meg kell újulnia, hogy sikeresen kezelje az előtte álló feladatokat és kihívásokat. Vajon Magyarország képes lesz erre?

Van válaszunk a sok kérdésre? Van. Alapvető a víz fontosságának megértése a társadalommal, a **társadalmi nyomásgyakorlás** a politikai akarat elérésére, a kormányzás rendbetétele – a múlt jó példáiból tanulva, összefogás, az oktatás és a kutatás megerősítése, jó tervek rövid- és hosszú távon egyaránt, határozott végrehajtás – ezek lehetnek az elmozdulás előfeltételei. Azaz stratégiára van szükség, amit a jelen anyagban a területi vízgazdálkodásra kíséreltünk meg felvázolni.

Irodalom

- Somlyódy L.** (szerk.) 2011a. Magyarország vízgazdálkodása: helyzetkép és stratégiai feladatok. MTA Köztisztületi Stratégiai Programok. MTA, Budapest
- Somlyódy L.** 2011b. Quo Vadis hazai vízgazdálkodás: összegzés. In: Somlyódy L. (szerk.) 2011a Magyarország vízgazdálkodása: helyzetkép és stratégiai feladatok. MTA Köztisztületi Stratégiai Programok. MTA, Budapest
- Somlyódy L., Nováky B., Simonffy Z.** 2010. Éghajlatváltozás, szélsőségek és vízgazdálkodás. KLÍMA 21
- Ungvári G.** 2009. A területi vízgazdálkodás és a Víz Keretirányelv kapcsolata. Helyzetfelmérés összefoglalása, javaslatokat megalapozó anyag (kézirat), KEOP-2.5.0, Budapest
- VKKI** 2010. Vízgyűjtő-gazdálkodási terv (VGT). A Duna-vízgyűjtő magyarországi része. Vízügyi és Környezetvédelmi Igazgatóság. Budapest

Fenntarthatóság alulnézetben – a fenntartható kistérség modellje

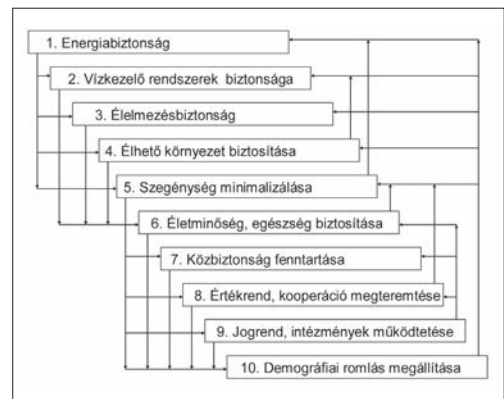
Dr. Dinya László

Bevezetés

Az utóbbi időben a gazdasági, a társadalmi és a politikai tényezők együttes hatásának nyomán térségenként eltérő formában ugyan, de egyre erősödnek azok a kihívások, amelyekre megfelelő választ még nemigen sikerült találnunk, és amelyek ma már például egyes kistérségekben kiemelt médianyilvánosságot is kaptak. Korábban a Károly Róbert Főiskola koordinálásában (Dinya 2009) pályázatos projektekre alapozva létrehoztuk a Fenntartható Innovációs Központot, és e munka keretében került kidolgozásra a fenntartható kistérségek megvalósítását célzó modellkoncepció is (Dinya 2011), amelyet ugyancsak egyfajta lehetséges válasznak tekintünk a helyi kihívásokra. A számos civil szervezet (többek között: Magyar LEADER Szövetség, Öko-Land Szövetség), önkormányzat és üzleti szereplő által létrehozott „Megújuló Hangya – 2010 Szövetkezet” keretében jelenleg néhány térségben elindult a modell tesztelése.

A kistérségi kihívások számos hasonló vonás mellett nyilvánvalóan **egyedi sajátosságokkal** is rendelkeznek, ezért univerzális válaszokra törekedni éppoly hiá-

bavaló, mint egyes problémákat a többitől különválasztva kezelni. Meg kell találni minden kistérségen belül az **optimális komplex megoldást**, amelyeknek közös és egyedi összetevői is lehetnek. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a modell alkalmazásának tapasztalatai, módszertani megoldásai ne lennének adaptálhatók – éppen az adaptáció a javasolt kistérségi modell fontos célja. **A közös globális és összefonódó kihívások kutatásaink alapján minden térségben** az 1. ábra szerinti-

1. ábra

Globális kihívások komplex rendszere
(Dinya 2009)

Fontos ezeknek a rangsora is: az energiaellátás azért kerül az első helyre, mert a többi ellátó rendszer (vízellátás, élelmiszertermelés és -ellátás, stb.) működőképessége ezen múlik. Az ellátó rendszereket viszont fenntartható módon, a természeti erőforrásokkal (környezettel) összhangban kell üzemeltetni. A szegénység pedig azt jelenti, hogy az adott térség szereplői számára az energia, a víz, az élelmiszerellátás (infrastrukturális, gazdasági, stb. okok miatt) akadályba ütközik, továbbá nem fenntartható a környezet. A szegénység elleni küzdelem (programok) önmagában eredménytelen, ha a rangsorban előtte levő feladatokat nem oldjuk meg. Ennél fogva bár a foglalkoztatás biztosítása alapvető, a szegénység visszaszorítása erre mégsem szűkíthető le – ha a munkahelyről származó jövedelem nem elegendő az alapvető szükségletek eléréséhez (vagy ésszerűtlenül használják fel) továbbra is megmarad az energiaszegénység, az éhezés, stb. A szegénységből fakad az alacsony életminőség (egészségi állapot, rövidebb életkor, stb.) és sajnálatos módon a rosszabb közbiztonság is. Amíg ezek a problémák fennállnak, nehéz megvalósítani az összetartó társadalmat, a megfelelő színvonalú oktatást, a demokrácia és intézményrendszere működésképtelen, és a demográfiai feszültségek is megjelennek (Dinya 2009).

Bár a kutatások szintézisével **kialakított kistérségi fenntarthatósági modell komplex módon** átfogja a teendő lépéseket, és eddigi egyeztetéseink alapján elvi elfogadottsága, támogatottsága is adott, alkalmazását tapasztalataink alapján több tényező akadályozza. Egy kistérségben a sok év alatt felhalmozódott „problémagubanc” csak szisztematikus és hosszú távon összehangolt lépésekkel számolható fel, viszont támogatói a minél gyorsabb, látványos sikerben érdekelték, emiatt hajlamosak egyes kiragadott területekre

fókuszálni, s a komplex megközelítést zavarónak érzik. A potenciális érdekelték legszívesebben kész megoldásokat, recepteket látnának, elfeledvén, hogy nincs két egyforma térség, következésképpen a modell adaptációja nem nélkülözheti a helyi feltáró munkát. Az érdekelték többnyire nem látják tisztán az ok-okozati kapcsolódásokat, következésképpen gyakran nem választják szét egyértelműen az eszközöket a céloktól. Kevés érdekeltben tudatosul, hogy egy fenntartható kistérségi koncepcióra akkor is égető szükség van (lenne), ha annak elkészítése nem kötelező, vagy nincs rá pályázati támogatás. A fejlesztési lépések egy része valóban megoldható támogatások (források) nélkül), nagyobb része viszont saját erőt (is) igényel, ami viszont mindenütt erősen limitált és felemészt a napi problémákkal való küzdelem. Mindezek ismeretében is elkerülhetetlen, hogy a fenntarthatóság helyi szintű megvalósítása, a helyi megoldások sokszínűsége előtérbe kerüljön.

A modell koncepciója

A kistérségek fenntarthatóságának modellünkben szereplő **legfontosabb összetevői** a 2. ábrán láthatók. Eszerint öt fő területre (pillérre) kell koncentrálnunk, ezeken belül pedig négy-négy (összesen 20) részterületre:

- **Fenntartó közösség:** egy kistérség társadalmának fenntarthatóságát döntő részben a közös célok érdekében mobilizálni képes **civil hálózatok** alapozzák meg. Amíg egy kistérség lakosságának (ezen belül gazdasági-társadalmi-politikai döntéshozóinak) többsége nem mobilizálható a közös társadalmi célok érdekében (nem azonosul azokkal), addig hogyan lehetne megteremteni az üzleti (gazdasági) érdekek összehangolását? Másrészt pl. a halmozottan hátrá-

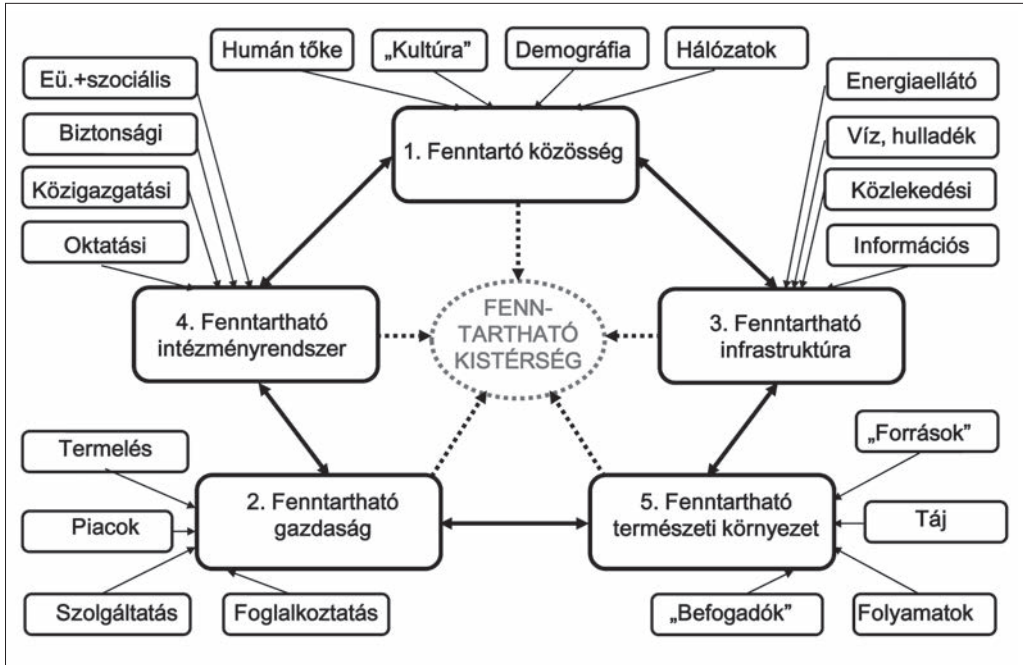
nyos helyzetűek számára fontos ugyan a munkahelyteremtés (foglalkoztatás), de ezzel egyidejűleg legalább ennyire fontos a társadalmi integrációjuk (be- vagy visszailleszkedésük a helyi közösségbe), vagy a képzésük-továbbképzésük (munkára való alkalmasság megteremtése). Mindez a helyi **társadalmi kohézió** alapfeltétele. Településenként újra kell teremteni a korábban már létezett, de mára már széthullott, atomizálódott helyi közösségeket.

- **Fenntartható gazdaság:** erős helyi gazdaság nélkül nincs fenntartható kistérség. Mivel duális gazdaságban élünk („bolhák és elefántok világa”), a lokális gazdasági szereplők versenyképessége a **gazdasági hálózatokon** múlik (Szabó 1999), ehhez pedig a gazdasági érdekek integrálására, megfelelően menedzselt szerveződésekre van szükség, továbbá kellő nagyságú, mobilizálható helyi tőkére. Tőke nélkül a gazdasági versenyképesség még lokálisan is lehetetlen, hiszen a tőkeerős globális szereplők helyben is jelen vannak. Ugyanakkor a versenyképes helyi gazdaság kibontakozása nem légüres térben történne, már létező, ellenérdekű helyi konkurenciával is szembesül: egyrészt a mindenütt jelenlevő globális szereplőkkel, másrészt az ugyancsak létező „feketegazdasággal”.
- **Fenntartható infrastruktúra:** az említett egyre erősödő és összefonódott globális kihívások a nemzetgazdasági és regionális szintek közvetítésével a kistérségekben is érvényesülnek – minél szegényebb (periférikusabb helyzetű) a kistérség, annál gyorsabban és annál drámaibb módon. Az ellátó rendszerek infrastruktúrájának (közlekedési, energetikai, víz-, szennyvíz-, bel- és árvízvédelmi rendszer, informatikai hálózat) fejletlensége ennek a következményeit

megsokszorozza, a jól működő **infrastrukturális hálózat** biztosítása a fenntarthatóság szempontjából tehát rendkívül fontos prioritás.

- **Fenntartható intézményrendszer:** a közszolgáltatások (oktatás, egészségügy, szociális ellátás, rendvédelem, közigazgatás) színvonala egy térségben népeségmegtartó vagy -tasztító tényező, így a **fenntartható intézményhálózat** szintén fontos követelménye a térség fenntarthatóságának.
- **Fenntartható természeti környezet:** a kistérség fenntarthatóságát biztosító felsorolt összetevők mindegyikével szemben alapvető követelmény, hogy a természeti környezettel összhangban legyenek, ne tegyék tönkre az élhető (egészséges) környezetet biztosító **ökológiai hálózatokat**. Az egyre szigorodó környezetvédelmi előírások és a lakosság jól felfogott érdeke miatt is erre a fenntarthatóság érdekében összehangolt fejlesztési programokra van szükség

A részterületek némelyike túlságosan összevontnak tűnhet, egyik-másik pedig kevésbé jelentősnek, de mindegyik mellett alapos szakmai érvek szólnak. A helyi önkormányzatoknak a fenntartható infrastruktúra vagy a közszolgáltató intézményrendszer terén különösen, de valamennyi felsorolt területen is rendkívül fontos feladataik vannak, mert egyfajta koordináló-közvetítő-ösztönző-érdekegyeztető-tárgyaló-konfliktuskezelő szerepet töltenek be a társadalom és a gazdaság, illetve a helyi és az országos szint között. Hangsúlyozzuk, hogy a fenntarthatóság megalapozása nemcsak egy szokványos stratégiai fejlesztési koncepciót jelent, hanem a fenntartható kistérségi programnak nagyon fontos helyi társadalom- és gazdaságépítő funkciója is van. Amíg egy adott kistérségben kidolgozzák, megvitatják, elfogadják a programot, régen elfeledett erők ébrednek fel. A részt-

2. ábra

A fenntartható kistérség modelljének elemei (Dinya 2011)

vevők rájönnek, hogy problémáik, kihívásaik jelentős hányada saját erőből, összefogással is megoldható, nem szükséges hozzá feltétlenül kormányzati támogatás. Mivel a magyar társadalom az EU-tagországok között a leginkább paternalista beállítottságú, ez sem utolsó szempont.

A modell tesztelése

A fenntarthatósági modell kidolgozását követően célunk volt annak tesztelése és egyidejűleg az adott kistérségi „elit” értékrendjének feltárása. „*Elit*” alatt értendők mindazok a kistérségi szereplők, akik relatíve (a kistérség mércéje szerint) számottevő „tőkével” rendelkezve kvázi döntéshozó, illetve döntéseket befolyásoló súllyal rendelkeznek. „*Tőke*” alatt pedig a gazdasági, a szellemi, a hatalmi, a kapcsolati és a bizalmi tőkét egyaránt értjük – az

ezekkel rendelkező szereplők egyben az adott területen működő, különféle hálózatok irányítói, mozgatói, akik révén a kistérség többi szereplője jelentős mértékben mobilizálható. „*Értékrend*” alatt ezúttal azt értjük, hogy az elit egy adott kistérségben hogyan rangsorolja fontosság szerint a fenntarthatósági részterületeket. Miután egy kistérség jövőképe kialakítása kezdettől fogva igényli a „társadalmisítást” (az érintettek bevonását), kézenfekvő, hogy induláskor az így értelmezett elit tagjainak véleményére támaszkodjunk. Ennek több ésszerű oka van:

- a modell tesztelése korlátozott létszámú, de jól megválogatott összetételű fókuszcsoport(ok) segítségével célszerű
- az elitnek tapasztalatainál és tevékenységénél fogva rálátása van a kistérség helyzetére, véleményük mérvadónak tekinthető

- ha érdemben részt vehetnek a stratégiai döntések kialakításában, akkor lokális véleményformálóként igen hatásosan képesek a megvalósításhoz szükséges szélesebb támogatottság elérésében közreműködni (kimaradásuk esetén éppen ellenkezőleg: azt megghiúsítani)
- a közös munkában való részvétel az elit tagjainak összetartó közösséggé formálásában is fontos eszköz lehet.

Ezen megfontolások alapján a tesztesül válaszott gyöngyösi kistérségben (érintett lakosság: 75 ezer ember) 2011. április–május folyamán **két fókuszcsoport** (a gazdasági-civil-közszolgáltatási szféra hálózatainak képviselői: első alkalommal 17 fő, második alkalommal 16 fő) kialakítására és megkérdezésére került sor a kistérség mérvadó szereplőinek bevonásával, amelyet megelőzően a helyi médiában és helyi fórumokon széleskörű publicitást kaptak a szakmai jellegű tájékoztatások. A fókuszcsoportokban résztvevő, a kistérségi elithez tartozó, gondosan kiválasztott képviselők a munka során (a szükséges mélységű tájékoztatást követően) a moderátor irányításával kitöltötték egy viszonylag **egyszerű kérdőívet**, ahol a feladat lényegében négy fő részből állt:

- mindenkinek **fontosság szerint** rangsorolnia kellett a fenntarthatósági részterületeket (fő területenként négy, összesen tehát 20 részterületet, értelemszerűen 1 és 20 közötti rangsorba helyezve)
- mindenkinek **minősítenie kellett a húsz részterület jelenlegi helyzetét** a kistérségben 1 és 5 közötti skálán (a szokásos iskolai érdemjegyeknek megfelelően, 1= elfogadhatatlan, 2= gyenge, 3= elfogadható, 4= jó, 5= kiváló, kiemelkedő)
- majd minősíteni kellett (1 és 5 közötti skálán) a húsz részterület **2020-ra várható helyzetét**, feltételezve, hogy a jövőben különösebb változtatás nélkül

ugyanígy tesszük a dolgunkat a kistérségben („passzív jövőkép”)

- végezetül a résztvevőknek minősítenie kellett (1 és 5 közötti skálán) a húsz részterület **2020-ra elérhető helyzetét**, feltételezve, hogy a jövőben minden tőlünk telhetően megteszünk a kistérség fenntarthatóságának megvalósítása érdekében („aktív jövőkép”).

A két fókuszcsoport válaszait a feldolgozás során (SPSS 15.0 programcsomag) egyetlen mintának tekintve **együtt értékeltük** ($n=33$ fő), mert a résztvevők kiválasztása azonos elvek alapján történt, a feladat elvégzésének körülményei, a feladat és a moderátor is ugyanazok voltak. A kistérségi elit képviselőinek **fontossági értékrendjét** elemezve a 3. ábra szerinti eredményt kaptuk (a részterületek kódszáma a fő területekhez való tartozást jelzi).

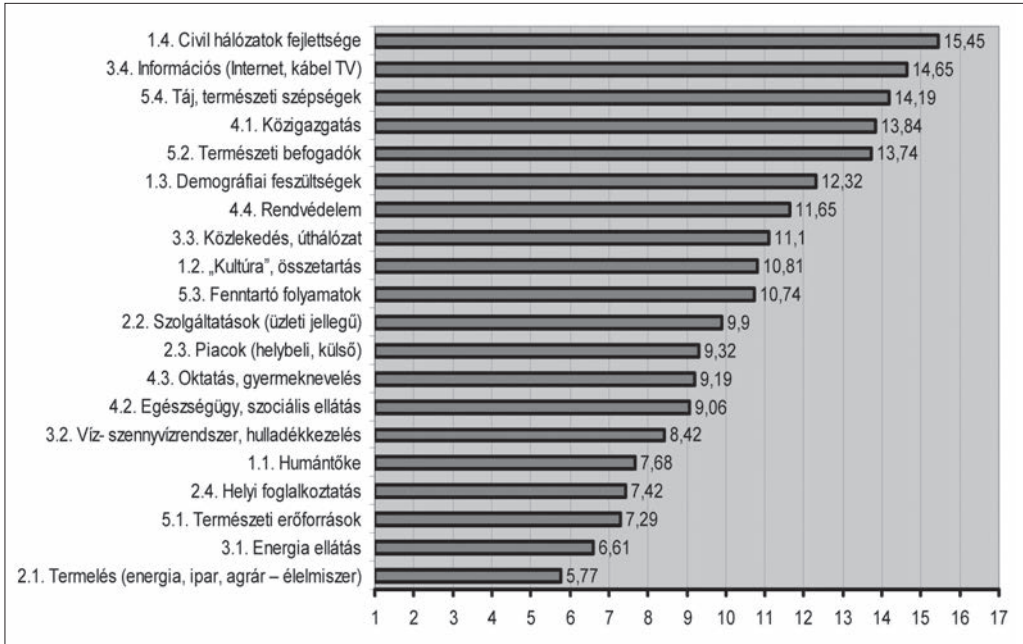
Fenntarthatóság szempontjából a megkérdezettek **kiemelkedően fontosnak** ítélték a kistérség alábbi területeit (a legfontosabb 5 tényezőt kiemelve):

- termelés színvonala (1.)
- energiaellátó rendszer (2.)
- természeti erőforrás potenciál (3.)
- helyi foglalkoztatás (4.)
- humántőke (5.).

Legkevésbé fontosnak pedig az alábbiakat (a legkevésbé fontos 5 tényezőt kiemelve):

- természeti befogadók helyzete (16.)
- közigazgatás színvonala (17.)
- táj, természeti szépségek (18.)
- információs infrastruktúra (19.)
- civil hálózatok fejlettsége (20.).

Tanulságos, bár hazai viszonyaink ismeretében nem meglepő, hogy a fenntartható helyi társadalom (közösség), illetve természeti környezet nem került be a kiemelten fontos területek közé, leszámítva a helyi tudás-(5.) és természeti erőforrás (3.) potenciált. Továbbá, hogy az oktatás, a társadalmi kultúra (összetartás), a civil

3. ábra

**A kistérségi fenntarthatóság részterületeinek fontossági rangsora
(n=33 fő, rangsor: 1 és 20 között)**

hálózatok fejlettsége, vagy a természeti környezet állapota (befogadók, táj) mintha a fontos területektől független, jóval kevésbé fontos lenne. Érdekes módon az utóbbi időszakban a kistérség kapcsán nagy médianyilvánosságnak „örvendő” demográfiai feszültségek, közbiztonság (rendvédelem) szintén a kevésbé fontos területek között jelenik meg, pedig a – teljes joggal – fontosnak ítélt foglalkoztatás (szegénység csökkentése) ezeknek a kezelésével is szorosan összefügg.

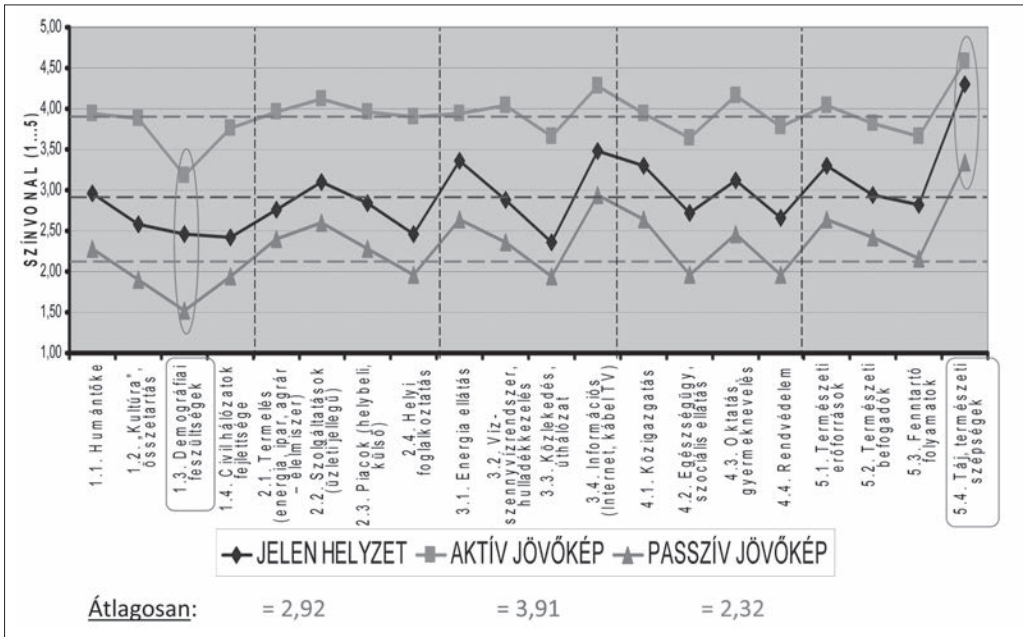
Az elit képviselői értékelték tehát az egyes részterületeken a kistérségben a **jelenlegi helyzetet**, a **passzív** illetve az **aktív jövőképet** is a már említett 5 fokozatú skálán (4. ábra).

A minősítések csoportszinten történő átlagolása kirajkolja a kistérségre jellemző profildiagramokat. Összességében a jelenlegi helyzet kistérségi megítélése **kedve-**

zőtlen (átlagszínvonal=2,94 – alatta van az elfogadhatónak), de ez természetesen differenciáltan jelenik meg:

- a kistérségen belül jelenleg *leggyengébb területeknek* ítélik a közlekedés (úthálózat), a helyi foglalkoztatás (munkalehetőség), és általában a helyi társadalom (ezen belül a civil hálózatok, demográfiai feszültségek, összetartó értékrend) helyzetét
- viszonylag **elfogadhatónak** látják az információs és energetikai infrastruktúrát, az oktatás, közigazgatás, üzleti szolgáltatások és humántőke (kvalifikált szakember ellátottság) színvonalát
- és **kifejezetten kedvezőnek** a természeti környezet állapotát (táj szépsége, erőforrások).

Amennyiben a látható külső és belső kihívásokra (változásokra) a kistérség szintjén nem történne különösebb reagálás

4. ábra

A jelenlegi helyzet és a fenntarthatósági alternatívák értékelése
(n=33 fő, színvonal: 1 és 5 között)

(„passzív jövőkép”) összességében **jelentős leromlást** prognosztizálnak 2020-ig. A részterületek várható helyzetét az említett 5 fokozatú skálán értékelve a várható átlagos romlás mértéke=2,33 – csaknem a gyenge szintre süllyedne a kistérség.

Ezen belül is:

- **elfogadhatatlan** szintűvé válna a kistérség helyzete, különösen a demográfiai feszültségek, a „széttartó közösség”, a helyi foglalkoztatás, a közbiztonság, az egészségügyi (és szociális) ellátás területén
- és a természeti szépségeken kívül más nem akadna, ami elfogadható szinten maradna.

Abban az esetben viszont, ha felsorolt részterületeken összehangolt lépések (fejlesztési projektek) valósulnának meg a most következő évtizedben („**aktív jövőkép**”), akkor 2020-ra a kistérség helyzete

jelentős mértékben javulhatna a megkérdezett elit véleménye szerint (elérhető átlagszínvonal=3,91 – csaknem eléri a jó minősítést!):

- a fenntarthatósági részterületek **többségén elérhető lenne a „jó” színvonal** (3,8–4,3 közötti minősítés)
- még az egyébként is jó színvonalú természeti szépségek terén is lehetne további javulást elérni
- sőt az igen kritikus (és passzív jövőkép esetén különösen fenyegető) demográfiai **feszültségek is kezelhetők lennének** az elfogadható szintre emelve.

Természetesen mindehhez kell(ene) egy **hosszú távú (2020-ig szóló) cselekvési program**, amelyben valamennyi fenntarthatósági területen összehangolt fejlesztési lépések valósulnak meg. Az összehangolás egyidejűleg több dimenzióban értendő:

- **belső összhang:** a fejlesztési lépések

szakmai, időbeli összhangja, illetőleg a résztvevők (érintettek) összehangolt (elkötelezett) akciói

- **külső összhang:** a környezettel (makro- és regionális szintű stratégiák), illetőleg a kívülről érkező veszélyekkel, lehetőségekkel való összehangolás.

Mindennek tudatosítása azért is fontos, mert a legnagyobb hiba, ami elkövethető, hogy ötletszerűen kiemelt (vagy parciális érdekekhez alkalmazkodó), a fenti összhangot nélkülöző akciók indulnak meg. Ezek egyes részterületek problémáinak megoldását megcélazzák ugyan (pl. munkahelyteremtés, helyi energiatermelés, stb.) csak éppen hosszú távú fenntarthatóságuk (önfenntartásuk) nem garantált, mert velük szorosan összefüggő más területeken (pl. összetartó közösség, humántőke, oktatás, stb.) nem történik előrelépés.

A kistérségek fenntarthatóságában érdekelt döntéshozók számára nagy csábítás, hogy a komplex, hosszú távú megoldás helyett néhány kiemelt területre koncentrálló, rövidtávú akciókat preferáljanak, ami politikai szempontból (határozott, gyors lépések igénye, kisebb költség, egyszerűbb megvalósítás, népszerűség) érthető, szakmai szempontból viszont vitatható.

A kistérség jelenlegi helyzetének értékelését összevetve a 2020-ra várható passzív, illetve az elérhető aktív jövőképpel azt tapasztaljuk, hogy:

- bár valamennyi értékelt területen **egyeségesen leromlást prognosztizálnak a véleményalkotók a passzív jövőkép esetén**, illetve jelentős javulási lehetőséget az aktív jövőkép megvalósulása révén, a változások mértéke részterületenként differenciált
- relatíve nagy fejlesztési potenciált (előrelépési lehetőséget) látnak a helyi foglalkoztatás bővítésében, a közlekedés (közúthálózat) javítása terén
- viszonylag csekély ez a potenciál a

demográfiai feszültségek kezelése, az energiaellátó rendszer fejlesztése és (legjobb helyzetben lévén érthető módon) a természeti szépségek megőrzése terén.

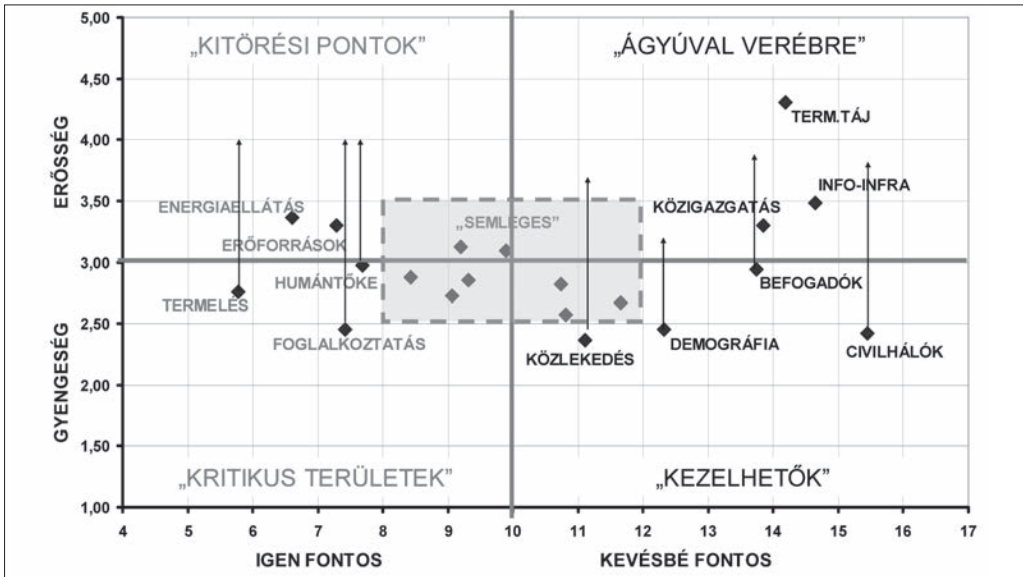
A **cselekvési program körvonalazásához** szükséges a vizsgálatba bevont területek stratégiai szempontú kategorizálása, amit célszerűen az 5. ábrán látható módon tehetünk meg.

A fenntarthatósági részterületek kategorizálási szempontjai:

- a **„gyengeség–erősség” tengely** mentén, ahol a jelenlegi színvonal értékelését elvégzők (33 fő, 5-ös skálán) átlagolt véleménye alapján a 3,0 skálaérték képezi a választóvonalat: az ennél kevesebbre értékelt terület a „gyenge”, az e fölötti értékkel rendelkező az „erős” kategóriába került
- továbbá a **„fontos – kevésbé fontos” tengely** mentén, alapul véve a válaszadók által elvégzett fontossági rangsorolást (20-as skálán): itt a választóvonal a 10. helyezés, amelyik területet a válaszadók átlagvéleménye ennél fontosabbnak minősített, az az „igen fontos”, amelyiket ennél kisebb fontosságúnak ítélték, azt a „kevesbé fontos” kategóriába soroltuk.

A fenntarthatóság szempontjából értékelt részterületeket az adott kistérségben ennek alapján **négy szegmensbe** (kategóriába) soroltuk, amelyhez még egy ötödiket is hozzátettünk:

- **kritikus területek:** kiemelt figyelmet igénylő területek az adott kistérségben azok, amelyek az átlagszínvonalat jelenleg sem érik el, ugyanakkor igen fontosak a fenntarthatóság szempontjából. Kiemelt programként célszerű kezelni ezért a következő időszakban a termelési szektorhoz (agrárgazdaság, ipar) kapcsolódó foglalkoztatást (munkahelyteremtést) és ezzel összefüggésben a hu-

5. ábra

A cselekvési program súlypontjait meghatározó stratégiai portfólió

mántóke színvonalának növelését, azaz az oktatást – szakképzést.

- **kitörési pontok:** azok az igen fontosnak minősített területek, amelyeken az adott kistérség átlag feletti potenciállal rendelkezik. Az energiaellátó rendszer és a természeti erőforrások kiemelkedő színvonalára igen fontos jövőbeni lehetőség, és ha ezeket összekapcsoljuk az imént említett kritikus területekkel, akkor a versenyképes termelési struktúra meg a szakképzés erősítése a helyi energiatermelés és természeti erőforrás kihasználás terén jelenthet foglalkoztatás-növelési lehetőségeket.
- **kezelhető területek:** nem kevés olyan terület is van, amelyek bár színvonaluk átlag alatti, kevésbé fontosak lévén könnyebben kezelhetők, nem elsősorban ezeken múlik a kistérség fenntarthatósága (legalábbis a véleményezők szerint). Ami nem azt jelenti, hogy nem kell foglalkozni velük, csak azt, hogy a korlátozott erőforrásokat figyelembe

véve „maradványelven” kezelhetők (a kritikus területek mellett másodlagos prioritásként).

- **„ágyúval verébre”:** ezzel a hasonlattal azt érzékeltetjük, hogy az adott kistérségben (mint mindenütt) vannak (lehetnek) olyan részterületek, amelyek másodlagos fontosságúak a fenntarthatóság szempontjából, bár színvonaluk átlag fölötti. Belátható távon nem ezek jelentik a szűk keresztmetszetet, akár még erőforrásokat is átcsoportosíthatunk innen a kritikus területekre. Másrészt a többi területen történő fejlesztések során ezek egy része szinte „magától” megoldódhat (pl. a civil hálózatok erősödése a közös munka révén).
- **semleges területek:** mindkét kategorizálási szempont szerint az átlag körül helyezkednek el, nem különösebben gyengék, vagy erősek, továbbá átlag körüli fontosságúak az értékelők véleménye alapján. Körülhatárolásukra azért van szükség, mert így jobban koncent-

rálhatunk a valamilyen szempont szerint extrém helyzetű többi területre. De a komplex fenntarthatósági stratégiában ezek is megjelennek.

A stratégiai portfólión azt is feltűntetjük, hogy **konceptiózus és összehangolt fejlesztési lépésekkel** („aktív jövőkép”) az egyes részterületeken 2020-ig várhatóan milyen színvonal lenne elérhető (nyilakkal jelezve a jelenlegi és a jövőbeli színvonal eltérését a „kritikus” és a „kezelhető” területeken). Mindezzel azt kívántuk illusztrálni, hogy bár az érintettekkel még nem esett szó a ténylegesen elvégzendő feladatokról, az azokhoz szükséges, mobilizálandó belső és külső erőforrásokról, meggyőződésük szerint adott a lehetőség a jelentős felemelkedésre – akár még a legproblematisabb demográfiai feszültségek terén is.

A konkrét stratégiai cselekvési program kiindulópontjául meg kell fogalmazni a kistérség jövőképét, vagyis egyfajta elérendő, vonzó jövőbeni pozíciót kell definiálni, amely esetünkben (a fókuszcsoportok egyetértésével találkozáva) a következő lehet:

„Lehetőségeink maximális kihasználásával 2020-ig valósítsuk meg a fenntartható kistérséget, amelynek összetartó közössége a lakosság alapvető szükségleteinek kielégítését biztosító, versenyképes helyi gazdaságot, szolgáltató intézményrendszert, ellátó infrastruktúrát önerőből működteti, fenntartja az élhető, vonzó természeti környezetet, és mindezzel más térségek számára is példaként szolgál.”

Sokféle kistérség – sokféle helyi kihívás és válasz

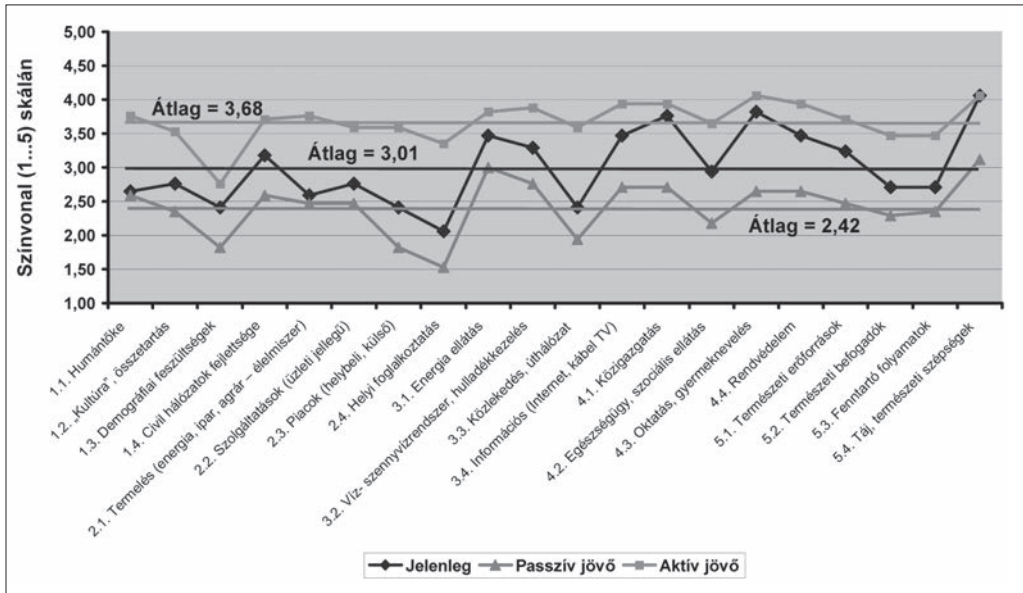
Mint azt hangsúlyoztuk, nincs két egyforma kistérség, a fenntarthatósági kihívások összképe és így az adandó válaszok is helyenként különbözők. Ennek megfelelően nem kerülhető el, hogy minden kistérség esetében megfelelő helyzetfeltárással ala-

pozott saját fenntarthatósági stratégia készüljön el. Illusztrálандó ezt, és mellőzve a részletekbe bocsátkozást bemutatjuk a modell tesztelésének a jelenlegi helyzetre, a passzív és az aktív jövőképre vonatkozó eredményeit a gyöngyösitől jelentősen eltérő helyzetű szeghalmi kistérségben (6. ábra).

Összevetve a két kistérségnél kapott eredményeket csak néhány szembetűnő dologra hívnánk fel a figyelmet:

- mindkét kistérség jelenlegi helyzetét (Gyöngyös: 2,92, Szeghalom: 3,01), illetve a passzív jövőkép esetén bekövetkező szituációt (Gyöngyös: 2,32, Szeghalom: 2,42) a véleményezők nagyjából hasonlóan ítélik
- jóval kisebbnek látják az aktív jövőkép megvalósulásában rejlő lehetőséget a szeghalmi kistérségben (3,68), mint a gyöngyösi kistérségben (3,91)
- a társadalmi-gazdasági-politikai szempontból egyaránt izgalmas demográfiai helyzet jelenlegi megítélése a gyöngyösi kistérségben (dacára a média révén kialakult negatív képnek) nem rosszabb (2,45) a szeghalmi kistérséghez (2,41) képest, ami passzív jövőkép esetén lényegesebben romolhat (Gyöngyös: 1,52, Szeghalom: 1,82)
- aktív jövőkép esetén viszont a demográfiai helyzet alakulását jóval kedvezőbbnek látják a gyöngyösi kistérségben (3,18), mint a szeghalmiban (2,76).

Az összevetés kapcsán hasonlóképpen végig lehetne menni a fenntarthatóság összes részterületén, az ebből következő helyi fenntarthatósági stratégiák eltérésein, de talán ennyi is elég, hogy rámutassunk a modell tesztelésének egyik fontos tanulságára. Nevezetesen: a fenntarthatósági paradigmaváltás alapvető feltétele az, hogy helyi, regionális és kormányzati szinten egyaránt egy egységes metodika (például a most felvázolt modell) alkal-

6. ábra

**A fenntarthatósági részterületek helyzetének értékelése
(Szeghalmi kistérség, n=34 fő, 2012.)**

mazásával differenciált képet alakítsunk ki az országról, és ennek alapján helyi (kistérségi) szinten **komplex fejlesztési stratégiák** kerüljenek kidolgozásra. Ennek kiemelt aktualitást kölcsönöz a járássok újbóli bevezetését célzó kormányzati döntés, hiszen a létrehozandó járássok és a jelenlegi kistérségek (mikro-régiók) átfedése nyilvánvaló.

Záró megjegyzések

Nem azzal a szándékkal mutattuk be az általunk kidolgozott modellt, hogy egyetlen üdvözítő megoldást kínáljunk a kistérségek fenntarthatóságának megalapozására. Annál is inkább, mert hazai és nemzetközi téren hasonló (bár felfogásukban kevésbé komplex) kezdeményezések szép számmal ismertek (Gergely 2010, Medgyaszay 2011, Swinburn és mts 2004; Cooke, De Marchi 2002). Bizonyára vitathatók a javaslat szak-

mai és metodikai megfontolásai egyaránt: lehetne bővíteni (vagy szűkíteni) a vizsgált részterületek körét, lehetne eltérő módon modellezni a kistérségi fenntarthatóság komplexitását (másféle modell-struktúrával), lehetne a tesztelést más módon (és másfajta statisztikai értékeléssel) is elvégezni. Tegyük hozzá, hogy elvégeztük az eredmények főkomponens- és klaszter elemzését is, továbbá különféle statisztikai próbákkal teszteltük a megbízhatóságot, ezeket további publikációkban hozzuk nyilvánosságra.

Mondanivalónk lényege viszont remélhetőleg egyértelmű: a fenntarthatóság kistérségi szintű megvalósítása több mint aktuális feladatunk, mert hiába a kormányzati vagy a mikroszintű szervezeti elszántság, ha az előbbi nem párosul helyi kezdeményezések tömegével, az utóbbi pedig megfeneklik a támogató környezet hiányában. És a helyi kezdeményezések

sokkal gyorsabban egymásra találhatnak, felerősíthetik egymást, ha kistérségenként rendelkezésre áll egy **összehangolt, hosszú távú fenntarthatósági koncepció**, meg a hozzá párosuló helyi társadalmi-gazdasági akarat.

Fontos szempont az is, hogy a kistérségek fenntarthatóságával összefüggő komplex problémahalmaz megoldásához ilyen célú központi források jelenleg – és belátható távon – nincsenek, csak egyes részterületek fejlesztéséhez szerezhető támogatások. Ezek a források már ma is (távlatilag pedig egyre inkább) igen korlátozott nagyságúak, viszont egy átfogó, minden részterületet felölelő fenntarthatósági koncepcióba illesztve ezek a támogatások (meg a szintén korlátozott saját erő) sokkal hatékonyabban érvényesülhetnek (gondoljunk elrettentő példa gyanánt pl. az egymástól néhány kilométerre levő kistelepüléseken támogatásokkal létesült, és ennek következtében alig kihasznált sport- vagy szabadidős és kulturális intézményekre). Különösen igaz ez, ha a pályázati kiírásoknál kiemelten preferálnák azokat a pályázókat, akik ilyen kistérségi koncepcióba illeszkedve jelennek meg.

Azt nem állítjuk, hogy a modell megvalósítása révén garantáltan fenntarthatóvá tehető egy kistérség, mert a külső és belső kihívások mértéke, az adottságok (induló helyzet), valamint a környezettől való függőség mindenütt eltérő. Következésképpen lehetnek (vannak) kistérségek, ahol a fenntarthatóság alapvetően biztosítható, másutt ehhez egyszerűen nincs elegendő muníció. Azt viszont állítjuk, hogy a kihívásokat a modell szemléletében komplex módon kezelő, időben végrehajtott, a külső-belső erőket ésszerűen kombináló (és mobilizáló), hosszú távú programmal minden kistérség az eddigi próbálkozásoknál jóval hatékonyabban lehet képes megőrizni a fenntarthatóságát.

A **gyöngyösi Károly Róbert Főiskola** (és ennél fogva a gyöngyösi kistérség is) abban a szerencsés helyzetben van, hogy az elmúlt években számos pályázatos kutatás keretében feltártuk a kistérség alapvető jellemzőit (problématérképek, elemzések, stb.), hazai és nemzetközi kutatások során létrehoztuk azt a **tudásbázist**, amelyre alapozva a fenti koncepció is elkészülhetett. Így messze nem kell nulláról indulni, amennyiben a kistérség fejlesztésén munkálkodók valóban gyors ütemben szeretnének előrelépni a felhalmozódott problémák szisztematikus és szakmailag megalapozott megoldása terén.

Irodalom

- Cooke P., De Marchi B.** 2002. Generative growth, knowledge economy and sustainable development. European Commission, Research DG – Directorate K, Brussels, 28 p.
- Dinya L.** 2009. Fenntarthatósági kihívások és biomassza-alapú energiatermelés. *Gazdálkodás*, 53/4. sz., pp. 311–324.
- Dinya L.** 2011. A zöld gazdaság kihívásai. előadás, „Történelem, közigazgatás, turizmus” konferencia, Eger-Megyeháza, 2011. február 24.
- Gergely S.** 2010. A magyar vidék felemelkedése. *Valóság*, 2010/7, Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, pp. 53–89.
- Medgyaszay P.** 2011. Település, mint ökoszisztéma. web: <http://fenntarthato.hu/epites/kiadvanyok/>
- Swinburn G., Goga S., Murphy F.** 2004. A helyi gazdaságfejlesztés kézikönyve. Bertelsmann Stiftung, Gütersloh; UK DFID, London; The World Bank, Washington, D.C., 2004, 108p.
- Szabó K.** 1999. Hálózatok hiperversenyben. *Vezetéstudomány* 1999./1. sz., pp. 15–25.

Az IKSZT program, mint a közösség, a művelődés, a közösségi művelődés új eszközszerrendszere

Eperjesi Tamás
Erdős Balázs

Országszerte több mint hatszáz támogatást elnyert Integrált Községi és Szolgáltató Tér (IKSZT) címbirtokos településén várják a megújult közösségi terek megnyitását az adott községekben és környékén élők. 2012 első negyedévéig immáron több mint kétszáz IKSZT kezdte meg működését, amelyekhez létesítéséhez összesen csaknem 9 milliárd forint EU-s pályázati forrás került felhasználásra. Ez is jól mutatja azt, hogy az elmúlt évtizedek legjelentősebb vidéki kulturális intézményi és közösségépítési beruházása napjainkra a megvalósulás stádiumába lépett, immár nemcsak elméleti projekt, hanem konkrét fejlesztés. Mivel korábban már számos szakmai fórumon, így A falu hasábjain is beszámoltunk a program alapvetéseiről, fő koncepcionális háttéréről, aktualitásairól, úgy gondoljuk, újra időszerű a már működő IKSZT címbirtokos megkezdett munkájának is szentelni pár sort.

Együtműködési keretek az Integrált Községi és Szolgáltató Tér program kapcsán

Az esztendő elejére 201¹ IKSZT címbirtokos szervezet kezdte meg működését (2. ábra). Munkájuknak nemcsak színtere, de típusa is alapvetően megváltozik attól a naptól fogva, hogy a beruházás fizikailag megvalósult, s a hangsúly a lehívandó fej-

lesztési források felügyeletéről áthelyeződik a működésre, a megvalósítani kívánt közösségi programokra, a megfelelő munkatárs kiválasztására, illetve annak vizsgálatára, hogy miként lehet a településen és annak környezetében élöket bevonni az IKSZT szakmai programjaiba. Ez egyfajta mozgásteret is ad a címbirtokosoknak programjaik kiválasztásában, hiszen az IKSZT programot szabályzó rendeletben

¹ Az IKSZT működésének hivatalos megkezdését az MVH felé valamely a címrendeletben meghatározott benyújtási időszakban megtörtént utolsó, a beruházást lezáró kifizetési kérelem benyújtásától számítjuk. Magyarán ezzel a jogi akttal „szentesítik” az IKSZT megnyitását.

meghatározott keretek között ők maguk dönthetik el, milyen valós, a helyi igényekre támaszkodó programokat szeretnének megvalósítani az új épület falain belül. A kötelezően megvalósítandó programok (ifjúságfejlesztés, közművelődés, közösségi internet hozzáférés biztosítása, stb.) mellett olyan opcionális választható szolgáltatásokat is tervezhetnek, amelyek például az egészségfejlesztés, a foglalkoztatás vagy az elektronikus közigazgatás területén nyújthatnak segítséget a településen élőknek, valamint az IKSZT-be betérő és a szolgáltatásokat igénybevevő lakosoknak. Az IKSZT koncepció kialakításakor megállapításra került az a szakmai, módszertani váz, amelynek keretein belül az intézmény működik, helyi szinten bizonyos szolgáltatásokat képes nyújtani, miközben nem zárkózik el további együttműködési lehetőségtől sem, amelyek az IKSZT jövőbeli működésére is hatással lehetnek. A működés szakmai vonatkozásában a jogcímrendelet viszonylag szabad keretet ad az üzemeltető szervezetnek. Egy bizonyos szolgáltatáson belül számos konkrét programot tervezhet, amelynek vannak ugyan

a rendeletben előírt megkötöttségei, egy bizonyos programtípuson belül azonban rendkívül tág a megvalósítható programok skálája.

A program azáltal, hogy 2012-ben ilyen nagy számban kezdték meg működésüket az IKSZT-k, szinte új stádiumába lépett. Ez nemcsak a „végeken”, de a rendeletet alkotó, szakmai szervezetek számára is új helyzetet teremt, számos újszerű, eddig nem tapasztalt feladat elé állítva munkatársaikat is, akárcsak magukat az IKSZT-ben dolgozó szakembereket. Azóta, hogy a 2007-ben elhatározott, majd a következő évben meghirdetésre került felhívás megjelent már 5 év telt el. Jelentősen megváltoztak a gazdasági, de a társadalmi viszonyok is. A gazdasági válság egy olyan, több éve halogatott intézkedés-sorozatot kényszerített ki a döntéshozóktól, amitől a központi kormányzat az erőforrások észszerű felhasználását, a párhuzamosságok megszüntetését várja. Az így felszabaduló forrásokból az új, integrált működésű vidéki terek programjait is lehetne támogatni. Ezért hangsúlyos most, hogy – az élet más területihez hasonlóan –, amikor

valami teljesen új szemléletű működésbe fogunk bele, szükségünk van együttműködő szakmai partnerekre, olyan szervezetekre, amelyek segítő kezet nyújtanak, illetve tapasztalatikkal segítik a gyakorlati működés korai szakaszát. Az IKSZT program koordinációja során számos ilyen partnert volt alkalmunk megismerni és bevonni a közös mun-

1. ábra

IKSZT átadóünnepség Tiszapüspökin 2011 áprilisában
(fotó: Budinszki I.)

2. ábra

Működő IKSZT beruházási helyszínek – 2012. január 31. állapot

(Forrás: MVH – Bódi Máttyás, NAKVI)

kába. A program most már egyértelműen abba a szakaszba lépett, amikor ezeket a partnereket a helyi szinten tevékenykedő IKSZT címbirtokosok figyelmébe szeretnénk ajánlani, mivel meggyőződésünk, hogy tevékenységük összeegyeztethető intézményünk és a program alapvető céljaival, célkitűzéseivel.

Legnagyobb figyelmet kétségkívül a **Magyar Posta** és a **Vidékfejlesztési Minisztérium (VM)** között tavaly szeptemberben kötött megállapodás váltotta ki. Ennek értelmében közel 170 kistelepülésen a megújult IKSZT épületébe költözhet be a településen működő postai szolgáltatás, ezzel is biztosítva annak megmaradását, ugyanakkor a megújult épület teljesebb kihasználását. A helyi társadalmak mindnapjai szempontjából azért kiemelt jelen-

tőségű ez a kezdeményezés, mert általa lehetővé válik a postai szolgáltatás 21. századi színvonalú biztosítása. Az üzemeltető önkormányzat szempontjából ennek jelentősége abban áll, hogy mentesülhet egy különálló, elavult, magasabb rezsiköltségű épület fenntartásától, miközben a helyiek is közelebb kerülhetnek az IKSZT-hez azáltal, hogy egy mindennapos települési alapszolgáltatást igénybe véve állandósulttá válik számukra az új közösségi épület felkeresése. A postai szolgáltatás jellegét tekintve teljesen beilleszthető az IKSZT működési profiljába, ahol e-Magyarország pont, és/vagy az állami szervek tájékoztatói pontja működik együttesen.

Nagyon sokszor hangoztatott tény, hogy a lakosság jelentős része – azon belül is különösen a kistelepüléseken, vidéken

élok – rossz általános egészségi helyzete ellenére is nehezen jut hozzá megelőző egészségügyi szolgáltatásokhoz, preventív szűrési programokhoz. Reményeink szerint hasonlóan eredményes – habár a korábban említett intézeti együttműködéstől eltérő – szakmai megállapodás megkötésére került sor 2011. december 20-án a VM Vidékfejlesztési Képzési és Szaktanácsadási Intézete (VM VKSZI) és az egészségügyi tárca háttérintézményként tevékenykedő Országos Egészségfejlesztési Intézet (OEFI) között. A megállapodás célja az uniós vidékfejlesztési támogatásból az ország egyre több településén működő IKSZT-k az egészségfejlesztés területén végzett szakmai munkájának támogatása azokon a szolgáltatásokon és programokon keresztül, amelyek elősegítik és fejlesztik a vidéken élők egészségének megőrzését. A szakmai segítségnyújtás elsősorban az IKSZT-k kötelező ifjúságfejlesztési szolgáltatásaira és önként vállalható egészségfejlesztési programjaira terjed ki, annak érdekében, hogy a vidéki térségek fejlesztési céljainak megfelelően az „egészségi egyenlőtlenségek” országos szinten csökkenjenek. A megállapodás abból a felismerésből is eredeteltethető, hogy aláírásának időpontjában a 149 működő IKSZT közül 130 címbirtokos vállalta opcionális szolgáltatásként az egészségfejlesztési program ellátását, így indokolttá vált a megnyíló IKSZT-k ez irányú szakmai támogatása. Az OEFI főigazgatója szerint többek között közösségi egészségfejlesztési, preventív, illetve az egészséges táplálkozással és testmozgással kapcsolatos programoknak adhat helyet a több mint hatszáz közösségi tér. A fentiek lehetővé tennék, hogy az egyszeri alkalomra korlátozódó egy-egy kampányesemény helyett interaktív, közösségfejlesztő munka induljon el, és folyamatos tevékenységek eredmé-

nyeképpen javítható legyen az egészségmagatartás, az egészségkultúra a vidéki területeken is.

Az IKSZT program jellemzői, különös tekintettel a már működő címbirtokos szervezetekre

A már működő 201 IKSZT címbirtokos szervezet által lefedett lakosság száma csaknem eléri a 350 ezer főt. A nagy számok törvénye alapján megnyitni, befejezni a beruházást is ott sikerült a legkorábban, ahol legtöbb a támogatást elnyert IKSZT címbirtokosok száma a régióban/megyében.

Ennek megfelelően a működő új közösségi terekkel legjobban ellátott térségünk az Észak-Magyarországi Régió, őt követi a sorban Dél-Dunántúl, valamint az Észak-Alföld régiói. Megyei bontásban a már működő egységeket illetően a szabolcsi címbirtokosok vannak az első helyen (24 db), majd Borsod-Abaúj-Zemplén (22 db) és Somogy megye (15 db) következnek. Ebből könnyen nyomon követhető, hogy hazánk minden régiójának minden megyéjében találni már működését megkezdett IKSZT-t. Ez még olyan területekre is igaz, mint Pest megye, ahol annak ellenére, hogy relatíve kevesebb a pályázati jogosult, így a támogatást elnyert címbirtokos is, két helyen (Inárcs, Kismaros) már megnyitotta kapuit az IKSZT épülete (3. táblázat).

A működő IKSZT címbirtokosok jogi státuszait vizsgálva is megállapítható, hogy nagyjából a korábbi (címpályázat, támogatást elnyert címbirtokosok) trendek rajzolódnak ki a megnyitás területén is. Az önkormányzatok és civilek által üzemeltetett IKSZT-k valamivel kevesebb, mint harmada kezdte meg működését 2012. január 31-ig. Az egyházak esetében minden negyedik közösségi ház működik (Murakeresztúr – Zala megye,

1. táblázat

IKSZT címre pályázó, címbirtokos, támogatást elnyerő címbirtokosok, illetve működésüket már megkezdett IKSZT-k megoszlása jogi státusz alapján

jogállás	IKSZT cím pályázó (db)	IKSZT címbirtokos (db)	Támogatást elnyert IKSZT címbirtokos (db)	Működését megkezdett IKSZT (db)*
<i>költségvetési szerv</i>	719	699	444	140
<i>non-profit szervezet</i>	267	258	179	58
<i>egyház</i>	17	15	12	3
Össz.	1003	972	635	201

Novajidrány – Borsod, Petneháza – Szabolcs) (1. táblázat).

Az IKSZT megvalósulási helyszíneit vizsgálva azt látjuk, hogy a legtöbb működő ezer és háromezer fős lakossággal rendelkező településkategóriában található, de már három olyan külterületi jogosultsággal pályázatot nyert településen is megnyílt az IKSZT, amelynek lakossága meghaladja a 10 ezer főt (Gyomaendrőd, Nagykálló, Szigetvár) (2. táblázat).

Összegzés

Az IKSZT programról 2012-ben már semmi esetre sem lehet úgy beszélni, mint a kö-

zeljövő egyik nagy vidéki közművelődési, közösségépítési kezdeményezése, hiszen a tavalyi év végétől, valamint 2012 tavaszától ez már országos lefedettséggel bíró program, amely Magyarország több mint 200 településén próbál a helyi lakosság segítségére, hasznára szolgálni. A különböző kötelezően előírt és opcionálisan felkínált programelemek megvalósításában számos szakmai partner áll a címbirtokosok rendelkezésére, amelyhez az IKSZT program szakmai koordinációjáért és lebonyolításáért is felelős NAKVI közvetítő szerepet szándékozik vállalni. Annak érdekében azonban, hogy a megújuló vidéki terек valós színterei legyenek az új szemléletű

2. táblázat

IKSZT címre pályázó, címbirtokos, támogatást elnyerő címbirtokosok, illetve működésüket már megkezdett IKSZT-k településkategória és lakosság szám szerinti bontása

Település jogállása, lakosság száma	IKSZT cím pályázó (db)	IKSZT címbirtokos (db)	Támogatást elnyert IKSZT címbirtokos (db)	Működését megkezdett IKSZT (db)*
<i>megyei jogú város</i>	4	2	2	-
<i>Város</i>	21	21	19	7
<i>község, nagyközség</i>	978	949	614	194
10.000 -	13	11	8	3
3.000 - 9.999	95	90	58	18
1.000 - 2999	452	440	293	108
500 - 999	233	228	157	45
-500	210	203	119	27

együttműködésnek – érkezen egy kezdeményezés akár központi kormányzattól, helyi köz-, vállalkozói, vagy civil szférából – még nagyon sokat kell tenni. A résztve-

vők képzése, felkészítése, igazi (nemzeti vidéki) hálózattá történő összekapcsolásuk csak együttes helyi és országosan koordinált szakmai munkával lehetséges.

3. táblázat

IKSZT címre pályázó, címbirtokos, támogatást elnyerő címbirtokosok, illetve működésüket már megkezdett IKSZT-k megoszlása régiók szerinti illetve megyei bontásban

<i>Régió, megye</i>	IKSZT cím pályázó (db)	IKSZT címbirtokos (db)	támogatást elnyert IKSZT címbirtokos (db)	működését megkezdett IKSZT (db)*
<i>Dél-Alföld</i>	107	101	69	23
Bács-Kiskun	50	49	33	8
Békés	32	29	18	9
Csongrád	25	23	18	6
<i>Dél-Dunántúl</i>	243	237	165	37
Baranya	107	105	75	12
Somogy	82	79	58	15
Tolna	54	53	32	10
<i>Észak-Alföld</i>	156	152	88	34
Hajdú-Bihar	30	30	17	4
Jász-Nagykun-Szolnok	28	28	16	6
Szabolcs-Szatmár-Bereg	98	94	55	24
<i>Észak-Magyarország</i>	183	179	122	41
Borsod-Abaúj-Zemplén	101	97	68	22
Heves	41	41	29	8
Nógrád	41	41	25	11
<i>Közép-Dunántúl</i>	116	110	69	28
Fejér	43	41	26	10
Komárom-Esztergom	23	23	17	7
Veszprém	50	46	26	11
<i>Közép-Magyarország</i>	31	29	14	2
Pest	31	29	14	2
<i>Nyugat-Dunántúl</i>	167	164	108	36
Győr-Moson-Sopron	53	52	35	12
Vas	40	39	22	9
Zala	74	73	51	15
<i>Magyarország</i>	1003	972	635	201

* 2012. január 31-igfeldolgozott adatok alapján (adatforrás: MVH)

Szemléletváltás a közösségi szintű uniós fejlesztéspolitikában – a LEADER program szemszögéből

Finta István

Bevezetés

Az Európai Unió fejlesztéspolitika történetében több olyan mérföldkő található, amely kisebb vagy nagyobb, sőt egészen jelentős változást hozott a közösségi szinten kialakított célok kialakítása tekintetében. A kisebb mérföldkövek az egyes programozási időszakok lezárásához, illetve az újak megnyitásához kötődnek (pl. 1993–1994-ben a célok változása, új alap intézményesítése, 2000-ben további egyszerűsítések a célok tekintetében, 2007-től a közös agrárpolitika reformjának egyik lépcsőjeként az EMOGA határozott szétválasztása az EMGA-ra – Európai Mezőgazdasági Garancia Alap – és az EMVA-ra – Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap – stb.). Nagyobb, alapvető változást eddig az 1988. évi reform eredményezett, amely az addig önálló életet élő alapok koordináltabb működtetése érdekében – amely nyilvánvalóan a közösségi célkitűzések eredményesebb megvalósítását célozta – létrehozták a strukturális alapok rendszerét. Önmagában jelentős változást eredményezett a kohéziós alap létrehozása 1993–1994-ben, amely a rendelkezésre álló források mértékében, a

jogosultak körében és a felhasználás területi szintjében nagymértékben eltért a strukturális alapok szabályaitól és gyakorlatától.

A 2014–2020. közötti időszakra vonatkozó új szabályozási tervezet csaknem az 1988-as változások nagyságrendjéhez közelít – vagy akár azokkal azonos szintűnek minősíthető – mert szemléletmódjában, az eszközök együttműködésének új alapra helyezésében, a célok megfogalmazásában új fejezetet nyithat a közösségi fejlesztéspolitikában.

A közösségi jogban bekövetkező változások azonban nem állnak meg a közösségi jog határán, hanem átlépnek a tagállamok jogalkotásának, jogalkalmazásának területére, hatást gyakorolva – különösen – a tervezési gyakorlatra, az eljárási szabályok kialakítására, a fejlesztéspolitika intézményrendszerére. E hatás mértéke – igazodva a közösségi jogban bekövetkezett földrendésszerű, vagy éppen a finomhangolást biztosító szabályozási változtatásokhoz – alapvető tagállami változtatásokat igényelhet a fennálló gyakorlathoz képest, vagy éppen az alkalmazott módszerek tekintetében lehet szükség kisebb beavatkozásra.

A szükséges beavatkozások – tagállamként nyilván eltérő fokú – mértékének tehát két szintje azonosítható, amelynek felismerése jelentősen befolyásolhatja a 2014–2020-as programozási időszakra történő felkészülés sikerességét. A felismerés hiánya azonban csupán az egyik lehetséges veszélyforrás, ugyanis a szükséges változtatások beazonosításán túl nagyon fontos az időzítés is. Ha a konkrét lépések megtételére túl későn kerül sor, akkor a veszély már a konkrét kár formáját ölti, ami kapkodásban, összehányt dokumentumokban, végeredményben a 2014-es programok megkezdésének, az elérhető források lehívásának időpontjának kitolódásában nyilvánulhat meg. Ha felismerik a szükséges változtatások mértékét, ezekre időben reagálnak, még mindig komoly veszélyforrás lehet a szükséges szakértelem hiánya.

A legátfogóbb és talán a legnagyobb veszélyforrások néhány szóban összefoglalva tehát a következők lehetnek: a szükséges változtatások felismerésének hiánya, késés, időhiány, megfelelő szakértelem hiánya.

Az első megválaszolandó kérdés tehát az, hogy mely területeken van szükség jelentős változtatásokra, más szóval az eddigi fejlesztéspolitikai tervezés és végrehajtás milyen területeken nem, vagy nem teljesen kompatibilis az új programozási időszak kihívásaival, követelményeivel.

Tervezés

Multifund tervezés, finanszírozás.

Az alapok együttműködésének új formái választ adnak azokra a közel sem lényegtelen problémákra, amelyek az elmúlt programozási időszakokban egyre erőteljesebben kérdőjelezték meg az alapok működésének és a fejlesztési célok megvalósíthatóságának ésszerűségét. Az elmúlt

programozási periódusokban ugyanis az alapok közötti elhatárolás vált meghatározóvá, szemben a józan ész által is diktált logikával, amely az alapok együttműködését, a szinergiák kialakulását, azok erősítését szolgálhatta volna a komplex programok megvalósíthatósága érdekében. (A fejlesztéspolitikai beavatkozások kizárólag komplexen értelmezendők, az ágazati típusú bontás csupán a munkamegosztás következménye lehet, amely a végrehajtás technikai – alárendelt – módszereként segítheti annak hatékonyságát, de semmiképpen nem kelhet önálló életre, eszközül szolgálva a bürokrácia és a gazdasági szereplők megfelelő rétegeinek érdekeit, ami aztán akár a komplex célok megvalósítását is veszélyeztethetik az arányok felborításával, egyoldalúvá válásával.)

Az új szabályozási tervek szerint a korábban önálló rendszert képező közösségi agrárpolitika alapjai, illetve a strukturális alapok együttesen kell, hogy szolgálják a közösségi célkitűzések megvalósulását, amit az alapokra vonatkozó közös rendelkezések hivatottak biztosítani.

A több alapból – korlátok nélkül – táplálkozó projektek, programok kialakítása és végrehajtása – a 2014–2020-as időszakra intézményesített formákban – teljesen új elemként jelenik meg a közösségi fejlesztéspolitikában. A multifund rendszernek két formáját ismeri a közösségi jogszabálytervezet. Az egyik a közösségi szinten irányított helyi fejlesztés, a másik pedig az integrált területi beruházás. Függetlenül a két forma intézményesítésének előzményeitől és küldetésüktől, önmagukban olyan új kihívásokat jelentenek, amelyek kiemelten a tervezés, jelentős mértékben az eljárási szabályrendszer kialakítása, és kisebb részben a feladatokhoz illeszkedő intézményrendszer területén igényelnek beavatkozásokat.

A jogszabálytervezetben szereplő rendelkezések elsődlegesen arra hívják fel a figyelmet, hogy szükség van a különböző alapok közötti együttműködési mechanizmusok kialakítására, amely az eddigi, alapvetően monofund rendszer következtében teljesen új gyakorlat kialakítását követeli meg, sorrendileg elsőként a tervezés területén. Ez tagállami, vagy legalábbis magyarországi szinten azt jelenti, hogy az eddig tárcák, vagy éppen a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség (NFÜ) és a vidékfejlesztés között szétdarabolt tervezési feladatok összehangolása érdekében olyan ténylegesen is működő tervezési mechanizmust szükséges kiépíteni, amely a komplexitás jegyében képes az alapokhoz kapcsolódó tervezés összhangját biztosítani.

Szükséges rámutatni arra is, hogy a több uniós alaptól táplálkozó tervezés és fejlesztés a jelenlegi uniós szabályozás alapján – tagállami szinten – sokféleképpen megvalósítható. A különböző forgatókönyvek kiemelhetik, érdemileg hasznosíthatják a komplex forrásfelhasználás lehetőségeiből adódó szinergikus hatásokat, de a végrehajtást szabályozó bürokratikus kialakított szabályozás teljes egészében eliminálhatja azokat az előnyöket és célokat, amelyekre a közösségi szabályozás esélyt ad.

Az ún. *szinergikus modell* az alulról-felfelé építkezésen alapul, ami a tervezés ütemezése szempontjából azt is jelenti, hogy sorrendileg a helyi vidékfejlesztési stratégiák, illetve az integrált területi beruházások kialakítása történik meg elsőként, természetesen az Európa 2020, a közösségi jogszabályban, illetőleg az ezek alapján a központilag kidolgozott hazai fejlesztési prioritásokkal összhangban. Második lépésként a különböző ágazati vagy további területi tervek készülnek el, a helyi fejlesztési stratégiákra való tekintettel. A sorrendiség betartása megakadályozza, hogy a helyi stratégiák célterületei maradékelven

alakuljanak ki (mint ahogy ez a regionális operatív program esetén megfigyelhető volt). További követelmény, hogy a különböző alapok reális keretet biztosítsanak a helyi stratégiák megvalósításához. (Ennek technikai formája lehet a fix arány meghatározása, vagy az azonos, illetőleg a vidéki sajátosságoknak megfelelő feltételek melletti hozzáférés biztosítása.)

A *formális modellben* formálisan érvelnyesítik a többalapú tervezés és végrehajtás követelményét, amelynek következtében – a jelenlegi helyzethez hasonlóan – a helyi vidékfejlesztési stratégiák, vagy az integrált területi beruházások megvalósítása során nem lesz mód ténylegesen komplex fejlesztések megvalósítására, az alapok érdemi hozzájárulására. Ez az eredmény akkor állhat elő, ha a tervezés első ütemben egyetlen központból irányítva a helyi igények ismerete és figyelembe vétele nélkül, javarészt az ágazati lobbierdekeinek megfelelően történik. Ezt követően a „maradék” célok mellett kerülhet sor a helyi stratégiák megalkotására, amelyet a maradék forrásoknak megfelelően minimális vagy hanyagolható mértékben kívánnak finanszírozni a különböző alapok.

A két megoldás között természetesen sokféle fokozat elképzelhető. Így az is megtörténhet, hogy például a helyi vidékfejlesztési stratégiák finanszírozásául a magyar EMVA keretet jelölik ki, ahol az agrárágazat dominanciája mellett a rendelkezésre bocsátandó források nagyságrendje továbbra is alkalmatlan lesz a vidék gazdaságát növekedési pályára állítani. De éppígy előfordulhat az is, hogy a helyi stratégiák megvalósításának alapjait a strukturális alapokhoz – vagy egy önálló, kiemelt alaphoz – kapcsolják, és a tényleges vidékfejlesztési rendszerben az EMVA források marginális szerepet játszanak. (Ebben az esetben a források nagysága döntő szere-

pet játszhat a helyi stratégiák megvalósításának eredményessége tekintetében.)

Az alkalmazott, vagy alkalmazható modellektől függetlenül a közösségi jogszabálytervezet más esetben is kérdéseket vethet fel. „29. cikk 4. Valamennyi helyi fejlesztési stratégia kiválasztását és jóváhagyását legkésőbb 2015. december 31-ig el kell végezni. 5. A helyi fejlesztési stratégia kiválasztásáról szóló határozatban meghatározzák az egyes KSK-alapokból történő forráselosztást.”

Amennyiben a partnerségi szerződésben tényleg érdemi információkat szükséges nyújtani a helyi fejlesztési stratégiákról, illetve a helyi akciócsoportokról, akkor azok tényleges kialakításának, a tervezés – legalább stratégiai szintű – megkezdésének mindenképp meg kellene előznie a partnerségi szerződés benyújtását. Kétségtelen, hogy ennek felismerése tagállami kompetencia, azonban a közösségi jogalkotó elősegíthetné a tisztánlátást, ha például arról rendelkezne, hogy a helyi tervezés és a helyi akciócsoportok kiválasztása két körben történik. Első körben a stratégiák megalkotására kerül sor (ebben a szakaszban a legfontosabb célok meghatározása történhet, amelyhez mindenképpen hozzátartozna a KSK alapokból történő forráselosztás arányainak, sarokszámainak megállapítása is). A következő körben történik a stratégiák műveleti szintig történő kidolgozása, versenyztetése és kiválasztása. (A helyi akciócsoportok, illetve a stratégiák versenye oly módon is biztosítható – teljes országos lefedettség esetén – hogy az objektív szempontok szerint minősített megalapozottabb, jobb minőségű stratégiákhoz több, míg ezek hiányában kevesebb forrás rendelhető.)

A multifund tervezés és a „place based” szemlélet találkozási pontja: a „közösségi szinten irányított helyi fejlesztés”. A többalapú tervezés és végrehajtás követelményeinek történő megfelelés csupán az

egyik kihívás, amellyel szembesülnie kell a tagállamoknak. Legalább ekkora – ha nem sokkal nagyobb – kihívásnak tekinthető a place based szemléletet intézményesítő – a fentiekben a többalapú tervezéssel összefüggésben már megemlített – és az eddigi LEADER program jó gyakorlataira építő ún. **közösségi szinten irányított helyi fejlesztés**. Ez tehát azt jelenti, hogy nem csupán az integrált, komplex tervezéssel és az azt biztosító tervezési, végrehajtási mechanizmusok kialakításával kell megküzdeni a tagállamoknak, hanem ezen kívül még a helyi terveket is szükséges beilleszteni, szerepeltetni a tagállami szinten készülő tervdokumentumokba. Ez különösen a centralizált, kézi vezérléshez szokott tervezési-végrehajtási gyakorlattal rendelkező tagállamokat hőkentheti meg. Miután a közösségi szinten irányított helyi fejlesztés nem tűnik opcionális fejlesztési lehetőségnek, vélhetően egyetlen tagállam számára sem megkerülhető – ahol ez még nem történt meg – az olyan tervezési mechanizmus kialakítása, amely figyelembe veszi a helyi szintű terveket, és képes érvényesíteni az alulról-felfelé történő építkezés elvét is.

Az alábbi rendelkezések esetén egyszerre jelentkeznek többalapú tervezésre és végrehajtásra, valamint a helyi szint szerepére, jelentőségére vonatkozó követelmények és az ezekből fakadó további kérdések:

„30. cikk Helyi akciócsoportok 1. A helyi fejlesztési stratégiákat helyi akciócsoportok tervezik meg és hajtják végre.”

„28. cikk 3. Amennyiben a 29. cikk (3) bekezdése szerint létrehozott helyi fejlesztési stratégiák döntés-előkészítő bizottsága úgy dönt, hogy a kiválasztott helyi fejlesztési stratégia végrehajtásához több alapból szükséges támogatás, egy vezető alapot lehet kijelölni.”

Az első idézetből tehát egyértelmű, hogy **a tervezés a helyi akciócsoportok**

elidegeníthetetlen jogosítványa.¹ Kérdés, hogy amennyiben a helyi tervezők a tervezés során több alapot is megjelölnek, amely az integrált helyi stratégia végrehajtását biztosítja, vajon a döntés-előkészítő bizottság hozhat-e ezzel ellentétes döntést. Nyilvánvalóan nem, hiszen ebben az esetben elvonná a helyi akciócsoport hatáskörét. Egy lehetősége lehet: a kiválasztás során nem támogatja a többalapú stratégiákat. Ez különösen akkor érdekes, ha az összes, vagy a stratégiák – valószínűsíthetően – túlnyomó többsége nem csak egyetlen alapról (pl. az EMVA-ból) támogatható fejlesztések útján látja biztosítottnak a térség fejlődését. (Arról nem is beszélve, hogy maga a központi szinten irányított helyi fejlesztés egyik központi eleme és nívója a multifund rendszer, amely nem csupán az európai irányokat és gondolkodást tükrözi, de találkozik a helyi józan paraszti ész logikájával is. Egy település vagy egy térség fejlesztése csak akkor hozhat torzulásmentes eredményeket ha komplexen történik, vagyis az ipari park önmagában kevés, ha nincs hozzá vezető műút, mert azt más alap finanszírozza, ahonnan nem kaptak támogatást.)

A helyi szintű tervek figyelembe vétele, valamint a többalapú tervezésből eredő kihívások nem csupán a helyi és központi szint közötti tervezési mechanizmus kialakításának fontosságára mutatnak rá, de (központi szinten) igénylik az egyes alapok közötti koordináció kialakítását –

amely mindez ideig legfeljebb a lehatárolás kérdéseire korlátozódott – továbbá hatást gyakorolhatnak a végrehajtást biztosító intézményrendszer optimális kialakítására is. A felsorolt követelményekre az alábbi rendelkezések alapján lehet következtetni:

„28. cikk Közösségi szinten irányított helyi fejlesztés 1. A közösségi szinten irányított helyi fejlesztés, amely az EMVA esetében LEADER helyi fejlesztésnek van kijelölve:”

A közösségi jogszabálytervezet harmadik részén belül – amely az **ERFA-ra** (Európai Regionális Fejlesztési Alap), az **ESZA-ra** (Európai Szociális Alap) és a **ko-héziós alapra** vonatkozó általános rendelkezéseket tartalmazza – a következő rendelkezés található: *„87. cikk 2. (b) iv. azoknak a területeknek a meghatározása, ahol az adott közösség szintjén irányított helyi fejlesztést hajtanak végre;”*

Az idézett rendelkezésekből az következik, hogy az EMVA-n, illetőleg a LEADER-en kívül is kialakítható közösségi szintű helyi fejlesztés, csak azt nem hívják LEADER-nek. Ha a strukturális alapokhoz és az EMVA-hoz kapcsolódóan is létrejöhet ez a fejlesztési módszer (és benne a helyi akciócsoportok), akkor ezek egymással párhuzamosan, de különböző főhatóságok irányítása alatt működnek? Vagy egyetlen intézmény irányítása alá rendelik a helyi akciócsoportokat?

Ezek a kérdések – és a tagállami válszok – alapvetően befolyásolhatják a fejlesztéspolitika intézményrendszerének

1 Szükséges azonban arra is rámutatni, hogy a jogszabálytervezet folytatódó szövege némi ellentmondást tartalmaz az megelőző rendelkezéssel szemben: *„A tagállamok határozzák meg a helyi akciócsoportok megfelelő szerepét és a vonatkozó programok végrehajtásáért felelős hatóságokat a stratégiával kapcsolatos valamennyi végrehajtási feladatot illetően.”* Ez a rendelkezés a tervezési jogosultságot nem érinti, azonban a tervezés témakörének lehatárolását igen. Ez alapján ugyanis egy tagállam úgy is dönthet, hogy kizárólag egyetlen szerepe legyen a helyi szintnek. A jelenlegi szabályozás tehát lehetőséget ad a monofund rendszer megtartására, valamint a helyi szint teljes súlytalanítására. (Változás hiányában ezzel néhány centralizált ország vélhetően előszeretettel élni is fog, bár valószínűleg a közösségi döntéshozónak nem ez lenne a célja.) Az egymásnak részben ellentmondó, többféleképpen értelmezhető rendelkezések nagymértékben ronthatják a közösségi döntéshozó eredeti célkitűzéseit.

struktúráját. Kézenfekvőnek tűnik, hogy **abban az esetben, ha a helyi fejlesztések alapvetően a strukturális alapokból valósíthatók meg eredményesebben** (tekintettel a rendelkezésre álló források nagyságára, a végrehajtást biztosító eljárásrend feladatokhoz való illeszkedésére), **akkor indokolt a fejlesztéspolitika egységesítése a strukturális alapok intézmény- és eljárásrendjének szükséges mértékű módosítása és vezető szerepe mellett. Amennyiben a vidékfejlesztés rendszere képes biztosítani és bizonyítani a kialakított vagy átalakított intézmény- és eljárásrendjének fejlesztéspolitikai célok megvalósítása szempontjából való alkalmasságát és hatékonyságát, akkor a közösségi szinten irányított helyi fejlesztés működhet a hagyományos vidékfejlesztésért felelős ágazati szervek felügyelete mellett is.** Természetesen nem elképzelhetetlen – a jelenlegi szabályozási javaslat szerint – egymással versengő, egymás mellett, különböző felügyelet alá tartozó helyi fejlesztést megvalósító szervezetek működése sem. A felsorolt szakmai alapú lehetőségektől teljesen függetlenül Magyarországon kialakulhat olyan modell is, amely tisztán politikai megfontolás alapján jön létre és amelynek hatékonysága, működőképessége legalábbis megkérdőjelezhető.

A kohéziós politika, illetőleg a közös agrárpolitika közötti határvonalak felerősödésétől vagy éppen eltűnésétől és az intézményrendszert érintő kérdésektől függetlenül az bizonyos, hogy a helyi célokat és azok forrásigényét összhangba szükséges hozni a tagállami szinten megállapított, átfogó fejlesztési célkitűzésekkel (amelyeknek természetesen a közösségi jogszabályokban meghatározott célok adnak keretet). Ez viszont a helyi és központi tervezés összehangolt – **eddig nem létező** – mechanizmusának kialakítását igényli. (A Bi-

zottság képviselőinek eddigi nyilatkozatai alapján arra lehet következtetni, hogy a kialakítandó mechanizmusok tekintetében – különös tekintettel a multifund rendszerre – a Bizottság nem fog iránymutatásokat vagy jogszabályokat gyártani, ezeket a kérdéseket a nemzetállamoknak önállóan szükséges megválaszolniuk.)

Külön szükséges rámutatni arra is, hogy mind a tervezési, összehangolási mechanizmusokra, mind pedig az alapokhoz kapcsolódó forrásokra vonatkozó leírást a partnerségi szerződésben szerepeltetni szükséges.

A fentiekben vázolt feltételekből és követelményekből, valamint a közösségi jogszabálytervezetben szereplő ütemezésből (1. táblázat) több következtetés levonható:

- A központi és a helyi szintű tervezés összehangolása (ami ebben a formában még soha nem létezett, hiszen a központi szinten irányított helyi tervezés teljesen új) különösen akkor, ha ez több alapra történik, időigényes folyamatnak ígérkezik. Ugyanakkor ennek a mechanizmusnak a kialakítása hazánkban jelen pillanatban még a képzelet szintjén sem nagyon merül fel.
- Mivel számos elemet (forrás, eredmény, mechanizmus, stb.) már a partnerségi szerződésben szerepeltetni kell, nem kerülhető meg a tervezéshez vezető út, vagyis a tervezési mechanizmus azonnali kialakítása.
- Ezt különösen az indokolja, hogy várhatóan 2012 végén elfogadják az alapokra vonatkozó közös rendeletet. Az ütemezés szerint innét fél év áll rendelkezésre a partnerségi szerződés benyújtására. Ez 2012. januárjától számítva mindösszesen másfél év.
- Nem elkapkodott, nem összedobott, nem ad-hoc ötletek alapján, hanem megfelelő szakmai előkészítés és helyi társadalmi támogatottsággal rendelke-

ző tervek kialakításához másfél év, de még két év sem tűnik soknak.

- Nem valószínű, hogy Magyarországnak ahhoz fűződik érdeke, hogy a közösségi forrásokhoz ne 2014. elején juthasson hozzá, hanem évekkal később, mert nem készítette el a megfelelő terveket, programokat.

Kétségtelen, hogy az érdemi tervezés elindításához számos – közösségi szervektől függő és származó – információ 2012. elején még nem áll rendelkezésre (pl. országspecifikus ajánlások, a helyi akciócsoportok területi lehatárolásához szükséges mutatók stb.). Azonban ismeretesek az átfogó célok és keretek, valamint kizárólag ránk hárul a tervezési mechanizmus kialakításának feladata, ami ugyan még nem tervezés, de e nélkül összehangolt, olajozottan működő tervezés nehezen képzelhető el.

Végrehajtás

A tervezés területén túl, a végrehajtás több eleme tekintetében is alapvető tagállami beavatkozásokra lehet szükség, amelyek az új programozási időszak szabályozási követelményeinek való megfelelést szolgálják.

Ezek közül mindenképp indokoltnak tűnik kiemelni az **eljárásrendek konvergenciáját**, amelyek igénye részben összefügg a többalapú programok végrehajtásával. A programok, projektek sikeres végrehajtását alapvetően befolyásolják az eljárási szabályok. Amennyiben az egyes alapokhoz tartozó eljárásrendek jelentősen különböznek egymástól, akkor a különböző alapokhoz kapcsolódó projektek adminisztrációs terhei jelentősen megnövekedhetnek, ami akár a projekt meghírdetéséhez is vezethet. Az eljárási szabályok közelítése, vagy egységesítése tehát elengedhetetlen követelmény, amelynek elsőként közösségi szinten szükséges eleget tenni. Abban az esetben ugyanis, ha az egyes alapokra vonatkozó végrehajtási szabályok már közösségi szinten alapvetően eltérnek egymástól, a tagállamok joggal állíthatják, hogy emiatt nem képesek a nemzeti szintű szabályozás konvergenciáját biztosítani. Amennyiben viszont ez az előfeltétel teljesül, akkor megkerülhetetlennek tűnik a tagállami szabályozás újragondolása a konvergencia jegyében. Ez annál is inkább indokolt, mert jelen pillanatban – különösen Magyarország esetén – alapvetően eltér egymástól a strukturális alapokhoz és az EMVA-hoz kapcsolódó

1. táblázat

A tervezés ütemezése (közösségi jogszabálytervezet szerint)

0. hónap	Az alapokra vonatkozó közös rendelet hatályba lépése
3. hónap	Közös stratégiai Keret elfogadása (Bizottság)
6. hónap	Partnerségi szerződés, valamint a programok Bizottsághoz történő benyújtása
9. hónap	Partnerségi szerződés, programok szükség szerinti módosítása a tagállamok részéről
12. hónap	A partnerségi szerződés, illetve a programok Bizottság által történő elfogadása (2014. január 1. előtt nem léphet hatályba)
Legkésőbb 2015. december 31.	Helyi Fejlesztési Stratégiák kiválasztása (Kiválasztási kritériumokat a tagállam illetve az alapokra vonatkozó szabályozás határozza meg. Kiválasztás: IH által felállított bizottság.)

eljárás jogi szabályozása, miközben a cél azonos: az ország gazdasági-társadalmi fejlődésének előmozdítása.

A másik kiemelő pont az **egyszerűsítés-eredményesség-értékelés** kérdése. Az egyszerűsítésre történő törekvés a közösségi szabályozás új és fő csapásirányainak egyikét képviseli. Az egyszerűsítésre vonatkozó konkrét intézkedéseket nem csupán a partnerségi szerződésben és az egyes programok szintjén szükséges bemutatni, de az értékelési eljárás során mindezek teljesülését az Irányító Hatóságnak bizonyítani szükséges, a Monitoring Bizottságnak pedig vizsgálni kell azok megvalósulását. Az egyszerűsítési célok és célterületek többféle dimenzióban, ám egymással többnyire szoros összefüggésben jelennek meg a közösségi jogszabálytervezetben.

Legátfogóbb, legáltalánosabb módon talán a következő idézet tükrözi a közösségi jogalkotó, a problémákat felismerő közösségi politika egyszerűsítési törekvéseit: „... a megvalósítási rendszernek a lehető legegyszerűbbnek és legkorszerűbbnek kell lennie, hogy biztosítani lehessen a hatékony végrehajtást és a kedvezményezettekre háruló adminisztratív terhek csökkentését.”

Található olyan rendelkezés, amely a kialakítandó **támogatási konstrukciókkal kapcsolatosan tartalmaz követelményeket**: „Ahhoz, hogy eléggé vonzóak legyenek a magánszektor számára, a pénzügyi eszközöket rugalmas módon kell kialakítani és megvalósítani. Ezért az irányító hatóságoknak a pénzügyi eszközök megvalósításának legmegfelelőbb formáiról kell dönteniük a célrégiók egyedi szükségleteinek figyelembevételével, az érintett program célkitűzéseivel összhangban.”

Más szabályok az alkalmazandó módszerekre vonatkozóan határoznak meg lehetséges eszközöket:

„Az egyszerűsített költségelszámolási módszerek, mint például az átalánydíjak és egyössz-

szegű kifizetések révén a tagállamok eredményességorientált irányítást tudnak bevezetni az egyedi műveletek szintjén.”

„A kis programok mentességét kapnak a bizottsági felülvizsgálat alól. A kockázatalapú megközelítés csökkenti a kisebb programokkal és megbízható igazgatással kapcsolatos költségeket.”

Az egyszerűsítés egyformán meg kell (kellene), hogy jelenjen a pályázatok (pályázati konstrukciók kialakításában és az ellenőrzésben, amely utóbbi magában foglalja a pályázatok, valamint a kifizetési kérelmek kezelését. Az egyszerűsítés kedvezményezett oldalán a döntésekhez szükséges információk szolgáltatási kötelezettségének mennyiségi csökkenésében, a közösségi forrásokat menedzselő szervezetek oldalán pedig az ellenőrzés szemléletmódjának változásában, az ellenőrzés mennyiségének és mélységének és mindennek következtében az ügyintézési határidők és a költségek jelentős csökkenésében érhető tetten.

Az egyszerűsítés igénye és az ellenőrzési rendszerek között igen szoros a kapcsolat. Az ellenőrzési szabályok kialakítására azonban nem csak az egyszerűsítés gyakorolhat hatást, hanem egy olyan további szemléletmód váltás, amely a projektek, programok eredményességének, hatásainak vizsgálatára helyezi a hangsúlyt. Amennyiben ez a szemléletmód váltás nem áll meg az általános rendelkezések szintjén, hanem a végrehajtási rendelkezések szabályozása során is megjelenik, akkor az ellenőrzés és értékelés viszonyában sokkal nagyobb súllyal és nagyobb számban kell, hogy szerepeljenek az értékelésre vonatkozó szabályok, mint az ellenőrzésre vonatkozó rendelkezések. Miután a közösségi szabályozásnak jelen pillanatban igen jelentős részét képezik az ellenőrzésre vonatkozó szabályok, érdemes megvizsgálni, hogy a hatások, eredmények vizsgálatát

előnyben részesítő szemléletmód miként jelenik meg – egyelőre – az általános rendelkezések szintjén.

A közösségi jogszabálytervezetből az a következtetés vonható le, hogy az ellenőrzési rendszereknek – helyesebben fogalmazva az értékelési rendszereknek – elsősorban a programok **eredményeit kell mérniük**, másrészt – ezzel szoros összefüggésben – a mutatókat oly módon szükséges meghatározni, hogy – amennyiben lehetséges – azok egzaktak, számszerűsíthetők, mérhetők vagy legalább összehasonlíthatók legyenek.

Ez a megváltozott szemléletmód azt jelentheti, hogy az ellenőrzési rendszerek fókuszában nem egyedül és nem kizárólagosan az ellenőrzési nyomvonal biztosítása áll, amelynek során a könyvelő szemléletű közösségi auditorok, vagy az azok „klónját” képező nemzeti ellenőrök kizárólag az iratokra és irattartalomra koncentrálnak és még csak kiegészítő jelleggel sem veszik figyelembe a támogatási cél teljesülése során mérhető, értékelhető tényezőket.

Az eredményre, az eredményességre történő koncentráció olyan hangsúlyeltolódást kell, hogy eredményezzen, amelynek során az elbírálásnak nem lényegi eleme – sőt egyáltalán nem eleme – például az utolsó szövegig történő elszámolás és annak ellenőrzése, hanem annak mérése a cél, hogy az adott fejlesztés képes-e biztosítani azt a **hatást**, amelyért az egész programot, illetve a konkrét pályázatot megalkották.

Ez a megváltozott szemléletmód követhető nyomon az alábbi rendelkezésekben:

„A programozási időszak során az irányító hatóságok az értékelési terv alapján elvégzik valamennyi program értékelését, beleértve az eredményesség, a hatékonyság és a hatások értékelését. A programozási időszak során legalább egyszer értékelni kell, hogy a KSK-alapokból

származó támogatás miként járult hozzá az egyes prioritások célkitűzéseikhez.”

„...Ezek egy operatív program részeként projektek csoportját tartalmazó műveletek, amelyek a tagállamok és a Bizottság által közösen elfogadott konkrét célkitűzésekkel, eredménymutatókkal és outputokkal rendelkeznek. Továbbá eredményességre összpontosító, egyszerűsített irányítási és ellenőrzési rendszert kínálnak.”

Amennyiben az a szemléletmód váltás, amely az egyszerűsítésre és a hatások értékelésére helyezi a hangsúlyt nem áll meg az általános rendelkezések és a közösségi jogalkotói retorika szintjén, akkor meg kell jelennie mindazokban az elemekben, amelyek összefüggésben, kölcsönhatásban állnak a hatások, eredmények kimutatására alkalmas vizsgálattal. A jogszabályi javaslatból érzékelhető szemléletmód váltásnak azt kellene jelentenie, hogy a jelenlegi fókuszpontból érdemi elmozdulás, hangsúlyeltolódás következik be abba az irányba, amely a hatások vizsgálatát helyezi előtérbe.

Záró gondolatok

Kétségtelen, hogy az új kihívásoknak történő megfelelés, a különböző területi szintek és érdekek összhangjának megteremtése, a vállalható kompromisszumok keresése és megtalálása minden egyes szereplőtől konstruktív együttműködést és újfajta mechanizmusok kialakítását igényli. A fejlesztéspolitika közösségi szintjén az eddig rugalmatlan, viszont megengedő (szankciók nélküli, jelentős tagállami mozgásteret biztosító) jogalkotói gyakorlatot fel kellene váltani a rugalmas (nem hét évre bebetonozott és csak apró részletekben változtatni képes), valamint jogkövetkezményeket is megfogalmazó közösségi jogalkotásnak. (A szubszidiaritás értelmezése napjainkban ezt nem csupán lehetővé teszi, de meg is követeli, amennyiben

működőképes Unió fenntartása a cél.) A következő programozási időszak céljainak sikeres megvalósítása nem csupán a kellő időben megkezdett és megfelelő szakértelem mellett zajló tervezéstől függ, hanem a közösségi szinttől a tagállamokon át egészen az egyénig terjedő nexustól is, amit az egyházi értelemben vett szubszidiaritás értelmezésének kellene áthatnia, amelynek középpontjában a segítségnyújtás, az alsóbb szintek kisegítése, helyzetbe hozása áll.

Felhasznált jogszabályok jegyzéke

AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS
RENDELETE (JAVASLAT)

a Közös Stratégiai Kerethez tartozó Európai Regionális Fejlesztési Alapra, Európai Szociális Alapra, Kohéziós Alapra, Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapra és Európai Tengerügyi és Halászati Alapra vonatkozó közös rendelkezések

megállapításáról, az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra és a Kohéziós Alapra vonatkozó általános rendelkezések megállapításáról és az 1083/2006/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről

eur-lex.europa.eu/LexUriServLexUriServ.do?uri=CELEX:52011PC0615:HU:NOT

Az Európai Parlament és a Tanács rendelete (JAVASLAT)

Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról

ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/legal-proposals/com627/627_hu.pdf
COMMUNITY-LED LOCAL DEVELOPMENT

ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/community_en.pdf

Simplifying Cohesion Policy for 2014–2020

ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/simplification_en.pdf

Az életképes vidék és az életminőség

Szörényiné Kukorelli Irén

A terület- és vidékfejlesztéssel foglalkozó szakemberekben rendre megfogalmazódik az a kérdés, hogy munkájuk eredménye eléri-e célját, azaz az általuk menedzselte, fejlesztett területeken élők szeretnek-e ott élni, sőt mások számára is vonzóvá válik-e az adott település, a vidéki tér? Tehát felmerül a kérdés, van-e recept, tudjuk-e a hozzávalókat, és azok arányait ahhoz, hogy elérjük a fejlesztés alapvető célját, a vidéken élők életminőségének javítását. Hiszen a vidéki térségekben megfogalmazott jövőkép alapvető célja – nem csak Magyarországon, de Európa szerte is – a vidéken élők életminőségének javítása (Moseley 2003, Developing Sustainable Rural Tourism 2003, Szörényiné 2005). A brit kormány által 2000-ben kiadott *Rural White Paper* a következőképpen foglalja össze a rurális térségek fejlesztésének célját, és az ahhoz vezető utat a vidéki népesség életminőségének javítása érdekében. Ez alapján a vidéki térségnek:

- **élettel telinek kell lenni:** ahol virágzó rurális helyi közösségeket találunk, ahol a magas színvonalú közszolgáltatások hozzáférhetősége biztosított, azaz a mindennapi élet kényelme és biztonsága adott;

- **tevékenynek kell lenni:** ahol sokoldalú a gazdaság, valamint magas és stabil a foglalkoztatottsági szint, azaz a munkahelyek biztosítják a helyben élők jövedelmét;
- **védettnek kell lenni:** ahol a környezet jó állapotban van, a helyi lakosok környezettudatosak, sőt, környezetük védelméért áldozatot is képesek hozni;
- **irányítani, saját érdekét érvényesíteni képes vidéknek kell lenni:** azaz a jövője a saját kezében van, s hangját a kormányzás minden szintjén hallatni tudja (Rural White Papers 2000).

Ha mind a négy tulajdonság teljesül, egy olyan vidéki térség képe rajzolódhat elénk, ahol a helyben lakók egyszerűen szeretnek ott élni, azaz nem jellemző az elköltözés, nem jellemző az elöregedés, sőt a település, a térség az egészséges korszerkezetnek, sőt a bevándorlásnak köszönhetően képes a népességét növelni, azaz életképesé válik a vidéki tér. Tehát a recept nagyon egyszerű, csak az „elkészítése”, az odavezető út nem világos!

A „hozzávalók”, az „alapanyagok” két csoportba oszthatók, egyrészt a fizikai, ún. hardware összetevőkre, valamint a software összetevőkre, amelyek az igazgatás

Az életképes vidéki tér legfontosabb elemei

Hardware oldal	„Software oldal”	
Fizikai, gazdasági adottságok, erőforrások	Helyi irányítás	Társadalmi feltételek/közösség viselkedése
<ul style="list-style-type: none"> - földrajzi fekvés -infrastruktúra -helyi gazdasági erő - helyi erőforrás - gazdasági szerkezet változásra való képessége - döntéshozatali képesség - tudás alapú termelés - innováció képesség 	<ul style="list-style-type: none"> - jól működő intézményrendszer - egymással együttműködő helyi önkormányzatok - együttműködő regionális és helyi önkormányzatok - civil szervezetekkel együttműködő önkormányzatok - nyitott tervezési szisztéma – erős részvétel - közös tevékenységek és célok érdekében az intézmények közötti erős együttműködés, - önkéntes szervezetek szerepe az intézményrendszer működésében 	<ul style="list-style-type: none"> - erős társadalmi tőke - képzett humán tőke - erős civil társadalom - adaptív képesség - helyi kultúra, hagyomány tisztelete, megőrzése és helyes kommercializálása - tudás (kollektív és egyéni) és tudás iránti vágy - környezettudatosság és annak erősítése - erős helyi identitás - jó konfliktuskezelő képesség - növekvő foglalkoztatás - jövedelemtermelő képesség fokozása

rendszerét és a társadalmi feltételeket és tulajdonságaikat jelentik. A két fő csoport elemeit az 1. számú táblázat tartalmazza.

A „hardware” tényezők

A fizikai tényezők elemzése a vidékkutató számára az egyszerűbb feladatok közé tartozik. Különösen így volt ez a rendszerváltás hajnalán, amikor a földrajzi fekvés már magában hordozta az életképességet vagy annak ellentétét, ugyanúgy, mint az infrastruktúra megléte, ami helyzeti előnyt biztosított a vállalkozások számára, növelve az adott települések gazdasági erejét. A piacgazdaság kiépítése során a kisvárosok és a falvak sokkal inkább a túlélést választották, és csak kevesen voltak, akik hittek az előremenekülés stratégiájában. Az állami kisvállalatok és a melléküzemágak megszűnésével egy időben alig mertek a települések döntéshozói a probléma közvetlen kezelésén túl egy jövőorientált stra-

tégiában gondolkodni. A városok a maguk által generált kínálat-orientált politikát folytatva telephelyeket felajánlva és helyi adómentességet ígérve tudtak hozzájárulni a gazdasági szerkezetük megújításához, azzal, hogy településükre vonzották a hazainál fejlettebb és tőkeerősebb ipari cégeket. Míg a városokban meg tudtak jelenni a tercier és kvaterner szektor képviselői, addig a kisvárosokban és a falvakban már az is nagy eredménynek számított, ha a külföldi- és vegyes tulajdonú kisvállalkozások megtelepedése enyhíteni tudta a megugró munkanélküliséget. De a munkanélküliség kezelésénél is nagyobb szerepet játszott az önkormányzatok számára a helyi iparüzési adó, mert az önkormányzat számára többnyire jelentős többletforrásként jelentkezett. Ha sikerült – ahogy ezt többen nevezték – a „big box”-okat a falu szélére letelepíteni, ez akkoriban a sikert hozta el neki. A nyugat-magyarországi régió, de különösen annak északnyugati

sávja, és nyugati kapuja településeit megtalálta a nyugati (főleg) osztrák tőke, a falvakban megkezdődhetett a gazdasági szerkezet átalakítása, de helyette inkább annak megújítása volt a jellemző, az új ipari telephelyek és új technológiák formájában (Rechnitzer 1994, Szörényiné 1997).

A 90-es évtizedben a fizikai adottságok pozitív tényezői, mint a földrajzi fekvés, a nyugati határ mentiség, és az autópálya közelsége sok esetben magukban hordozták az életképességet, a sikerhez vezető utat, de mára egyre inkább a társadalmi/közösségi feltételek kapnak szerepet, mert az előnyt megőrizni, abból továbblépni már a közösségtől, annak közösségformáló erejétől függ.

A helyi irányítás szerepe az életképességért

Egy – pl. rurális – közösség csak akkor életképes, ha tud érdekének megfelelő saját döntéseket hozni, és képes érdekeit érvényesíteni. Amelyik közösség erre nem képes az a jövője érdekében, vagy azért, mert nincs megfelelő tudása, vagy azért, mert nincsenek lelkes, elkötelezett emberei, intézményei, le kell mondania a jó életkörülményeket biztosító, gazdaságilag stabil vidékről. Tehát a kapacitásépítés, a helyi emberek, szervezetek és szakemberek kapacitásának növelése – akik támogatják a közösségeket, akik ötleteikkel és tudásukkal a fejlesztéseket elősegítik, kapcsolatrendszerük segítségével erős hálózatot képesek kialakítani – záloga az életképes rurális közösségeknek.

De a jövőkép megvalósítása, tervezési folyamat nélkül lehetetlen, ezért növelni kell a közösségi tervezés hatáskörét és minőségét mind stratégiai, mind helyi szinten, amelynek jól működő lokális intézményrendszer a feltétele.

A helyi irányítás/kormányzás öt alap-

elve, ahogy azt az EU White Paper (2001) meghatározta, a következő:

- **nyitottság:** az intézmények nyitottabb módon dolgozzanak, aktívabban és közérthetően kommunikáljanak a bizalom erősítése érdekében;
- **hatásosság:** az irányelvek, policy-k hatásosak és időszerűek legyenek, a célok meghatározása tiszta legyen, és végrehajtása a legmegfelelőbb szinteken történjen;
- **koherencia:** az irányelvek és intézkedések legyenek könnyen érthetőek, szükséges növelni a koherenciát a kihívások leküzdésére, mint a klímaváltozás, a demográfiai trendek, továbbá a helyi és regionális hatóságok még inkább részesei legyenek az EU politikáknak;
- **elszámolás:** a nagyobb átláthatóság és a felelősség érdekében fontos szerepe kell, hogy legyen az elszámolásnak;
- **közösségi részvétel:** az EU politikák sikerességét és hatásosságát a minél szélesebb közösségi részvétellel kell biztosítani. Ez azt jelenti, hogy a koncepciótól a megvalósításig ki kell terjeszteni a részvételt, és ezáltal az intézményi háttér, amely a politikák megvalósításának letéteményese több bizalmat élvez.

A dokumentumban meghatározott öt alapelv alkalmazása záloga lehet a vidék- és a területfejlesztésnek, a megvalósítható fejlesztési terveknek, ehhez viszont szükséges, hogy az ne csak az EU egészét érintő tervezésben, hanem a nemzeti, regionális és helyi szinteken is érvényesüljön.

Az életképes rurális közösség

Napjainkra a „hardware” feltételeket egyre inkább felváltották a „software” elemek, a közösség és a tudás, az életminőség. Milyen eszközök szükségesek ahhoz, hogy ezek az elemek a sikert szolgálják? Az utóbbi évtizedekben a társada-

lomtudósok sokat foglalkoztak a tudástársadalom fogalmával, annak hatásával. Kérdés, hogy van-e helye a tudásalapú gazdaságnak vidéken. A válasz egyértelműen igen. Bár mást kell értenünk alatta a fejlett nagyvárosi térségben és mást a rurális területeken, de tény, hogy csak az a térség, település lehet versenyképes, gazdaságilag sikeres, amely azokat a technológiákat használja, alkalmazza, vagy éppen kifejleszti, amelyek a legújabbak, amelyeknek az új tudás szolgál alapul. A mezőgazdasági szektorral összefüggő innovációk illetve azok bevezetése a vidéki térségekhez kapcsolódnak, de az élelmiszertermelésen túl ma már egyre többször kerül említésre a megújítható energiához kapcsolódó iparágak megtelepedése, amelynek egyre komolyabb a foglalkoztató funkciója. A vidéki térségekben az ehhez kapcsolódó legújabb technológiák innovációt hoznak.

Tévhit azt hinni, hogy a tudástársadalom, az infokommunikációs technikák alkalmazása csak a városok privilégiuma. Ma már e nélkül nincs életképes vidék. Szükség van az életminőség jobbá tételére, a legújabb technológiát alkalmazni képes tudásra. Ehhez ma már nem elég a technikai háttér, a szélessávú kábeles vagy a vezeték nélküli hálózati internet elérhetősége, hanem az a tudás is szükséges, amelyet a társadalom minden tagjának meg kell szerezni ahhoz, hogy a mindennapi alkalmazásával és az alkalmazás hatásával az életminőséget képes legyen javítani. Ebben van mit pótolnunk, hiszen a 11 országra kiterjedő e-ruralnet projekt, mely az e-learning szerepét vizsgálta meg a vidék kontextusában, Magyarország esetében is rámutat azokra az innovatív eszközöknek és módszereknek a hiányára, amelyek további korlátokat és szakadékokat generálnak a vizsgált országok rurális területei között (E-ruralnet 2011).

A vidék életképességének egyik kulcs-eleme a közszolgáltatások magas színvonalon történő elérése. A vidéki élet sokkal gyorsabban változik, mint azt hinnénk, egyre nagyobb igény és kínálat is lesz az információ-alapú szolgáltatások elérésére. Teret hódít a nagyobb bevásárló-centrumokkal szemben az e-kereskedelem, a pénzügyi szolgáltatások átvedőnek az internetes banki szolgáltatások felé. Az IKT alapú távoktatási rendszerek teret nyernek a hagyományos oktatással szemben, ahol az ún. GBL (game-based-learning), azaz a „játék alapú tanulás”, vagy másképpen a „serious game” (komoly játék) módszerrel készülnek az oktatási anyagok mind a felnőttek, mind az iskoláskorúak számára. Vélhetően egyre nagyobb szerepet játszik a távmunka, különösen, ha vidéken a képzettségi szint ezt segíti. Az egyre szélesebb nyugdíjas réteg, az öregedő lakosság miatt egyre nagyobb lesz az igény az egészségügyi intézmények és szolgáltatásaik számára, de az internet-doktor információira is. A falvakban és kisvárosokban is rövid időn belül megnő az igény az infokommunikációs technikák alkalmazására, hiszen öt-tíz éven belül nyugdíjba vonulók nagy többsége ma már szoros kapcsolatban van az internettel, pl. munkahelyén napon-ta használja azt. Ha ez a réteg nyugdíjba vonul, nem fog lemondani a használatáról, sőt otthonába is mindennapi eszközként kívánja használni, ezért egyszerre fog jelentkezni a kereslet és a kínálat is. Tehát itt az utolsó óra, amikor átgondoljuk a vidékfejlesztés stratégiáját, és előre menekülve beépítsük a sokaknak talán futurisztikusnak tűnő e-alapú szolgáltatásokat egy új stratégiába, amely a vidéki ember számára a 21. századi életminőség javulását hozza.

Nem szóltunk eddig a kultúra és a helyi identitás szerepéről a vidéki sikerekben, pedig a vidéki tér nyitottabbá válása, a falusi turizmus hódítása maga után vonja a

helyi kultúra áruba bocsátását, bemutatását, a kultúra-gazdaság megjelenését.

Az utóbbi két évtizedben népszerűvé vált a kulturális gazdaság kutatása, elsősorban a poszt-indusztrialista társadalmakban, mert a kulturális szolgáltatások és termékek mára a világgazdaság egyik gyorsan, ha nem a leggyorsabban növekvő elemévé válnak (Enyedi 2002). Ahhoz, hogy a helyi értékeket és a helyi örökséget a közösségen alapuló integrált vidékfejlesztés sikeres faktorának tekinthessük, először fel kell ismerni, majd be kell építeni a fejlesztésbe. Meg van a veszély, hogy a globalizációs folyamatok kínálta értékrend nem kedvez ennek, mert a vidéki terek, helyi értékrendjük, kultúrájuk elfelejtődik, örökségük megfakul és feloldódik a globalizáció olvasztó tégelyében. Tehát a globalizáció a helyi rurális gazdaságra negatívan hathat, mert miközben egyre inkább nyitottá válik a helyi gazdaság, aközben egyre inkább kiszolgáltatottabbá válik a gazdasági versenyben. A modern információs és kommunikációs technikák alkalmazásából, a nemzetközi tőke mozgásokból, a multinacionális cégek erősségéből következően nyomás nehezedik rá, amely megmutatkozik a termékek árának alacsonyabb voltában, amelyet még az is fokoz, hogy a társadalmi és környezeti megszorítások gyengébbek, a helyi érdekképviselet törekenyebb. Mindez veszélyezteti a rurális, különösen a kevésbé fejlett térségek gazdaságát, s ezen keresztül társadalmát, lakosságát, vagyis az adott rurális tér életképességét, fejlődő képességét.

A globalizációs hatások egyszerre hordoznak nehézségeket és lehetőségeket, pozitívumokat és negatívumokat a vidéki térségek számára. Hogyan lehetséges a rurális térségekben a globalizáció negatív hatásait átfordítani pozitív hatásokra, hogyan lehet előnyt kovácsolni magából a globalizációból? A globalizációnak a társa-

dalomra és gazdaságra ható, fent említett negatív tulajdonságait éppen saját eszközeivel lehet legyőzni. Mi szükséges ehhez?

Három dolog mindenképp: a tudás bővítése, a kreativitás növelése és a helyi identitás erősítése.

Az esély adott, mert az internet az ismeret megszerzésében óriási lehetőségekkel bír, használata az informális tanuláson keresztül a tudás bővítését kínálja. A globalizáció egyik eszköze az e-learning is, ami már formális és non-formális tanulást kínál fel a „kíváncsiak” számára, és ezzel a fizikai távolságot legyőzve nem csak az országon belül, hanem az ország és kontinens határokat átlépve lehetőség nyílik tanulni, ismereteket szerezni, a tudásunkat bővíteni. A további tudás megszerzése növeli az emberek kreativitását, az innovációra való hajlamát. Az internet kínálta marketing eszközöket használva mód nyílik arra, hogy a hely egyedisége, a helyi örökség elemei és értékei a lokalitás küszöbét átlépve ismertté váljanak a kívülállók számára. Amennyiben a globalizáció fent említett eszközeivel képesek vagyunk élni, képesek leszünk/vagyunk a globalizáció előnyeit kihasználni.

A kérdés az, hogy a közösségen alapuló fenntartható vidékfejlesztés képes-e integrálni a fejlesztés újabb elemeit, a lokális kultúrához kapcsolódó gazdasági tevékenységet? Milyen módszerek, milyen lépések szükségesek ahhoz, hogy a hely közösségének a kultúrája, a kultúrájából eredő értékek be tudjanak épülni a helyi fejlesztési stratégiába?

A rurális kulturális gazdaságnak számtalan jele van mind a stratégiákban, mind a helyi fejlesztések megvalósított mintáiban, pedig sok esetben erre nem készül tudatosan az érintett közösség.

Az Európai Unió tagországaiban már a '90-es évektől a helyi értékekre és erőforrásokra alapozott stratégiakészítés dominált

az elkészült vidékfejlesztési koncepciókban, stratégiákban. A hangsúly a helyi értékekre alapozott fejlesztés volt, majd ezen értékek termékké formálása, mint például a kulturális, természeti és táji, építészeti örökség került sor, amelyet a turizmuson keresztül bemutatva értékesítenek. Ez az időszak az, amikor a rurális turizmus, mint fejlesztési irányzat népszerűvé válik. Ezt az is mutatja, hogy a két évtizede folyó LEADER programokban szinte minden térségben a turizmusra vonatkozó projektek tervezésére, majd megvalósítására került sor. Mindez hozzátartozik a rurális kulturális gazdasághoz, de ezek csupán a kezdő lépések.

A társadalmi relációk mélyülésén keresztül eljuthatunk a rurális kulturális gazdaság egyre fejlettebb változataihoz, de mindegyik esetben a megvalósulás, a termékké formálás a vidéknek, mint terméknek a bemutatásán és értékesítésén keresztül történik, azaz mint közvetítő ágazatnak megkerülhetetlen szerepe van a kifejlesztett termékek bemutatása érdekében. Ahhoz, hogy a kulturális gazdaság a vidékfejlesztés folyamatának szerves részét képezhesse, szükség van a helyi tudás megújulására. A kultúrát úgy kell tekintenünk, mint a helyi tudás és annak innovációja, mert csak így válhat a vidék „eladhatóvá”, így kerülhet a kívülállók számára a figyelem középpontjává (Kneafsey 2001).

Tehát a rurális kulturális gazdaság megteremtéséhez első lépésben erősíteni kell a helyi identitást a közösségen belül, hangsúlyozni kell a hely egyedi voltját, amit elsősorban kiváló minőségi termékeivel fémlelhet. Ide tartozhat a helyi élelmiszertől a kulturális terméken keresztül bármely turizmus termék is, de idesorolható mindenféle kulturális termék, mint a könyv, film, népzene, néptánc, népi építészeti, tradicionális ételek, kézműipari termékek, amelyek a helyi tudásra alapozottak, de ide sorolható minden olyan termék is,

amely a helyi tudásra alapozva jön létre, és értéke növeli a helyi gazdaságot. Identitás erősítéséhez hozzájárul a helyi társadalmi tőke erőssége, a régi kapcsolatok erősítése, az új kapcsolatok kiépítése.

A helyi identitás erősítése nem csak a múltból táplálkozhat, sőt ha csak abból, akkor aligha van a helynek jövője. A helyi identitás az örökségre, benne a kulturális örökségre alapozva a helyi tudást és kreativitást hozzáadva lehet a fejlesztés sikeres tényezője. Folyamatosan növelni kell a magas minőségű helyi termékek mennyiségét, lehetőség szerint a helyi termék védjegyének kialakításával. El kell jutni egy hatáson kommunikációs technikához, amelyet a helyben élőkkel egymás között és a külső szereplőkkel egyaránt folytatnak. A helyi rurális örökségre alapozott kulturális gazdaság megvalósítása a vidéki térség áruba bocsátását, komplex termékké formálását jelenti (Ray 1998).

Amíg egyik oldalról annak vagyunk szemtanúi, hogy egyre növekszik az individualizáció, hogy a helyi közösségek, csoportok felbomlanak, addig a másik oldalról nézve egyre több esély teremődik a kultúra területén az ilyen folyamatok feltartóztatására. Újfajta kulturális műfajok, intézmények spontán kitermelődését eredményezi a globál kultúra társadalmának és gazdaságának átrendeződése.

Egy fenntartható vidékfejlesztési stratégia fókuszai kijelölik azokat a főirányokat, amelyek elvezetnek a rurális térségek fenntartható fejlődéséhez, amelyek mind a négy pillérhez (társadalmi, gazdasági, környezeti és kultúra) kapcsolódnak úgy, hogy a vidéki gazdaság versenyképességére való törekvéssel párosulnak. A társadalmilag és gazdaságilag fenntartható vidéki térség csak a népességmegtartó képesség, és a jövedelemtermelés fokozásával, a vidéki terek felértékelődésével és élettérként való elfogadásával válik azzá.

A vidék csakis akkor válik életképesé, ha a közösség hozzájárulásával és akaratával válik élhetővé a saját maga számára és válik vonzóvá az odalátogatók számára.

Irodalom

- Developing Sustainable Rural Tourism. Series: Euroacademy Thematic Guide I. 2003. Ed. Dower, M. Athens: PRISMA – Centre for Development Studies.
- Enyedi Gy.** 2002. A városok kulturális gazdasága. Földrajzi Értesítő 51. 2002/1–2., pp. 19–29.
- E-ruralnet in the rural context: innovation, inclusion and the role of the market 2011. Report of the project results (Network promoting e-learning for rural development e-ruralnet) PRISMA Athens p.32.
- European Governance (A White Paper) 2001. Brussel 25.7.2001. COM (2001) 438 final – Commission of European Communities p. 35.
- Kneafsey, M.** 2001. Rural Cultural Economy (Tourism and Social Relation). Annals of Tourism Research, Vol. 28. No. 3, pp. 762–783.
- Moseley, J. M.** 2003. Rural Development Principle and Practices. Sage Publication, London.
- Ray, C.** 1998. Culture, Intellectual Property and Territorial Rural Development. Sociologia Ruralis vol. 38. 1. pp. 3–20.
- Rechnitzer J.** 1994. Az innovációfogadás vidéki bázisa. Falu Város Régió, 1. évf. 5. sz., pp. 12–16.
- Rural White Paper 2000. <http://www.defra.gov.uk/rural/rwpreview/default.htm>
- Szörényiné K. I.** 1997. Egy kistérség sikerének titka – avagy tettek és tervek a Nyugati-Kapu Térségfejlesztési Társulás „házatáján”. Tér és Társadalom 11./4. pp. 25–43.
- Szörényiné K. I.** 2005. A fenntartható fejlődés stratégiai elemei a rurális térségekben. Tér és Társadalom 19./3–4. pp. 111–137.

Történeti és elméleti adalékok az új járási reformhoz: a közigazgatási reformer lehetősége és felelőssége

Hajdú Zoltán

A magyar közigazgatásnak sok tekintetben két története van: a) a mindenkor működő közigazgatásé, b) a mindenkor „rosszul működő” közigazgatás megújítására irányuló reformtörekvések története. Ha utóbbiak oldaláról, azokon keresztül szeretnénk megérteni a magyar közigazgatás problematikáját, s azon belül a különböző szintek területi összefüggéseit, kizárólag negatív kép bontakozna ki előttünk.

A működő közigazgatás megreformálására vállalkozók (közigazgatási reformerek) mindenkor szembe találták magukat a működő közigazgatás egyfajta gyanakvásával. A rendszeren belül tevékenykedők számára sohasem volt evidens, hogy egy rosszul működő közigazgatás működtetői lennének.

2010-től egyfajta állam-átépítési folyamat részesei vagyunk, amelynek kereteit az új alaptörvény, a jelentősen módosított önkormányzati törvény, a hatáskörök és a közszolgáltatások radikális átszervezése jelenti. Ebben a folyamatban jelent meg a járáások „visszahozatalának kérdése”, vagyis egy korábbi közigazgatási és területi kategória új tartalommal való megtöltése, új területi egységek közötti újraszervezése.

A magyar területi közigazgatás történeti meghatározottságai

A megyerendszer mind politikai, mind pedig államigazgatási és önkormányzati tekintetben több évszázadon át kulcspozícióban volt a területi igazgatásban. A magyar közigazgatás legfontosabb területi szintje a megye volt. A megyerendszer meghatározó szerepével minden korszak politikai szereplői tisztában voltak, s egyben történeti és közigazgatási értéként viszonyultak hozzá.

A járás a megye belső alfelosztásaként jött létre, s évszázadokon keresztül a megyei önkormányzat joga volt a megye járásokra való felosztása, ebbe a központi hatalom nem szólt bele érdemben. A magyar közigazgatás hosszú történetében a járás korszakonként más-más funkcionális tartalommal rendelkezett, eltérő szerepet játszott. A járási felosztás kialakulásakor a járás funkcionális szerepe elsődlegesen az igazságszolgáltatás területén fogalmazódott meg (szolgabírói járás). A legtöbb megye a járáások kialakulásakor négy-négy szolgabírói járásra tagolódott. Ebből a funkcionális meghatározottságból a járás évszázadokig szinte nem tudott „kinőni”,

funkcionális gazdagodása csak a polgári igazgatás kialakítása során kezdődött meg. A járás székhelye a mindenkori megválasztott szolgabíró lakóhelye, kúriája volt.

A funkcionális és a területi struktúra radikális átalakításának folyamatát, egyben egységesebb szabályozását a felvilágosult abszolutizmus (különösen II. József) kezdte meg a magyar közigazgatásban. II. József radikális közigazgatási reformja jelentős részben a megyei ellenállás miatt azonban elbukott.

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc leverése után Magyarországon a neoabszolutizmus hajtott végre átfogó, a magyar hagyományokat nagyrészt figyelmen kívül hagyó, az osztrák struktúrákat meghonosító reformokat. A Bach rendszerben sor került a községek átfogó jogi szabályozására (osztrák mintára), valamint a járások problematikájának teljes körű, egységes áttekintésére, illetve szisztematikus reformjára. A reform mind a megyei, mind pedig a regionális területi struktúra reformjába beilleszkedett. A járás – mint a közigazgatás egésze – világos és egyértelmű elnyomó funkciót kapott. Elsődleges feladata a községek ellenőrzése, felügyelete lett.

Az 1867-es kiegyezés után több lépésben került sor a magyar közigazgatás (önkormányzati, állami) funkcionális és területi reformjára. A reformok során a települési és a megyei kérdések kerültek előtérbe, a járás problematikája egészében véve másodrendű kérdés maradt. (Szapáry Gyula átfogó, a járások kérdéskörét a rendszer egészébe illesztő radikális közigazgatási reformterve elbukott.)

Az állami szakigazgatás kiépítésekor a járás, illetve a járási nagyságrendű területi egységek szinte minden minisztérium ágazati rendszerének részeként megjelentek, s egyes ágazatokban fontos szerepet is kaptak. A legtöbb állami szakigazgatási struktúra csak járási szintig épült ki. A kü-

lönböző rendszerek területi és központhálózata nem esett egybe, bár többször megfogalmazódott erre nézve az igény.

A magyar közigazgatás történetében a járás a tanácsköztársasági igazgatás keretei között kapott – rövid időre – önkormányzati testületet. Ugyanakkor a járási tanácsot egyértelműen hierarchikus kapcsolatba rendelték a fölötte álló kerületi (megyei) tanáccsal, valamint az alatta álló községi tanácsokkal.

A két világháború közötti időszakban a magyar polgári közigazgatás a járások tekintetében is visszatért a jogi és funkcionális hagyományokhoz. A járás a megye alfelosztása és kihelyezett szerve lett ismét. Ugyanakkor a trianoni területen sor került a járási beosztás egyfajta racionalizálására is, hiszen az új országhatárok a járási területek egységét sem tartották tiszteletben. A járások száma folyamatosan csökkent a korszakban, 1920-ban 163, 1930-ban 154, 1937-ben pedig 149 járásra tagolódott a trianoni államterület. (A járások számának csökkentését nem kísérték éles politikai viták.)

A két világháború közötti időszakban a járások száma lényegesen meghaladta a városokét, így a járásszékhelyek többsége községi jogállású település volt. A járási székhely státusz egyrészt infrastrukturális beruházásokat jelentett (intézmények, hivatalok), másrészt pedig 25-30 értelmiségi család foglalkoztatását. A járási székhelyek települési presztízse a környezetükben érzékelhetővé vált.

Az államszocializmus időszaka közigazgatási struktúrájának megfogalmazásakor ismét a megyék kérdése állt a viták középpontjában, de a járás is beépült a tanácsi hierarchiába. A települési, járási, megyei tanácsok egymással egyértelmű alárendeltségben álltak. Az első tanácstörvény egyedül Budapestet fogalmazta meg „közvetlenül a Minisztertanács alá rendelt

városként”, 24 nagyobb város „közvetlenül a megyei tanács alá rendelt”, míg 29 város „a járási tanács alá rendelt” kategóriába került. 1949–1954-ben a „területiségi diadaláról” beszélhetünk a közigazgatás egészén belül: minden szinten a területi tanács irányította a területén fekvő városi tanácsok munkáját. (A jogalkotó a közigazgatási térszervezetben következetesen az ország-főváros modellt alkalmazta.)

Az államszocializmus időszakának kezdetén a járási tanácsok feladata rendkívül széles körben került meghatározásra, lényegében a megyei feladatok jelentős része megjelent járási tanács feladatként is. A járások azonos igazgatási szervezetet, osztálystruktúrát kaptak.

Az állami szakigazgatás az 1950-es évek elején járási szinten minden korábbinál teljesebben és intenzívebben épült ki. Az oktatási, egészségügyi, igazságszolgáltatási, rendvédelmi stb. ágazatok valamennyien kialakították a járási szintű egységeiket, de még a KSH is létrehozta a járási szintű statisztikai hálózatát. A fejlettebb járási székhelyek a telepített állami intézmények révén egyértelműen kistérségi intézményi, településhálózati területi vonzási központtá váltak.

A II. tanács törvény szakított az I. tanács törvény megoldásával: Budapest fővárosként különleges státuszt kapott, Debrecent, Miskolcot, Pécs-et, Szegedet megyei jogú, a többi várost pedig egységesen járási jogú várossá nyilvánította, tehát a négy legnagyobb várost kiemelte a megye, a többi várost pedig a járási tanácsok irányítása alól. (A pártirányításban azonban megmaradt a területi dominancia.)

1954-től 1971-ig a járási tanács így a községek által alkotott tér szervezője, irányítója, s főként ellenőrzője volt. Elsődleges feladata a mezőgazdaság kollektivizálásának megkezdése, majd végrehajtása volt. A járási tanácsok a későbbiekben a mező-

gazdasági termelőszövetkezetek irányításában, ellenőrzésében is erőteljes szerepet játszottak.

Az 1950-es évek elejétől megjelent a tudatos állami település- és településhálózat-fejlesztési politika. A járási szintűnek tekinthető kijelölt központok száma általában alacsonyabb volt, mint a létező járásoké. 1950-től megindult a járások összevonása, a fejlettebb járási székhelyek körüli területi növelése. 1960-ban 128, 1970-ben pedig már csak 107 járás, illetve járási tanács működött az országban.

A járások mellett 1969-től kísérleti jelleggel létrejött a városi irányítású község kategóriája (Hatvan és Kapuvár körül), majd az 1971-es III. tanács törvény megszüntette a járási tanácsokat, s helyükben létrehozta a járási hivatalokat, mint a megyék kihegelyezett szakigazgatási szerveit, valamint megteremtette a városkörnyékek létrehozásának jogi lehetőségeit. A városkörnyéki konstrukcióban a tanácsok között nem jött létre formális alá-fölé rendeltségi viszony, a városi tanácsok VB titkárai a járási hivatal vezetőjének jogköreit látták el a községek tekintetében.

Az államszocializmus időszakában a megyék és a megyeszékhelyek stabilitásával szemben a járások és a városkörnyéki székhelyek és illetékességi területük is erőteljesen változott (1., 2. ábra). A járás-városkörnyék „verseny” úgy fogalmazható meg, hogy a járás funkcionálisan fokozatosan veszített jelentőségéből, a városkörnyék fokozatosan erősödött, majd megindult a városkörnyéki struktúra kiterjesztésével párhuzamosan a járás felszámolása.

A járási hovatartozás, a „járási identitás” a megyén belül bírt jelentőséggel, viszonyítási jelleggel. A megyén kívül a járási hovatartozás lényegében elvesztette érdelemi térmeghatározó tartalmát.

1984-ben sor került a járások megszüntetésére, a teljes körű városkörnyéki beosztás

1. ábra

A járási és városkörnyéki igazgatási központok változása (1950–1980)

2. ábra

A megyék, a járáskörnyéki városok területi és közigazgatási határváltozásai (1950–1980)

Jelmagyarázat: 1 – országhatár, 2 – megyehatár, 3 – megszűnt megyehatár, 4 – új megyehatár, 5 – járás, városkörnyék, város határa, 6 – megszűnt járás-, városkörnyék-, városhatár, 7 – új járás-, városkörnyék-, városhatár

kialakítására. Az ország területén 139 városkörnyéket illetve városi jogállású nagyközségkörnyéket alakítottak ki. A városok négy kivételével (Budapest, Hajdúböszörmény, Túrkeve, Százhalombatta) szerepet kaptak a városkörnyéki közigazgatás megvalósításában, valójában a megyei közigazgatás ideiglenes közvetítésében.

1984-ben a járás ugyan megszűnt, de a járási jellegű, méretű, nagyságrendű települési-területi kapcsolatok nem számolódtak fel. A városkörnyéki igazgatás ideiglenesen azt hangsúlyozta, hogy a területi struktúrában a város-község kapcsolatok jelentősek.

Az 1980-as évek második felében a megyék fokozatosan áttértek a közvetlen megye-község igazgatási, irányítási rendszerre, s a városkörnyéki igazgatási formáció a rendszerváltás kezdetére a közigazgatás szempontjából országosan erőteljesen leértékelődött. Ugyanakkor – részben a település-és településhálózat-fejlesztési gyakorlat következtében – a városok szerepe mind az oktatás, az egészségügyi ellátás, mind pedig a magasabb szintű szolgáltatások tekintetében funkcionálisan erősödött.

Az önkormányzati közigazgatás kialakításakor a politika egyértelműen a települési szintet favorizálta, magát a megyét is másodlagos önkormányzati struktúráként kezelte. Az 1990. évi önkormányzati törvény a magyar közigazgatás történetében szinte példa nélküli módon leértékelte a megyét az önkormányzati igazgatás struktúrájában. A megye területi konfigurációja változatlan maradt, az állami szakigazgatásban akár a megyei területi keretek erősödéséről is beszélhetünk.

Az önkormányzati közigazgatás reformjakor a nagypolitika szintjén érdemben fel sem vetődött a járási önkormányzatok vagy a járások valamilyen jellegű visszaállítás. A települési önkormányzatok favorizálása mellett nem látszott sem célszerűnek, sem

pedig szükségesnek a járások, avagy a városkörnyékek rendszerjellegű kialakítása.

Az önkormányzati törvény szinte korlátlanra tette az önkormányzatok társulási jogát, így elméletileg megteremtette egy alulról szerveződő, „társulási tér” létrejöttének a jogi lehetőségeit.

Az önkormányzatok kezdetben alig éltek a társulás lehetőségeivel, hiszen elsősorban újonnan kapott önállóságuk megélésével voltak elfoglalva. Az első településfejlesztési, területfejlesztési szövetségeket, társulásokat, alapítványokat stb. a területfejlesztési pályázati lehetőségek és a kialakuló településközi, kistérségi problémák hívták életre. A községi önkormányzatok kezdetben legtöbbször úgy szerveződtek, hogy a területen lévő városokat (különösen a nagyvárosokat) tudatosan kihagyták. A községi önkormányzatokban élt egyfajta (ösztönös) félelem a városok potenciális túlsúlyától.

A KSH 1992/1993-tól megkezdte a statisztikai célú és jellegű kistérségek kialakításának folyamatát. Az első tervezetekben a statisztikai kistérségek nem igazodtak a megyehatárokhoz, hanem több helyen átlépték azokat. A tervezett statisztikai kistérségeket kezdetben a városi vonzáskörzetekhez kívánták igazítani. A különböző egyeztetések után azonban a statisztikai kistérségek már „beilleszkedtek” a megyehatárok közé. Az 1994-ben közzétett statisztikai körzetek (139) a korábbi városkörnyéki beosztáshoz alkalmazkodtak nagyobb részt, bár több helyen eltéréseket is jelentettek, már csak az eltérő számok miatt is. Ugyanakkor az is világos volt, hogy ebben a rendszerben nincs minden városnak statisztikai kistérsége, egyes statisztikai kistérségekben két, illetve több város is volt.

A területfejlesztési törvény meghozatalakor a statisztikai kistérség beépült a törvény rendelkezései közé, de a területfejlesztés és a területfejlesztési tanácsok

problematikája inkább megyei és regionális szinten képezte viták tárgyát. 1997-ben módosították a statisztikai kistérségi beosztást. Az új, 150 egységből álló területi konfiguráció jobban igazodott a városok akkori számához, de még így sem biztosította az egy város–egy vonzáskörzet–egy statisztikai kistérség megoldást. A városodási folyamat előrehaladásával a városok és a statisztikai térségek közötti diszkrepancia egyre inkább kiéleződött. A statisztikai kistérségek számának fokozatos gyarapodása nem tudta feloldani a város–közvetlen vidék kapcsolatrendszer megváltozott viszonyát.

2001. január 1-én az ország közigazgatási szempontból 19 megyére, a fővárosra, 22 megyei jogú és 214 egyéb városra, valamint 200 nagyközségre, és 2698 községre tagolódott. A területfejlesztés intézményes

területi rendszerén belül létrejött a hét tervezési-statisztikai régió, 19 megye, valamint a 150 statisztikai kistérség.

Az állami igazgatás különböző alrendszereiben megjelenő, körzeti feladatokat ellátó struktúrák (földhivatal, bíróság, okmányirodák stb.) nem alkalmazkodnak mechanikusan a statisztikai kistérségekhez. Részben több van belőlük, így szükségszerűen tagoltabb területi konfigurációt mutatnak, részben pedig kevesebb, így pedig tagolatlanabb a területi beosztásuk.

Az Európai Unióhoz való közeledés, majd a csatlakozás (2004) a területiség tekintetében több szinten vetette fel a struktúrák harmonizálásának a kérdéskörét. Statisztikai, területfejlesztési, s részben közigazgatási szempontok jelentek meg a magyar területi rendszer újragondolása, részben újraszabályozása során.

A térszervezési teleszkóp elvi sémája

3. ábra

Az Európai Unió tagállamainak közigazgatása sokszínű, több országban is léteznek a korábbi magyar járásoknak megfelelő nagyságú közigazgatási (önkormányzati vagy államigazgatási) egységek. A járási nagyságrendű közigazgatási egység így nem nevezhető egyértelműen EU „rendszeridegennek”.

A magyar hagyományokat figyelembe véve, ahol a területi kohézió és az identitás is tetten érhető, a szervek a településközi kapcsolatok, a kistérségek akár korlátozott önkormányzati vagy társulási járássá is formálódhatnak, ami előkészítheti további megerősödésüket.

Közigazgatási térszervezési teleszkóp és az új járási területbeosztás (Koncepcionális megjegyzés)

Az általam kidolgozott közigazgatási térszervezési teleszkóp sémája (3. ábra) a közigazgatás területi struktúrájának rend-

szerszerű átgondolási eszköze. Az ország területe minden szinten (alapegység, területi egység(ek), központi szint) hiánytalanul tagolódik a területi rendszerbe. Az alapegységek (községek, városok) száma (alacsony, közepes, magas) óhatatlanul befolyásolja a következő szint (járás) alakításának a lehetőségeit. El kell dönteni, hogy integrált, avagy széttagolt alapegységekkel kíván-e dolgozni a magyar közigazgatás, mert erősen integrált alapegységi struktúra mellett csak nagy járásokra lehet esetleg szükség. Széttagolt alapegységi rendszer mellett a tervezett „kis járások” (4. ábra) is megoldást jelenthetnek az államigazgatási feladatok ellátásában.

Összegzés

Az eddigiekből fakadóan egyértelműen az állapítható meg, hogy nincs céltól, tértől, funkciótól elkülönülten „ideális” területi felosztás, így járási tagolás sem. Csak a cé-

4 ábra.

Magyarország járási rendszere (tervezett) (forrás: www.jarasok.com)

lokhoz rendeltlen lehet „optimális” beosztásról beszélni.

E megállapítás mellett az is világos lehet mindenki számára, hogy az ország területi beosztása – így járási tagolása is – alapvetően politikai kérdés maradt (minden potenciális és valós szaktudományi összefüggése ellenére is).

Tájékoztató történeti irodalom

- Agg Z.** (szerk.) 1994. A lebegő megye. (Cikkek, tanulmányok 1991–1994). Veszprém: Comitatus.
- Ágh A.** 1989. A hatalom területi elvei. Földrajzi Közlemények, No.1–2. pp. 11–22.
- Bibó I.** 1975. Közigazgatási területrendezés és az 1971. évi településhálózat-fejlesztési koncepció. Budapest, MTA Igazgatástudományi Bizottsága Közigazgatástudományi Szekció.
- Csefkó F.** (szerk.) 1994. Tér és közigazgatás. Budapest, Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja, Magyar Közigazgatási Intézet.
- Csizmadia A.** 1979. Bürokrácia és közigazgatási reformok Magyarhonban. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- Faluvégi A.** 1997. Térségi vizsgálatok a területfejlesztés decentralizált rendszerében. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Frisnyák S.** (szerk.) 1984. Budapest és a megyék földrajza. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Hajdú Z.** 1996. A területi hatalomgyakorlás lehetséges földrajzi kereteinek alkotmányos szabályozása. In: Verebélyi Imre. (szerk.) 1996. pp. 287–315.
- Hajdú Z.** 2001. Magyarország közigazgatási földrajza, Dialóg Campus, Budapest, Pécs.
- Hencz A.** 1973. Területrendezési törekvések Magyarországon. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Horváth Gy.** 1998. Európai regionális politika. Dialóg Campus, Budapest, Pécs
- Horváth M. T., Szabó G.** (szerk.) 1995. Városok, kőfalak. (Tanulmányok a települések és a közigazgatás viszonyáról). Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest.
- Horváth M. T.** (szerk.). 1998. Közigazgatás – szorítóban. (Átalakulási tanulmányok a századvégen). Unió, Budapest.
- Pálné Kovács I.** 1994. Kistérségek, megyék, régiók és a közeljövő közigazgatása. Comitatus, No.12. pp. 30–43.
- Pálné Kovács I.** 1999. Regionális politika és közigazgatás. Dialóg Campus, Budapest, Pécs.
- Szaló P.** 1999. A területfejlesztés intézményrendszerének kiépülése és jövőbeli feladatai. Magyar Közigazgatás, No. 1–2, pp. 8–18.
- Szigeti E.** (szerk.) 2001. Régió, közigazgatás, önkormányzat. Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest
- Szigeti E.** 2007. Az állam területi és helyi szervei, működésük térbeli keretei. Magyar Közigazgatási Intézet. Budapest.
- Tóth J.** et al. (szerk.) 1994. A középszintű közigazgatás reformja Magyarországon, I–V. Megyei Jogú Városok Szövetsége, Székesfehérvár, Pécs.
- Verebélyi I.** (szerk.) 1996. A helyi önkormányzatok alkotmányi szabályozása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, MTA Állam- és Jogtudományi Intézete, Budapest.
- Verebélyi I.** (szerk.) 2000. Egy évtized önkormányzati mérlege és a jövő kilátásai. Magyar Közigazgatási Intézet, MTA Politikai Tudományok Intézete, MTA Regionális Kutatások Központja, Budapest.

A vidékfejlesztés az életünk – a MNVH LEADER szakosztályának jövőtervei

Páliné Keller Csilla

A helyi közösségek az európai vidékfejlesztési programok alapegységei, akár a társadalomban a család. A helyi közösségek „egészsége” a vidék sikerének záloga. Napjainkra a LEADER program és a vidéki lét(ezés) szinterei körüli válság feltárta a rendszer azon alapvető hiányosságait és működési zavarait, amelyek már az elmúlt években, évtizedekben is jelen voltak, és folyamatosan gátolták a rendszer működését. Ez a válság olyan átfogó krízis, amely a vidék és a vidéki lét minden szféráját érinti. A dolgok lényege saját történetükben rejtőzik, megértéséhez csak e történet valóságos folyamatának megértésével juthatunk el.

Európa és a vidék

Az Európai Unió vidékfejlesztési politikájának kiemelkedő módszere a **LEADER**. A LEADER francia betűszó, magyar fordítása „Közösségi kezdeményezés a vidéki gazdaság fejlesztéséért”.

A LEADER program az EU első Strukturális Alapok reformjával (1989–1993) van összefüggésben: **az egyedi projekt megvalósítások és növekvő projekt koordináció kritikájára adott válaszként született.**

Megfogalmazódásának hajtóereje szintén belső és külső feltételekhez történő alkalmazkodásának kényszere volt. Sikerének záloga, hogy itt a helyi részvétel, a valódi összefogás és együttgondolkodás a működés fő sajátossága, s ez máshol csak kiegészítő jelleggel jelenik meg – ezért is nagyobb a program jelentősége annál, mint amit a forrásokból való részesedéséből következtethetnénk. A LEADER a helyi önkormányzatok, a vállalkozók és civil szervezetek **összefogására** épít, közösségeik kezébe **tényleges döntéshozatali** jogkörrel szeretne adni.

Az eredményes program részben a térségek valódi igényeire épített integrált stratégiákra és azok megvalósítására törekvő helyi közösségeken múlik, részben egy egyszerű, átlátható jól működő végrehajtási struktúrán (a vidéki léptékekhez igazodó pályázati kiválasztási mechanizmuson, valódi helyi döntéshozatali kompetenciákon, és emberi léptékű, a valódi célok megvalósulását vizsgáló kifizetési eljárásokon).

Az 1. ábrán, amely egy spanyol csoport működését mutatja be, a munkaszervezet és a helyi akciócsoport, valamint az őket körülölelő környezetük ábrázolása látható.

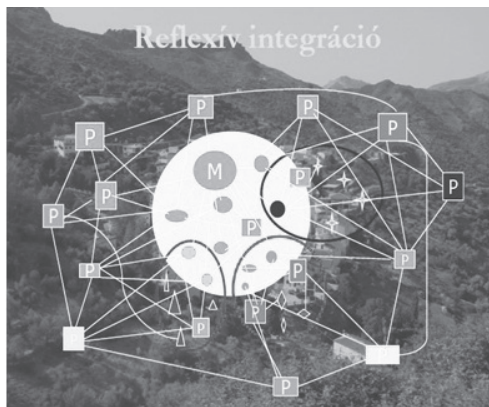
A munkaszervezet a saját rendelkezésre álló forrásainak a jól átgondolt helyi stratégia mentén való „kipályáztatásán” túl a csoporton belüli és kívüli partnerek hálózattá (többnyire tematikus) formálásában segít, valamint további forrásokat (ágazati, regionális, hazai, nemzetközi) von be stratégiájának megvalósítására, azaz a **helyi stratégia és a helyi munkaszervezet is több forrásból táplálkozik**. Az egyes vonalak a kapcsolódásokat, a körök pedig egy-egy tematikus hálózatot ábrázolnak, amelyekhez (pl. helyi termék, túraútvonalak, térségi ifjúsági program stb.) a szervezet egy-egy koordinátort is biztosítani tud. Ők **helyben lévő magasan kvalifikált, specializált szakemberek**. E modell alkalmazása egy térség igazi sikerének záloga lehet. Megvalósításának pedig az ezt biztosítani képes helyi humán kapacitás.

Ahhoz, hogy az MNVH LEADER szakosztály sikeres legyen, két súlyponti tényező együttes teljesülésére van szükség. Egyrészt mind a helyi közösségeket/partnerségeket, mind az érintett vidéki szereplőket fel kell tudnia készíteni a bemutatott modell kialakítására, működtetésére, másrészt pedig képesnek kell lennie arra, hogy széles társadalmi bázis bevonásával „szakmai inputokat” fogalmazzon meg a következő vidékfejlesztési program megalkotásához (amely az előző keretfeltétele), hogy ez a modell valóban megvalósíthatóvá is váljék.

EU 2020 – az európai vidék új kihívásai

Fontos megismerni azokat az **EU 2020-as Közösségi Stratégiai Keretben** megfogalmazásra kerülő elvárásokat (lehetőségeket), amelyekkel a Vidékfejlesztési Programnak hosszabb távon szembe kell néznie, illetve amelyet a szakosztály munkásságában is figyelembe kell venni.

A **Közösségi Stratégiai Keret (KSK) és**

1. ábra

Reflexív integráció egy spanyolországi kis-település példáján a szereplők, a források és a kapcsolatok feltüntetésével (szerk. Nemes G. 2010.)

a **Partnerségi Szerződés céljai** közt szerepel, hogy elvárás az alapok közötti jobb koordináció, szinergia biztosítása, hogy meg kell valósítanunk egy rugalmasabb kapcsolatot az intézkedések, intézkedés kombinációk, célok és prioritások között; erősíteniünk kell az **integrált megközelítést** (helyi fejlesztési programok több forrásból történő finanszírozásának lehetősége; projektek több forrásból történő finanszírozásának lehetősége; tematikus alprogramok lehetősége; integrált területi beruházások).

Magyarországnak a Partnerségi Szerződés **tartalmi követelményei** közt meg kell megfogalmaznia a fő elérendő **vidékfejlesztési célok összegzését** (amelynek feltétele, hogy mit is értünk ma Magyarországon „vidék” alatt), a **források** tematikus célonkénti és alaponkénti **allokációját**, az egyes alapok és programok szerinti **éves felosztást**, valamint az integrált megközelítés **megvalósításának módját**.

A keretdokumentum számos, a vidék előmozdítását segíteni tudó **tartalmi új-donságot** tartalmaz.

- Nem kerülhető ki az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA)

hozzájárulása a vidéki szegénység problémájának kezeléséhez.

- Nincs többé mikrovállalkozások fejlesztése, turizmus és diverzifikáció, mint fix forrással rendelkező önálló intézkedés.
- **Együttműködés:** teljesen új intézkedés a mezőgazdaság, élelmiszeripar és erdészet terén klaszterfejlesztésre, hálózatépítésre, innováció ösztönzésére.
- **Helyi akciócsoportoktól (HACS) eltérő partnerségek** helyi vidékstratégiától (HVS) eltérő stratégiáinak végrehajtása.
– A KSK alapján *nem vidéki térségek is alkothatnak partnerséget*, működhetnek LEADER HACS módjára.
- **Előkészítés** is támogatható (új csoportok felkészítése, kisebb kísérleti projektek, kapacitásépítés, képzés, hálózatépítés);
- Új típusú HVS-ben célhierarchia, mérhető (kimutatható) eredményekkel. A megvalósítás és értékelés hogyanjának leírása. Az összes érintett alapot tartalmazó pénzügyi terv.¹

Mit tud az MNVH LEADER szakosztály a célok eléréséhez hozzátenni?

A 2014–20-as programozási időszakra való felkészülés eredményessége közös felelősségünk. *„Most dől el, hogy összetörjük-e magunkat korlátainkon, vagy mi magunk törjük össze ezeket a korlátokat”* - írta Bogár László *Kitörési kísérleteink* c. könyvében. Bármilyen forrásról is legyen szó, legfontosabb feladat az annak hatékony felhasználására való törekvés. A cél nem lehet más, mint a rendelkezésre álló források értelmes felhasználása, nem pedig azok elköltése. Szakosztályi programunkban ennek megfelelően az előzőek figyelembe vételével két fő program elindítását foglaltuk meg: egy **Nemzeti**

Vidék(i) Tervező Hálózati programot, valamint egy **Tanuló Vidéki Tájak** nevet viselő komplex képzési és kompetenciafejlesztési programot.

A Tervező Hálózat egy a minisztériumok által irányított „profi” tervezési-monitoring számára biztosítaná folyamatosan a széles körű társadalmi bázist. (Területi hálózati „intézetként” erre a Nyugat-Dunántúlon jó példa az Operatív Programhoz és hazai források tervezéséhez használt, széles társadalmi bázist bevonó Regionális Hálózati Tervező Intézet – <http://www.westpa.hu/rhti>.) A javaslat egy az eddig alkalmazott társadalmasítási módszereknél minőségibb „bevonódást” tesz lehetővé, valamint a meglévő közös tudásbázis eredményesebb felhasználása valósulhat meg általa, továbbá nem elhanyagolandó az a tény sem, hogy a vidékfejlesztési programot a helyi szereplők ennek köszönhetően sokkal inkább „magukénak” érezhetik.

„Nemzeti Vidék(i) Tervező Hálózat” Program

A Vidékfejlesztési Program több strukturális, tartalmi újdonsággal bír, amelyek kialakítása és megvalósítása érdekében összehangolt, áttekinthető, széles társadalmi bázisra épülő, többéves, folyamatos tervezési feladatfelvevő vállalkozás szükséges.

A Program által használandó eszközök:

- **Tervezői munkacsoportok:** az egyes prioritásokkal vagy tartalmi módosulásokkal foglalkozó tematikus csoportok lennének. Például egy munkacsoport foglalkozna az új HVS elvárási rendszerrel, akár modellezne egy-egy térségben, egy másik munkacsoport foglalkozna az „átmeneti évekre” (2014–15) vonat-

¹ Magócs Krisztina, KAP Albizottság, Budapest - 2012.04.26. Vidékfejlesztés 2013 után „Együttműködés, Leader” munkacsoport c. előadási anyagából

kozó felkészítéssel (akár kísérleti/mo-
dellező mintatárs programokkal az
új HVS elvárások és a különböző part-
nerség típusok mentén), egy harmadik
a monitoring és értékelési rendszerek
kialakítására tenne javaslatokat stb.

- **Nemzetközi fórumok:** az EU 2014–20-
as programra való felkészülés jegyében
fórumok szervezését tűztük ki célul.
(Témák: többalapúság, intézményrend-
szer, helyi, nemcsak LEADER partne-
rségek, városi partnerségek, helyi stra-
tégiák.) Az első és egyben programin-
dító alkalom lesz egy májusra tervezett
nemzetközi konferencia neves elő-
adókkal, amelynek témája a Stratégiai
Közösségi Keret által a Vidékfejlesztési
Programmal szemben támasztott új ki-
hívásoknak, elvárásoknak való megfele-
lési módszerek, lehetőségek megvita-
tása.
- **TRANSLEADER program:** a prog-
ram a végrehajtási módszerek és me-
chanizmusok nemzetközi áttekintését
vállalja fel (több ország tematikus, ösz-
szehasonlító vizsgálatával), majd hazai
workshopok keretében a magyarországi
végrehajtási módszerekre, mechaniz-
musokra tesz javaslatot.

Az első két eszköz a Vidékfejlesztési
Programhoz nyújt tervezői „inputokat”, a
harmadik eszköz egy hatékony és eredmé-
nyes végrehajtási struktúrára tesz javasla-
tot.

„Tanuló Vidéki Tájak” Program

Az új tartalmak közt találhatjuk a fel-
készítés lehetőségét és a sokkal szélesebb
körű, szerteágazóbb partnerségek támo-
gathatóságát. Az EU 2020-as stratégia
EMVA prioritások teljesítésének feltételei
lesznek a hálózati együttműködések. Az
MNVH **kiemelt feladata a felkészítés
és az együttműködések elősegítése.**

Az együttműködésnek **több szintjét** is
érintenénk (helyi szintű-, térségek közti-
klaszterszerű- /tematikus/, illetve nemzet-
közi partnerségek).

A Tanuló Vidéki Tájak olyan hálózati
programként indulna, amely az akcióival

- egyrészt biztosítaná a **hálózati együtt-
működésekhez szükséges képzése-
ket, kompetenciafejlesztéseket**, azaz
tudásátadási módokat (eszközök: pl.
tanulmányutak, hálózati műhelyek,
specifikus rendhagyó képzések, kísér-
leti modell-programok, szakemberek
külföldi továbbképzési lehetőségének
biztosítása),
- másrészt ezen szereplőknek **országos
hálózati keretet adna** (országos fóru-
mok, hírlevél, információáramlási felü-
letek, „az én jó gyakorlatom” program..
stb. biztosításával).
- Mivel sokszereplős rendszert területi
szinten összefogni kezdeményezés és
segítség nélkül nagyon nehéz, így az
országos szint mellett **a program meg-
jeleníthetné területi „hálózati kapcso-
lódási pontjait”** is.

A program a 2014–20-as programban
egy ún. **„hálózati obszervatórium”**-má
nőhetné ki magát, amely **országosan és
területi szinten is összefogná** a Vidékfej-
lesztési program által létrejövő partne-
rségeket, valamint számukra **folyamatos
fórumot, és „életen át tartó tanulási” le-
hetőségeket** biztosítana (a működés során
a szakmai tapasztalatok, jó gyakorlatok
átadásában, az egyes szereplők megismer-
tetésében, általában az információáramlás
biztosításában, a nagyobb léptékű hálóz-
atok kialakításában, a tervezés során pedig
az egymás sajátosságainak, adottságainak
megismerésében, a komparatív előnyökön
alapuló fejlesztések tervezésében).

Természetesen a fenti programokat és
azok megvalósítási módjait a hálózati el-
vek figyelembe vételével, a közösségi ter-

vezés módszertanának alkalmazásával, széles társadalmi bázis bevonásával az első szakosztályi találkozó alkalmával pontosítottuk.

Tapasztalatok, gondolatok az első szakosztályi találkozóról

A Szakosztály vállalt feladataival összhangban elindította programjának megvalósítását, amelynek első, jelentős állomása egy kétnapos szakosztályi találkozó megszervezése volt 2012. március 20–21-én, Lakitelken. Az első találkozó alapvető célja volt, hogy lehetőséget teremtsen a tagjaink közti tapasztalatcserére és a programkereteken belüli konkrét megvalósítások közös tartalmi megfogalmazására, amellyel az operatív működés alapjai is megteremtődnek, továbbá iránymutatásul szolgálnak a szakosztályi társelnökök munkájához is. A találkozót **dr. Eperjesi Tamás** vidékfejlesztési igazgató nyitotta meg, hangsúlyozva a problémákon való felülemelkedés fontosságát, és kiemelve, hogy ma mindannyian olyanok vagyunk itt, akiknek a vidékfejlesztés az életévé vált.

A több mint száz résztvevő moderátorok segítségével (**Ördög László** és **Nemes Gusztáv**), kiscsoportos munkák révén megfogalmazta az **MNVH/szakosztály irányában az elvárásait, amelyek közül néhányat érdemes kiemelni:**

- szakmai bázisként fogja össze a vidék szereplőit,
- építsen és működtessen élő országos és regionális hálózatot,
- biztosítson szakosztályi találkozókat, folyamatosan működő fórumokat,
- őrizze meg hitelességét és nyitottságát az együttműködésre,
- közvetítsen a politika és a szakma között,
- folytasson nemzetközi propagandát a vidéki érdekekért, segítse elő az európai

vidékfejlesztési rendszerbe való bekapcsolódást,

- ismertessen meg jó gyakorlatokat,
- legyen módszertani bázis – átvezetés a 2014-es programozási időszakba, működő rendszer problémáinak feltárása és megoldási javaslatok készítése.

A kölcsönösség jegyében a résztvevő vidéki szereplők is bemutatták, hogy **mit tudnak ebbe az együttműködésbe beletenni**. Például megosztják a helyi tapasztalatokat, véleményeket és a szaktudást, ajánlanak partnerségeket, személyes kapcsolatrendszereket, nemzetközi kapcsolatot, jó gyakorlatokat, vállalnak szervezési kapacitást, önkéntes munkát, koordinációt a hálózatok között, valamint megoldják az információ-továbbítást (pl. honlapok, publikációs felületek biztosításával).

Ezt követően megfogalmaztuk, hogy az elvárások teljesüléséhez a **LEADER szakosztály hogyan tud segítséget nyújtani**: szakmai képzésekkel, iránymutatással, jó gyakorlatokkal, szakmai kiadványokkal, tanácsadással, országos találkozók, tanulmányutak, specifikus képzések rendszeres szervezésével, a partnerségi keretek és fórumok feltételeinek megteremtésével, a belföldi és nemzetközi valós együttműködések ösztönzésével, hálózat menedzsment koordinálásával.

A találkozó műhelymunkáit négy téma köré csoportosítottuk: **Tervezés, Értékelés, Hálózatok, Képzések/Kompetenciafejlesztés**. „A szekcióban a vidékfejlesztési hálózatok szervezésének, működésének előnyeiről, az elmúlt időszak ezzel kapcsolatos problémáiról és az ezekből kivezető útról beszélgettünk. A bevezetőben a NATURAMA Szövetség jelen lévő tagjai (összesen 6-an) beszéltek kötetlenül arról, hogy a hálózati működés, a közös tanulás milyen konkrét gyakorlati előnyökkel, pozitívumokkal jár a munkájuk során. Ezután kötetlen beszélgetés következett a hálózati működés lehetséges formáiról, az eddigi hazai tapaszta-

tokról és nemzetközi példákról.” – hallhattuk **Nemes Gusztávtól**, a **hálózati munkacsoport** vezetőjétől.

Gelencsér Géza és jómagam a következőképpen összegeztük a **tervezés szekciójában** történt közös munkát: „A szekcióban sikerült közösen meghatározni, hogy miért tartjuk fontosnak a tervezést, és hogy annak alapegységét képező fogalmát, a „vidék” szót rendkívül nehéz meghatározni. A résztvevők a jelenlegi helyzethez kapcsolódóan leszögezték, hogy a tervezési szintek nem találkoznak egymással (közpopnti–helyi, max. felülről lefelé), az egyes szinteken megvalósuló tervezések esetében fontos azok egymásra épülése, amelyhez azonban elengedhetetlen minden szinten az egyeztetés. A hatékony tervezési feladatellátástól elvárt jellemzők: projektfejlesztési időszak erősítése, konzultativitás (kötelező egyeztetés a projektgazdával–partnerségek), egymásra épülés–szinergia, több szféra együttműködése, valódi konzorciumi–partnerségi projektek lehetőségének megteremtése, ágazati programok közti összhang biztosítása, hazai források bevonása / pl. előfinanszírozásba/).”

Magócs Krisztina, az **értékelés szekció** koordinátora az alábbi választ adta kérdésünkre: „sikerült érdemben megszerezni a gondolatokat az értékelésről, így az értékelés funkciójáról, módjáról és arról, hogy mit kell vizsgálnunk/értékelniünk a HACs-ok működésében ahhoz, hogy képet kapjunk a működésük hatékonyságáról, eredményességéről és hasznosságáról. Az eredeti célok közül sikerült elérni, hogy felszínre kerüljön az értékelés fontossága a tevékenységek korrekciójához, a külső elfogadáshoz és a belső motiváció erősítéséhez. Szintén felismerésre került, hogy egyaránt szükség van országosan összehasonlítható, objektív elemeken és egységes módszertanon alapuló külső értékelésre és a területi specifikumokat, szubjektív elemeket is tartalmazó értékelésre, beleértve az önértékelést. Egyértelművé vált, hogy a jelenlegi beszámoltatási

rendszer célja és tartalma illetve a LEADER valós eredményeinek és hatásainak (amitől jó egy HACs) mérése és bemutatása között hatalmas szakadék van.”

A **Szabados Zsuzsanna** által vezetett **képzés/kompetenciafejlesztés szekciójában** a beszélgetés fő célja volt összeszedni a tudás-hiányokat, és javaslatokat találni arra, hogy azokat hogyan lehetne pótolni, ráébreszteni a résztvevőket, hogy nemcsak hagyományos képzésben lehet gondolkodni, hanem egész más tanulási formákban is. A résztvevők az alábbi tanulási, kompetenciafejlesztési módszerek alkalmazását tartják a legjobbnak a vidékfejlesztésben, felnőttképzési területen: 1. Tanulmányutak, látó utak szervezése, 2. Tanácsadási tevékenységek szervezettebb kiépítése, fejlesztése, nyílt adatbázis kialakítása, 3. Gyakorlatorientált tréningek szervezése, szakmai napok szervezése, formális képzések (gyakorlati előadókkal), csapatváltalkozó képzés, távoktatás (gyakorlatorientált jegyzetek, e-learning), konferenciák, műhelymunkák szervezése, 4. Együttműködési programok szervezése, gyakorlati bemutatók szervezése, 5. Ösztöndíj program indítása.

Meggyőződésünk, hogy egy program sikeres megvalósítására nincsenek kész receptek, viszont vannak jó ötletek és kezdeményezések. Reméljük, hogy a szakosztályi program megvalósulásának végére a térségi szakemberek tapasztalataiból egy olyan közös tudás halmozódhat fel, amely valamennyi bevont térség, illetve a programban nem résztvevő közösségek számára is iránymutató és használható lesz a jelenlegi és a következő programozási időszakban egyaránt. Szakosztályi programjainkkal és a többi szakosztállyal való szoros együttműködéssel szeretnénk ezt a tanulási folyamatot elindítani és fenntartani.

Falvak a jövő nyomában

Ónodi Gábor

Az elmúlt évben a Belügyminiszter és a Vidékfejlesztési Miniszter újra meghirdette a Magyarországi Falumegújítási Díj 2011. pályázatát, ezúttal az „A jövő nyomában” mottóval.

A mottó és a benyújtandó településfejlesztési tanulmányok tartalmi követelményei az „Európai Falumegújítási Díj 2011” pályázat mottójával és tartalmi követelményeivel azonosak voltak, egyrészt azért, hogy a hazai művek közül a legjobbat indíthassuk az európai pályázaton, másrészt azért, hogy a hazai falufejlesztési tanulmányokat benyújtó községek (1. táblázat, ill. 1. ábra) összevethetők legyenek a nemzetközi mezőnyben szereplő községekkel.

A régiókénti listák a regionális zsűrik által kialakított sorrendben mutatják a pályázatokat benyújtó községek neveit (1. táblázat). A régió-elsők közül Újszilvás kapta meg az országosan legjobb minősítést, elnyerve ezzel a jogot, hogy Magyarországot képviselhesse az európai megmérettetésen.

Kunsziget a hazai mezőnyben alig maradt le Újszilvástól, így a központi bírálóbizottság döntése szerint ugyancsak képviselheti Magyarországot az európai mezőnyben.

A pályázat lebonyolításához idén első ízben a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat (MNVH) is csatlakozott, régiókként 1-1 millió Ft összeggel. Az összeget az elkészült,

1. táblázat

A 2011-ben pályaműveket benyújtó községek régiós bontásban

Régió	Település
Nyugat-Dunántúl	Kunsziget, Rábapatona, Bajánsenye, Surd
Közép-Dunántúl	Bakonyszombathely, Megyer, Vereb, Iszkaszentgyörgy
Dél-Dunántúl	Bicsérd, Csikóstóttós, Paloznak, Csányoszró, Orfű
Pest megye	Újszilvás (országos első), Budajenő
Észak-Magyarország	Komlóska, Gyöngyössolymos
Dél-Alföld	Kunszállás, Petőfiszállás, Biharugra, Kétegyháza, Fábíansebestyén

Megjegyzés: Sajnálatos, de az Észak-Alföldi Régióból egy pályamű sem érkezett.

megfelelő színvonalú falufejlesztési tanulmányok megvásárlására lehetett fordítani.

A Falumegújítási Díj megszerzéséhez készítenő tanulmányok céljai, tartalma

A Falumegújítási Díjat itthon és külföldön meghirdetők célja, hogy fórumot teremtsen azoknak a települési közössé-

geknek, amelyek kimagasló és példászerű színvonalon végzik jövőbe mutató fejlesztési munkájukat. A kiírók a kiváló egyedi példák bemutatásával és elismerésével ösztönözni kívánják a nyilvánosság elé még nem került falusi településeket, kistérségi társulásokat, hogy

- a helyben élőkkel közösen fogalmazzák meg elképzeléseiket a saját közös jövő-

jükre vonatkozóan, és ne arra várjanak, hogy majd azt valaki más meghatározza, vagy éppen majd csak alakul valahogy...

- a közösen megfogalmazott céljaik megvalósítására tudatosan tervezzék és szervezzék meg a tennivalóikat,

- minél nagyobb mértékben mozgósítsák saját belső lehetőségeiket, erőforrásaikat, azért, hogy a jövőjük érdekében szükséges tennivalókat önállóan el tudják végezni,

- mozgósítsák külső kapcsolatrendszerüket is, hogy a feltétlenül szükséges külső szellemi és anyagi forrásokhoz hozzá tudjanak jutni, a valóságos, maguk által meghatározott szükségleteiknek megfelelően.

A Falumegújítási Díj elnyeréséért elkészítenő tanulmányokat a pályázati kiírásban közzétett tematikus vázlat szerint kell összeállítani, bemutatva a fent leírt feladatok megvalósításának módját, az elért sikereket.

1. ábra

A beérkezett hazai pályaművek országos eloszlása

2. ábra

Az „Európai Falumegújítási Díj 2011” pályázatra pályaműveket benyújtó települések területi eloszlása

A kiírók helyi, konkrét válaszokat keresnek a városiakban és falusiakban egyaránt felmerülő alábbi kérdésekre:

- Hogyan is kell értelmeznünk a 21. század elején a különböző történelmi utakat bejárt vidéki településeink mai jellegzetességeit?
- A mára kialakult helyzet értékörző fejlesztése hogyan lehet fenntartható?
- Milyen a „távoli központ” és a „lokális helyszín” közötti arányos, reális és méltányos feladatmegosztás legjobb megoldása?
- Hogyan lehet olyan közösségeket teremteni, amelyek kellő felkészültséggel és felelősséggel képesek intézni saját ügyeiket (jelenüket, jövőjüket, életüket), akár térségi együttműködési keretek között is?
- Az autonómia lehetőségei szellemi-kulturális téren, valamint a helyi erőforrások használata terén miképp vethetők fel?

Az Irányelvek az európai falvak és vidéki térségek fenntartható fejlődéséért c. dokumentumban foglaltak ezeknek a kérdéseknek a megválaszolásához kínálnak általános iránymutatást (Településfejlesztési Füzetek, Különszám, BM 2011).

A benyújtott pályaművek tanulságai

A benyújtott pályaművek mindegyike értékes és színvonalas képet rajzolt a falu-fejlesztés lényegi mozzanatairól. Minden település közössége más természetföldrajzi, társadalmi-gazdasági adottságok között, eltérő időzítéssel kezdte el tudatos fejlesztő munkáját, és ennek eredményei is nagyon sok tényezőtől függően váltak valósággá.

A következőkben a 2011-ben benyújtott régió-győztes tanulmányok legérdekesebb markáns jellemzőit kívánjuk röviden bemutatni.

Újszilvás

A Pest megye délkeleti határán elhelyezkedő alföldi település arra kínál kiemelkedő minőségű mintát, hogy egy település közössége miképpen tud a **helyi szellemi és anyagi (termőföld, felszín alatti vízkészletek) erőforrásaira alapozva** a lakosság, a vállalkozók és civil szervezetek számára egyaránt megnyugtató, fejlődési lehetőségeket is biztosító körülményeket teremteni.

Települési adatok. Lakosságszám: 2773 fő. A 18 év alattiak az összlakosság 20%-át adják. A 18 és 60 év közöttiek részesedése 60%, míg a 60 év fölöttiek aránya szintén 20%.

A falumegújítási tevékenység kezdete: 2002.

A településen összesen 162 vállalkozás működik (2011-es adat), elsősorban mezőgazdasági (52) illetve ipari (39) jellegűek, ezt követi a kereskedelem, kézműipar (28). A nyilvántartott munkanélküliek száma 169 fő, a nők foglalkoztatottsági rátája 63%. A községből 86-an ingáznak napi szinten a 80 km-re levő Budapestre, továbbá Ceglédre (20 km), Nagykátára (30 km), valamint Tápíószelére (15 km). A településre naponta beingázók száma 35.

Jelentős eredmények. A község helyben előállított Hungarikumokkal büszkélkedhet:

- a Bolyhos és Fia Bt. Pálinkafőzdéjében készített Bolyhos ágyas pálinka különlegességei
- a Szilvánhús Kft. feldolgozott hústermékei,
- a Bertók Méhészet méztermékei.

Ezek a termékek 2010-ben Kiváló Magyar Élelmiszer címet kaptak. Továbbá az Aranykemenca pékség gyártja a község péktermékeit, helyben megtermelt gabona felhasználásával, amely – termékeinek minőségi színvonala miatt is – a kistérség legdinamikusabban fejlődő péksége.

3. ábra

Ágyaspálinka Fesztivál Újszilváson

- Kiépült a kommunális vízellátást a geotermikus energetikai rendszerrel kombináló közműrendszer, amellyel az önkormányzati intézmények 80%-ának alternatív fűtése is megoldódott, valamint
- Megvalósult egy napkövető technológiájú naperőmű, amelynek kapacitása a község kommunális villamosenergia igényét fedezni képes.

Kunsziget

A Győr közelében elhelyezkedő község arra kínál érdekes mintát, hogy egy viszonylag kicsi település hogyan tudja a közeli **urbánus centrum kínálta lehetőségeket** azokkal a „falusias” erényeivel kihasználni, amelyekkel szabadon rendelkezhet. Saját lakosságának foglalkoztatási igényét jóval meghaladó számú munka-

helyet teremtett, vonzó lakó- és rekreációs környezettel.

Települési adatok. Lakosságszám: 1218 fő. A 18 év alattiak az összlakosság 18%-át adják. A 18 és 60 év közöttiek részesedése 62 és fél%, míg a 60 év fölöttiek aránya 19 és fél%.

A falumegújítási tevékenység kezdete: 1990.

Kunszigeten 1990-ben 17 vállalkozás működött, ennek több mint fele (9) a szolgáltatáshoz kapcsolódott. 2011-ben már 133 vállalkozást regisztráltak, s a szolgáltatási szektor részaránya tovább növekedett (78). Ettől elmarad az ipari (27) illetve a kereskedelmi, kézműipari (22) vállalkozások száma. Mezőgazdasággal összesen 6 vállalkozás foglalkozik. A nyilvántartott munkanélküliek aránya mindössze 0,5%, a nők foglalkoztatottsági rátája 96 %. 1990-ben jelentős számú elingázó lakott a

településen (390 fő), 2011-re már jelentősen csökkent a településről elingázók száma (68 fő). Az ingázás forrásterületei Győr (25 km), illetve Mosonmagyaróvár (20 km) és térségeik. A Kunszigetre beingázók tekintetében még nagyobb a változás: 1990-ben 12 fő járt naponta a községbe dolgozni, míg 2011-ben az időközben létesült ipari üzemeknek, a rugalmas munkakezdesnek és a kulturált környezetnek köszönhetően ez a szám elérte az 1000 főt.

Jelentős eredmények. 1993-ban a lakosság a képviselő testület kérésére „**aranykoronát**” ajándékozott a települési önkormányzatnak, amelyet ajándékozási szerződés formájában vett át a község. Az önkormányzat az így tulajdonába került jogokat egy ipari üzem beruházójának adta el, így „visszaforgatta az ajándékozók szándéka szerint a falunak”. A földkiadó bizottság kiadta a területet, a rendezési tervben meghatározott helyen ipari üzem valósult meg, amely 2011-ben már 1000 főt foglalkoztatott.

A vállalkozóval kialakított jó kapcsolat, a település fejlett infrastrukturális ellátottsága, az önkormányzat és a lakosság segítőkészsége újabb beruházót vonzott, amely 2011-ben már 250 főt foglalkoztatott.

A fenntarthatóságot biztosítja a közös-

4. ábra

Az iskola közelében felújított kézműves központ

ségi akarat, a komplexitás, a különböző életkorú, képzettségű emberek közös tevékenysége, a változásokra való folyamatos reflexió, a jövő elvárásainak teljesítése.

Fiatalok életútjának segítése (távlatosság gondolata).

- Ifjúsági Érdekegyeztető Fórum
- Nyelvtanfolyam önkormányzati támogatással
- Informatikai képzés (önkormányzati támogatással)
- Ösztöndíj rendszerrel diploma szerzés támogatása
- Helyi vállalkozások–fiatalság kapcsolata – munkahely-képzés-gyakorlat.
- Első lakáshoz való jutás támogatása (vissza nem térítendő támogatás)
- Gyermekvállalás támogatása

Megyer

A Veszprém megyei dombok között, a Marcal völgyben egy falu újjászületik. Túl van a krízisen, aki akart, elment. A jelenlegi lakosok fele Budakesziről való, egy baráti társaság tagjai. **Mi történik egy olyan faluval, amelynek házai mégsem akarnak a földdel egyenlővé válni?**

Települési adatok. Az 52 fős lakosú településen a bejelentett lakók közül 28 fő az, aki az év 365 napján itt él, 7 aki munkája miatt a főváros környékére települt ideiglenesen, 3 fő iskolai tanulmányai miatt tartózkodik másik településen, 14 fő tartózkodási címe pedig más településen van bejelentve. A 20 év alattiak az összlakosság 7%-át adják. A 20 és 60 év közöttiek részesedése 80%, míg a 60 év fölöttiek aránya 13%. Megyer 15 év feletti lakosainak háromnegyede elvégezte az általános iskola 8. osztályát, ugyanakkor a 18 év feletti lakosok csupán 6,1 %-a rendelkezik középfokú érettségivel. A községbe újonnan betelepült lakosok többsége azonban felsőfokú végzettséggel rendelkezik. 2006-ban meg-

5. ábra

Megyer, vendégszoba, hangulatos berendezéssel

indult a külső, főleg Budakesziről történő betelepedés, ami esélyt nyújt a falu helyzetének javítására. A legközelebbi város a 12 km-re található Sümeg.

A falumegújítási tevékenység kezdete: 2006.

Megyeren 2006-ban mindössze két vállalkozás (egy kereskedelmi ill. egy ipari) működött. 2011-ben már 10 vállalkozást tartottak nyilván 3-3 mezőgazdasági és szolgáltatói jellegű, míg az ipari illetőleg a kereskedelmi szektorhoz tartozó vállalkozások száma 2-2.

Jelentős eredmények:

- 2009 óta hat 4 napraforgós vendégház került kialakításra, 38 ágygal, továbbá egy 20 lóférőhelyes lovarda, valamint a megújult létesítményekkel működő község IKSZT-je. Magánérőből 2 3 napraforgós panzió készül el a jövőben. Ezek a beruházások 7 családnak adnak lehetőséget a biztosabb megélhetéshez. A vendégéjszakák száma 2011-ben 4500 volt. A kistérségben csak a sümegi Hotel Kapitány produkált ennél magasabb számot.
- Fontos teljesítmény volt, hogy a sikerek mozgósították az ottmaradt helyi lakos-

ságot is, létrejött egy társadalmi tőke, amely a település kulturális örökségének megbecsülésén alapul.

Komlóska

A zempléni dombok közti falu tiszta és háborítatlan környezetére építő **helyi munkahelyteremtéssel, és kiterjedt hálózati együttműködési programokkal** vonja be a helybélieket és távolabbi partnereit a fejlesztés folyamataiba, amelyek alapja, hogy a települési önkormányzat folyamatosan megvásárolja az eladásra kínált földterületeket.

Települési adatok. Lakosságszám: 329 fő. A 20 év alattiak az összlakosság 19%-át adják. A 20 és 60 év közöttiek részesesedése 53%, míg a 60 év fölöttiek aránya 28%.

A falumegújítási tevékenység kezdete: 2004.

Komlósokán 2004-ben 20 mezőgazdasági, 17 ipari, valamint 3 kereskedelmi vállalkozás működött. 2011-ben már összesen 146 vállalkozást regisztráltak. A vállalkozások tekintetében továbbra is a mezőgazdasági és az ipari szektor vezet (40, ill. 35), de ettől alig

marad el a szolgáltatás és a kereskedelem (31, ill. 30). A helyi vállalkozások mintegy 1000 embernek adnak munkát*. 2004-ben még 50 munkanélkülit tartottak nyilván, ma már nincsen munkanélküli a településen! 2004-ben a nők foglalkoztatottsági rátája 40%-os volt, 2011-ben ez az érték már 100%. Szembetűnő az ingázás alakulásának változása is. 2004-ben 30-an ingáztak el Komlósikáról, Az elingázás mára a felére csökkent (15), mert a környéken magas a munkanélküliség. Az elingázás a 10 km-re lévő Sárospatakra és a 8 km-re fekvő Tolcsvára történik. 2004-hez képest jelentősen megnövekedett a beingázók száma (2-ről 15-re), mert több munkahely van Komlósikán, mint amennyi a munkát keresők száma.

Jelentős eredmények, tervek:

- A rendszerváltozás új lehetőséget biztosított Komlósika részére, végre saját vezetése és gazdálkodása lett a községnek. Elindultak azok az új infrastrukturális fejlesztések (víz, szennyvíz, szemétszállítás), amik eddig elmaradtak. Létrehozták intézményrendszerüket – óvoda, bölcsőde, iskola –, amely a helyben maradás feltételét biztosítja.

6. ábra

Komlósika várja partnereit

- A kedvező adózási feltételek miatt mára több mint 100 vállalkozás választotta Komlósikát székhelyül vagy telephelyül, amelyeknek csak szűkös keretek között tud helyet biztosítani, ezért fontos, hogy a bővülő létszámnak teret (telkeket) tudjanak adni.
- A település fejlődésének egyetlen lehetősége, ha visszatér az ősi gyökerekhez. Létfenntartású, hogy a korábbi közlekedési útvonalát helyreállítsa és a települést a kornak megfelelő színvonalú úttal kösse össze Sárospatakkaal.
- Az útépités eredménye lesz, hogy korábban nem megközelíthető ingatlanok hasznosíthatóvá válnak. A telkek nagy része a fiatalok itt tartását szolgálja. Egy másik telekcsoporton egy „Kormányzati Falu” kialakítása a cél, hogy a döntéshozókat közelebb hozza a magyar vidékhez.
- Az öko-ipari park létesítésének célja, hogy Komlósikán és térségében uralkodó rendkívül magas munkanélküliséget csökkentse. Komlósika az öfenntartó ökofalu program megvalósításának útján halad, amelyhez több kísérleti mintaprogramot is megvalósít kormányzati támogatással.

Kunszállítás

A kiskunági falu töretlenül fejlődik. Tudatosan épít hagyományaira, helyi adottságaira, figyelmesen reagál a környéken zajló folyamatokra **és időben lép, ha mutatkozik kihasználható lehetőség.**

Települési adatok. Lakosságyszám: 1707. A 18 év alattiak az összlakosság 20%-át adják. A 20 és 60 év közöttiek részesesedése 60%, míg a 60 év fölöttiek aránya szintén 20%.

A falumegújítási tevékenység kezdete: 2005.

* Kiemelkedő a községbe bejelentett szállítmányozó vállalkozások magas száma, amelyek a gépjárműveik után befizetett súlyadóval jelentős bevételekhez juttatják a települést.

2010 elején a belföldi vándorlási különbözet pozitív volt, ez a teljes lakosságszámra vonatkoztatva 10 főnyi vándorlási nyereséget jelentett az adott évben. A pozitív mérleget az indokolja, hogy a környező településeken kevés a munkalehetőség, így Kunszállás fejlődése, a vállalkozások számának növekedése megoldást jelent a vonzáskörzet lakói számára is. Kunszálláson összesen 135 vállalkozás működik (2011), köztük a mezőgazdasági szektor részaránya dominál (74), ezt követi a szolgáltatás (37) illetve a kereskedelem és az ipari szektor (13, ill. 11). A község munkahelyeinek száma 450, itt is a mezőgazdaság aránya a legnagyobb (200), ezt követi az ipar (150), végül a kereskedelem és a szolgáltatás (50-50). A munkanélküliek száma 78 fő, a nők foglalkoztatottsági rátája 60%.

Kunszállás Kecskemét és Kiskunfélegyháza között – az M5-ös autópálya szomszédságában – fekszik, előbbtől 20 km, utóbbtól 12 km távolságra, a tömegközlekedés jónak mondható, a település autóbusszal és vasúton mindkét település irányából megközelíthető.

A lakosság a helyben nem elérhető hivatali ügyintézés miatt elsősorban Kiskunfélegyházára jár át, azok pedig, akik nem

a helyi mezőgazdaságban, vállalkozásokban vagy a feldolgozóiparban (Júlia Malom) dolgoznak, egyenlő arányban járnak át munkavállalási céllal Kecskemétre és Kiskunfélegyházára. Közel hasonló arány mondható el a középiskolásokról is, akik e két település iskoláit látogatják. 14 éves korig a gyermekek helyben maradnak, hiszen a helyi bölcsődében, óvodában és általános iskolában magas színvonalú nevelésben és oktatásban részesülnek.

Jelentős eredmények, tervek:

- A 2005–2006-os években sikerült a helyi általános iskola, a kultúrház kibővítésének, felújításának, illetve egy egészségház kialakításának uniós pályázatokból történő elvégzése.

- Az Önkormányzat számára 2008-ban LEADER-forrásból lehetősége nyílt közösségi- és közterületeinek megújítására.

- Tanulságos, hogy a helyi termékek piacra jutását a szomszédos, nagy forgalmú Kiskunfélegyháza piacán biztosítják, ami lényegesen hatékonyabb és eredményesebb, mintha a helyi, sokkal kisebb forgalmú piacon próbálnák meg ugyanezt.

Csikóstóttós

A község az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott település, amely **közösségének tenni akarását épp a válsághelyzet nyomása élesztette fel, és hitette el velük, hogy másként is lehet....**

Települési adatok. Lakosságszám: 891 fő. A 18 év alattiak az összlakosság 18%-át adják. A 20 és 60 év közöttiek részesesedése 60%, míg a 60 év fölöttiek aránya 22%.

A falumegújítási tevékenység kezdte: 2000.

Csikóstóttóson 2000-ben 25 vállalkozás működött, amelyből 10 a kereskedelmi, kézműipari szektorból került ki. 2011-ben már 39 vállalkozást regisztráltak, ebből

7. ábra

Kunszállásiak standja a fővárosi lovasversenyen

8. ábra

Az új kilátó Csikóstóttősön

17 szolgáltatói jellegű. Érdekes, hogy a kereskedelem, kézműipar területén már csupán 4 helyi vállalkozás működik. 10 vállalkozás mezőgazdasági, 5 pedig ipari jellegű. A település munkahelyeinek száma 351, alig nőtt 2000-hez képest (342). A községben a gazdaságilag aktív népesség számához viszonyítva 19,5% a regisztrált munkanélküliek aránya (2010), ez az érték magasabb mint a Dombóvári kistérség átlaga (18,7, összehasonlításként Tolna megye: 13,2, országos átlag: 12,4).

A lakosság 60 %-a ingázik, akik első sorban hivatásforgalmi céllal hagyják el a települést nap, mint nap: a felső tagozatos diákok a Kaposszekcsői Általános Iskolába, a középiskolások a dombóvári közép fokú oktatási intézményekbe, a felnőtt dolgozók munkahelyeikre (Kaposszekcsői Mg. Zrt. telephelyei, a Dombóvári Ipari Park vállalkozásai, Dombóvár munkahelyei) indulnak. Továbbá számos közszolgáltatás, ügyintézés, hiányzó helyi kereskedelmi és banki szolgáltatás miatt indulnak a csikóstóttósiak Kaposszekcsőre és Dombóvárra (okmányirodai, építésügyi, munkaügyi, szociális, egészségügyi ügyintézés).

Jelentős eredmények:

- 2002-től sikeresen működik a Csikóstóttósi Kistérségi Teleház.

- A település közművelődési centruma, a Községi Ház, 2004. április 1-én ünnepélyes keretek közt került átadásra.
- 2004-ben sikeresen pályázott az önkormányzat az MVH SAPARD pályázati felhívására, ahol a „Csikóstóttós településközpontjának fejlesztése” című projektje támogatást nyert.
- „...mert a kultúra utakat nyit és összekapcsol.” Ezen gondolat mentén nyújtották be pályázatukat 2005-ben, a KÖZKINCS Alapra, ahol támogatást kértek Pajtaszínház építéséhez.
- 2008-ban alakították ki önkéntesekkel, az Összefogás Parkot, 2010-ben folytathatták zöldterület növelő fejlesztéseiket az Öko Park megépítésével.
- 2011. tavaszán nagy álmuk vált valóra: megépült a szennyvízcsatorna-hálózatuk, 362 ingatlannál történt meg a házi bekötés.

„Hosszú évek kemény munkája után azt gondoljuk, hogy megteremtettük egy élhető falu alapjait.”

Összefoglalás

Európa szerte kérdés, hogy valójában mi is a „falu”-nak, mint településformának a jelentősége, mi adja meg mai urbanizálódó körülményeink között is a létjogosultságát. A bemutatott példák annak a meghatározásnak az igazát bizonyítják, amely szerint a falu lényegi értékét az átlátható, a közjóért végzett munka számára lelkesítő, hatékony kereteket kínáló **közösségek** jelentik, hazai körülményeink között is.

Felhasznált források

Kunsziget, Megyer, Csikóstóttós, Újszilvás, Komlóska, Kunszállás községek által megszerkesztett településfejlesztési tanulmányok (2011)

Vidék – Fejlesztés – Politika

Könyvismertetés Kovács Teréz: *Vidékfejlesztési politika c. szakkönyvéről* (Dialog Campus Budapest – Pécs 2012.)

Csatári Bálint

Talán nem véletlen, hogy a negyedszázadot csak éppen túlélte, egyetlen *nem budapesti* (vidéki) székhellyel működő akadémiai társadalomkutató műhelyek hálózatát alkotó módon összefogó MTA Regionális Kutatások Központjának két professzor kutatója is szinte hasonló címen adott ki új könyvet. Győri műhelyből „*A regionális politika*”¹, a pécsi intézetből „*A vidékfejlesztési politika*” címmel jelentek meg komoly szakmai tartalmú, az elmúlt két évtized témáikhoz kapcsolódó nemzetközi és hazai tudományos eredményeit is szintetizálni szándékozó, igényes kötetek.

Az 1989–90-es gazdasági-politikai rendszerváltozás után keletkező és az új berendezkedés nyomán igen nagy számban felépülő honi területi problémák megoldásait illetően hazánk nem mondható sikeresnek. A területi különbségek nőttek. A város-vidék kapcsolatok szétestek. A mezőgazdaság és a korábban vidékre települt ipar eltartó képessége minden elképzelhető várakozást felülmúlóan csökkent. Gazdasági és pénzügyi válságok sorozata sújtotta/sújtja az országot. Így visszagondolva

talán az sem meglepő, hogy a terület- és a vidékfejlesztés, valamint a hozzájuk kötődő tudományos, szakmai és politikai tevékenységek – mint annak e bemutatott könyv is számos példáját felhossa – nem tudtak összhangot teremteni, s alig-alig értek el valódi, tartós sikereket.

Kovács Teréz könyvében a vidéki és mezőgazdálkodó társadalmunk jövőjéért felelősséget érző szociológus kutatóként és egyetemi oktatóként szinte a patikamérleg pontosságával igyekszik áttekinteni, helyre tenni és logikus rendben egymás után leírni a vidék ma fellelhető nemzetközi és hazai szakirodalmának legfontosabb eredményeit, e sajátos tér gazdasági és társadalmi folyamatait, majd végül a lehetséges fejlesztéspolitikai beavatkozások európai módszereit.

E könyv – s ez fontos tény – már a második, átdolgozott kiadás. Az első 2003-ban jelent meg. S mint a szerző az egyes átdolgozott fejezeteknél a példásan hivatkozott irodalmak megjelenési évszámaiból is rendre „visszakövetkeztet”, valóban számos változás következett be a csaknem

¹ Rechnitzer János – Smahó Melinda: Regionális politika, Akadémiai kiadó, Bp. 2012.

egy évtized alatt. Lezárultak vidékfejlesztési politikánk ma már gyakran csak nosztalgiaiával emlegetett ún. előcsatlakozási (SAPARD) programjai. Beléptünk az Európai Unióba. Elkezdődött, majd nagy vidéki változásokat eredményezve folytatódott a mezőgazdasági tevékenységek különböző uniós támogatásainak fokozatos bevezetése. Egyre nagyobb szerepet kapott például a fenntarthatóság és az ún. agrár-környezetvédelem. Megszerveződtek az első majd a második tervezési és támogatási terminushoz kapcsolódóan a falusi-kisvárosi LEADER közösségek. Elfogadták és több-kevesebb sikerrel bevezetésre, ill. alkalmazásra került az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program. Különös módon „LEADER ország” lettünk. Megalakult a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat. Voltak nagyhatású gazdatüntetések és néha útelzárások is vidéken.

E sok-sok jelentős és nem ritkán ellentmondásos vidéki változást is eredményező esemény szinte sodorta a vidéket, a falvakat és a kisvárosokat, azok társadalmát vagy, ahogy szintén nagyon precízen fogalmaz a könyv szerzője: „a vidékfejlesztési politikát”. Sőt, a fentebb sorolt markáns magyar vidéki változások mindegyikét igényes, elemző-értékelő formában mutatja be Kovács Teréz, aki egyúttal a vidékről szóló tanulmányokban igen gyakran idézett kötetek formájában is testet öltő pécsi falukonferenciák fő szakmai tudományos szervezője is.

A globalizáció kérlelhetetlen erővel a mi vidékeinkre is ható erőteljes térfolyamatait a magyar vidékpolitika csak kis részben tudta ellensúlyozni. Mert megkésett fejlődésünkben és félperiférikus helyzetünkben ez nyilvánvalóan következik. Mégis igaza van Kovács Teréznek, amikor az átdolgozott második kiadás előszavában azt írja: „megindult a magyar vidékfejlesztési rendszer 'európaizálási kísérlete’”. S ehhez

pontos fogalmi meghatározásokra, sokak által ismert, elismert, sőt befogadott, közös tudáskészletre, nagyszámú – e könyvet megtanulni és a benne foglalt ismereteket alkalmazni képes – vidékfejlesztőre lenne szükség Magyarországon.

Vegyük sorra előbb az egyetemi tankönyvnek is készült szakkönyv általános értékeit! Az első a szakmai igényesség és a sokoldalúság. A szociológus szerző pontosan tudja és rögzíti is, hogy csak a vidékkel foglalkozó számos szaktudomány közös – megfelelően szintetizált – eredményei lehetnek alkalmasak arra, hogy jó alapot biztosítsanak a vidékfejlesztés-politikai döntésekhez. Titkon biztosan a szerző is azt reméli, amit a könyvét ismertető recenzor: hogy a „vidékfejlesztési politika”, illetve azon belül a „politika” nem lehet mindenható. Csak része, igaz fontos része a vidékfejlesztésnek. Azoknak a tudatos területi-társadalmi beavatkozásoknak, amelyek jól megalapozott szakmai-, tudományos- és tervezési cselekmények együttes hatásával segíthetnek a vidéki gazdáknak, a falusi-kisvárosi települési és civil közösségeknek, hogy rátaláljanak a saját kultúrájuk és identitásuk által is meghatározott fenntartható fejlődési-felzárkózási pályára.

A második nagy értéke e könyvnek példás szakirodalmi megalapozottsága és a hozzá kötődő, kifogástalan minőségű hivatkozási rendszer. Az irodalomjegyzék mellett névmutató is található, amelyik 236 (!) szerző adatait közli, úgy, ahogy „a nagy könyvben is meg van írva”. Azaz valamennyi hivatkozott szerző neve után az is fel van tüntetve, hogy gondolatai mely oldalakon kerülnek elő, segítve a könyv alkotójának vidéktudományos szintézis-kísérletét. Ha valaki ma meg szeretné tudni, hogy kis hazánkban ki, s milyen témakörökben foglalkozik vidéktudományokkal – a hagyományos agrár-közgazdaságtantól a kistérség-fejlesztésen át a falusi társadalom

súlyos problémáig –, elég elővenni Kovács Teréznek ezt a könyvét. Erdei Ferenctől Andorka Rudolfon és Romány Pálon át Kovách Imréig mindenkit ott talál az irodalom- és névjegyzékben. Sűrűn szerepel természetesen *A Falu* c. folyóiratunk is a források között, jelezve, hogy az elmúlt két évtized komplex szemléletű vidéki változásainak egyik legautentikusabb forrása ez a periodika.

A harmadik nagy értéke a könyvnek a tankönyv jellegéből is adódó sokoldalúság. A szükséges mértékű fogalmi és történeti áttekintések után logikusan egymásra épülő fejezetekben olvashatunk e különleges és kitüntetett térré, a vidékre irányuló politika alapvető kérdéseiről, az európai közösségi politikák (például a regionális politika) kialakulásának fontosabb állomásairól, arról, hogy mikor, miért és milyen támogatási rendszerek, programok hatották át az összeurópai vidékfejlesztési politikát.

A két fő és nyolc alfejezetre tagolódó, arányos szerkezetű könyv ebből az utóbbiból, tehát az európai mezőgazdasági és vidékfejlesztési tervi és támogatási mechanizmusokból kísérel meg „levezetni” a poszt-szocialista országoknak, így hazánknak is azokat az tervdokumentumait, amelyek – igen tekintélyes támogatási és fejlesztési források bevetésével – még napjainkban is meghatározó jelentőséggel bírnak.

Talán ezen fejezetek végén támad némi hiányérzete az olvasónak, bár vélhetően ez sem a szerző hibája, mint inkább a mából kiinduló vidéktervezési és fejlesztési távlatok bizonytalanságáé. Igaz, hogy azóta, tehát a bemutatott szakkönyv megjelenése óta az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program helyére az ún. Darányi terv lépett, ami egy 2020-ig szóló Magyar Nemzeti Vidékstratégia konkrét és a közeljövőben elindítandó programjait tartalmaz-

za. Ezeknek azonban bizonyos részeiből hiányoznak a tankönyvben igen jól, több irányból alaposan és módszeresen körüljárt komplex, integrált vidékfejlesztési politikai alapok.

A szerzőnek a kötet végén bemutatott „*a mezőgazdasághoz kapcsolódó, ill. a mezőgazdasági tevékenységeken kívüli vidékfejlesztési forgatókönyvek*” nagyon reális és érdekes, vitára ingerlő megállapítások sorát tartalmazzák.

Az utolsó oldalakon a szociológus professzor szerző, Kovács Teréz felelős mondatai a vidéken élők szociális elesettségről, a szegénységről, a társadalmon egyre inkább kívül rekedő vidéki cigányság problémáiról azt jelzik, hogy hallatlanul nagy szükségünk van okos és sikeres vidékfejlesztési politikára. Ehhez viszont, mint már ezen írás elején is jeleztem, sokaknak hasonlóan kellene arról gondolkodnia. E könyv ehhez kétségtelenül jó alapot biztosíthat. Az már nem a szerzőn, vagy a vidéket más irányokban szintén kutató recenzoron múlik, hogy ez bekövetkezhet-e a közeljövőben.

Pedig nagyon nagy szükség lenne rá. Mert a 2014-től induló új európai vidékfejlesztési irányok és ajánlások sokkal markánsabban helyezik előtérbe a „vidéket”, mint fontos, önálló fejlesztési igényekkel leírható, a LEADER típusú közösségeket tovább építő teret. S ennek a feltehetően a mainál sokkal „hajlékonyabb” vidékfejlesztési politikának a regionális és kohéziós politikával lényegesen erőteljesebb tervezési és finanszírozási együttműködést kell felmutatnia a remélt támogatások elnyeréséhez, mint manapság. A többszatornás és a területre (a sajátosan meghatározható vidéki terekre) szabott fejlesztés kerül majd előtérbe. Kovács Teréz könyve azért is fontos, mert az elmúlt két évtized általa e könyvben „levezetett” és nagy műgonddal leírt vidékfejlesztési alapjaira lehet(ne) majd okosan ráépíteni a

következő egy-két évtized honi vidékpolitikáját.

A könyv ehhez igényesen – például a legfontosabb fogalmak és vidékproblémák kurzív kiemelésével – járul hozzá. A befogadó közegtől az egyetemi és főiskolai hallgatóktól, a vidéken a vidékért dolgozó szakemberektől, értelmiségiektől, kutatóktól, tervezőktől, fejlesztőktől és persze a politikusoktól függ, hogy ez a hozzájárulás mennyire lesz hatásos és eredményes.

Nemrég az Alföld első világháború utáni erdősítéséért, majd e sajátos magyar vidék problémáit is átlátva az egész régió felemelkedéséért küzdő író, alkotó, közéleti ember, Kaán Károly műveit igyekeztem áttekinteni. Munkáiban számos olyan re-

ális fejlesztési ötlet, részben végiggondolt felvetés van, ami száz éve vár megoldásra. Ugyanakkor több dolgozata legelején azt írja: „a felelős kutatónak, az ország jövőjéért dolgozó, alkotó embernek akkor is kötelessége a legjobb tudása szerint elvégezni a munkát, ha annak politikai támogatására vagy gyors gyakorlati alkalmazására nem számíthat”.

Kovács Teréz megítélésem szerint tekintélyes részt elvégzett ebből a munkából. Javaslom, hogy olvassuk sokan a munkáját. Majd gondolkodjunk róla! Mert csak akkor reménykedhetünk együtt, vidékiek és nem vidékiek, hogy hamarabb kap támogatást az a terület, amelynek megújulása az ország jövőjének is egyik nagyon fontos záloga.

Fenntarthatóság alulnézetben – A fenntartható kistérség modellje

Dr. Dinya László
Károly Róbert Főiskola - Gyöngyös

A tanulmányban felvázoljuk a fenntartható kistérség megvalósításának egy lehetséges modelljét, amelynek kiindulópontja, hogy a komplex, összefüggő rendszerben megjelenő globális kihívásokra ugyancsak komplex módon megfogalmazott lokális válaszok szükségesek. A modell öt fő pillére a fenntartható helyi társadalom, a helyi gazdaság, a fenntartható infrastruktúra, a közszolgáltatások fenntartható rendszere és a fenntartható természeti környezet. Mindegyik pillérhez négy-négy részterület tartozik, amelyeken egymással összehangolt fejlesztési programokra van szükség egy kistérség fenntarthatóságának biztosítása érdekében. A megvalósítás a helyi és központi erőforrások összekapcsolt mobilizálását és hosszú távon megtervezett, levezényelt lépéssor végrehajtását feltételezi. A modell stratégiai alkalmazását célzó fókuszcsoportos tesztelés a helyi „elit” bevonásával két kistérségben megtörtént, ennek fontosabb eredményeit, következtetéseit mutatjuk be.

Szemléletváltás a közösségi szintű uniós fejlesztéspolitikában – a LEADER program szemszögéből

Finta István

A 2014–2020-ra vonatkozó uniós jogszabálytervezet számos olyan elemet tartalmaz, amely eltér az előző programozási időszakok tervezési, végrehajtási gyakorlatától. Egyes eltérések jelentősek és ezért azonnali és érdemi beavatkozást igényelhetnek a tagállamoktól. Más esetben elegendő lehet az eddig alkalmazott módszerek finomhangolása. Mindezek felismerése, az egyes kérdések súlyának megfelelő válaszok kellő időben történő kialakítása, alapvetően befolyásolja a következő programozási időszakra történő felkészülés sikerességét. A tanulmány ebből a szempontból közelíti meg a kérdéseket, kihívásokat és mind a közösségi, mind pedig a tagállami (magyar) döntéshozók számára igyekszik hasznosítható javaslatokat megfogalmazni.

Sustainability viewed from below – A model of the sustainable micro-region

Dr. László Dinya
Károly Róbert University College -Gyöngyös

We outline a potential model of implementing the sustainable micro-region in our study. Our starting point was the idea that there are global challenges in a complex interrelated system and we have to give similar complex local answers to them too. Our model has five pillars namely the sustainable local society, the local economy, the sustainable infrastructure, the sustainable network of public services and the sustainable natural environment. Every pillar has four subtopics on which there are necessary coordinated development programs to ensure the sustainability of a given micro-region. The implementing needs connected mobilization of local and central sources and implementing a planned and regulated long-term action program. We have investigated the strategic application of the model based on focus group testing involving the local “elite” in two micro-regions in Hungary and we demonstrate the most important results and consequences of it.

Changing approach to community-level EU development policy - from the perspective of the LEADER programme

István Finta

The draft of the European legislation on 2014-2020 includes a number of elements which are different to the planning and implementation practices of the previous programming periods. Some differences are fairly significant and therefore they require immediate and essential intervention on behalf of the member states. In other cases the fine tuning of the previously applied methods may be sufficient. The perception and the creation of adequate answers in due time essentially influences the success of the preparation for the next programming period. The current study approaches the topic and challenges from this approach trying to provide for useful suggestions for both, the Hungarian and the European decision makers.

Történeti és elméleti adalékok az új járási reformhoz: a közigazgatási reformer lehetősége és felelőssége

Hajdú Zoltán

A magyar közigazgatás területi reformkísérletei és reformjai mindenkor összetett problémakört jelentettek. A területi közigazgatás a reformok fényében történetileg mindig „rosszul működött”.

A közigazgatási térszervezési teleszkóp lehetőséget nyújt arra, hogy tudatosan kezeljük a közigazgatás területi rendjének hierarchikus jellegét.

A mostani járásreform „kötött megyei keretek között” valósul meg, így csak korlátozott tartalmú és eredményű lehet.

Területi vízgazdálkodás Magyarországon: szélsőségek és földhasználat

Somlyódy László

Magyarország vízgazdálkodását a rendelkezésre álló készletek területi egyenlőtlensége, a nagy időbeli ingadozások és a szélsőségek jellemzik, különösen a Tisza völgyében és az Alföldön. Mindezek, párosulva a vízgazdálkodás főbb hajtóereivel (például az éghajlatváltozás és az EU víz stratégiájának, az ún. Víz Keretirányelvnek az alkalmazása) fontos stratégiai kérdéseket vetnek fel. Ezeket az MTA Köztestületi Stratégiai Programja keretében Somlyódy és mts. elemezték. Jelen dolgozat a településeken kívüli, ún. területi vízgazdálkodással (TRVG) foglalkozik, aminek célja szolgáltatások nyújtása és a kockázatok csökkentése. A TRVG szorosan kapcsolódik a szélsőségekhez és a földhasználathoz. A dolgozat bemutatja az árvízvédelem és a TRVG jelenlegi helyzetét, elemzi az elmúlt évszázad különböző szélsőséges eseményeit, a költség vonzatokat, továbbá a vízgazdálkodás kritikus térségeit. A gyengeségek és a kockázatok alapján összefoglalja a szakterület kiemelt kérdéseit.

A tanulmány megállapítja, hogy a gyors vízvezetésen és nyitott anyagforgalom alapuló gyakorlat már nem fenntartható, ezért elkerülhetetlen az átállás a vizek visszatartására, a (természetes) tározás különböző módszereire építve. Ennek egyik eleme a TRVG reformja, azaz (i) a természeti adottságokhoz való jobb igazodás, (ii) az árvíz, belvív és öntözés feladatainak integrálása a korszerű vízgazdálkodásban, (iii) differenciált, megfizethető és gazdaságos rendszerek megvalósítása révén. A TRVG teendői megoszlanak a vidékfejlesztés, a mezőgazdaság, a területhasználat és a vízgazdálkodás között, miközben utóbbiak jövőbeni igényei ismeretlenek és az éghajlatváltozás bizonytalanságai tovább bonyolítják a kérdést. Az elvégzett elemzések évtizedes léptékű cselekvési tervet javasolnak és kijelölik a magas prioritású feladatokat, lebontva az árvízvédelemre, az öntözésre és a belvígazdálkodásra.

Historical and theoretical contributions to new Hungarian district's reform plans: possibilities and responsibility of the public administrative reformer

Zoltán Hajdú

Experiments of territorial reforms and effective reforms of the Hungarian public administration historically were complicated processes. The territorial administration in the light of the reform plans were functioning on a „bad way”. The spatiol organisational telescope give a real possibility for analysing of the hierachical problems of territorial public administration.

The distric's plans for 2013 are running in the framework of the given counties, so the results can be limited.

Territorial water management: extremes and land use

László Somlyódy

Water management in Hungary is characterized among others by (i) regional non-uniformities of water resources available, (ii) large temporal variability and (iii) extremes, particularly in the Tisza Valley and the Hungarian Great Plain. All of these together with main drivers of water management (climate change impacts, the Water Framework Directive, the unified water policy of the EU etc.) raise crucial strategic issues. These were studied by Somlyódy and his co-workers in the frame of the Strategic Program of Hungarian Academy of Sciences. The present paper considers rural water management (RWM) the objective of which is to offer services to users and to reduce risks. RWM is closely linked to extremes and land uses. The paper introduces the present state of flood control and RWM, various extremes of the past century, cost implications, and critical regions of water management. On the basis of weaknesses and risks it summarizes main issues of RWM. One of the findings of the paper is that the water management practice based on open water and material cycles is not sustainable anymore and a conceptual change to focus on retaining waters on the spot and closing cycles as much as possible is a must. One of the tools is the reform of RWM meaning (i) the improved adaptation of management practices to conditions of nature, (ii) integration of tasks of flood and excess water control, as well as irrigation, (iii) all these to be made by differentiated, affordable and economic systems. Tasks of RWM are shared among rural development, agriculture, land use and water management, while future demands of the previous ones are unknown. Uncertainties of climate change impacts further complicate the issue. The assessments performed propose an action plan for a decade long time span or so and identify high priorities tasks, detailed for flood and excess water control, as well as for drought management and irrigation.

Magyar
Nemzeti
Vidéki
Hálózat

www.mnvh.eu

NAKVI Nemzeti Agrárszaktanácsadási,
Képzési és Vidékfejlesztési Intézet

KERESÉS

Főoldal

BEMUTAKOZÁS

KIADVÁNYOK

MÉDIAAJÁNLÓ

ELŐFIZETÉS

PARTNEREINK

Tisztelt Látogató!

Üdvözlöm honlapunkon, mint a VM Vidékfejlesztési, Képzési és Szaktanácsadási Intézet (VM VKSZI) főigazgatója és a Vidékfejlesztési Minisztérium (VM) által alapított tudományos lapok kiadója.

A VM döntése alapján 2012. január 1-jétől kilenc agrárszaklap kiadása került a VM VKSZI-hez. Arra törekszünk, hogy ezek a folyóiratok továbbra is az agrártudományok szívszónaként fórumai legyenek és biztosítsák a tudományos műhelyekben, valamint a hazai és határon túli doktori iskolákban zajló kutatások eredményeinek közzétételét a szakmai közvélemény számára. Az említett lapcsalád mellett Intézetünk adja ki *A falu* című folyóiratot és a *Magyar Vidéki Mosaic* magazint is, amelyek főként a vidékfejlesztés aktuális kérdéseit és eseményeit mutatják be évszakonkénti megjelenéssel.

Intézetünk tevékenységében a vidékfejlesztés területén kiemelt jelentőségű az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) és a Darányi Ignác Terv kommunikációs feladatainak ellátása. Ebben jelentős szerepet kap különböző rendezvények, fórumok és továbbképzések szervezése és lebonyolítása. Igen fontos ezen felül, hogy a vidékfejlesztésben a LEADER helyi akciócsoportokkal kapcsolatban folyamatos monitoring tevékenységet végzünk. Ennek eredménye reményeink szerint, hogy az akciócsoportok munkája, valamint a vidékfejlesztés megítélése is javul országos és európai szinten egyaránt.

1223 Budapest Park u. 2. | Telefon: +36-1-3628100 | E-mail: info@agrartlapok.hu | Fax: +36-1-3628104

www.agrartlapok.hu